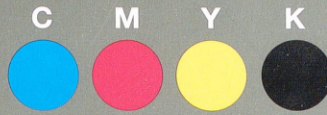
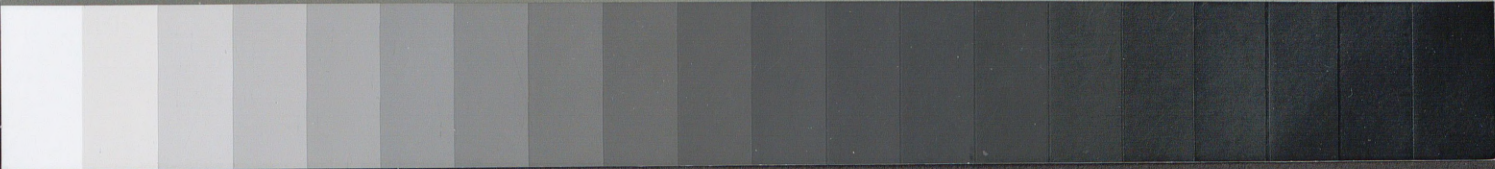

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

~~Do użytku służbowego~~

ISTOTA WSPÓŁCZESNEGO ODSTRASZANIA MILITARNEGO

Rola Sił Powietrznych

63903

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/2760

05-002760-001-0

WARSZAWA

1995

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

~~15-1127-1127-01~~

ISTOTA WSPÓŁCZESNEGO ODSTRASZANIA MILITARNEGO

Rola Sił Powietrznych

63903

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/2760

05-002760-001-0

WARSZAWA

1995

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

~~XXXXXXXXXX~~

Opiekun naukowy: płk prof. dr hab. inż. Stefan [...]
Kierownik merytoryczny: płk p.l. dr Ryszard ULSZEWSKI
Konsultanci: płk p.l. prof. dr hab. Bogusław ZARBOCKI

ISTOTA WSPÓŁCZESNEGO ODSTRASZANIA MILITARNEGO

Sekretarz zespołu: Rola Sił Powietrznych [...]

Opiekun naukowy: płk prof.dr hab.inż.Stefan **ANTCZAK**

Kierownik merytoryczny: płk pil.dr Ryszard **OLSZEWSKI**

Konsultanci: płk pil.prof.dr hab.Eugeniusz **ZABŁOCKI**

płk pil.prof.dr hab.Wacław **SWIATNICKI**

płk dr Stanisław **MIODEK**

Sekretarz zespołu: kpt.rez.Marian **MIKOŁAJCZUK**

SPIS TREŚCI

W S T E P	5
1. POJĘCIE I ISTOTA ODSTRASZANIA MILITARNEGO	9
1.1. Zjawisko odstraszania i jego funkcjonowanie w życiu codziennym.	10
1.2. Istota odstraszania militarnego i czynniki determinujące jego funkcjonowanie.	12
2. ANALIZA DOŚWIADCZEŃ HISTORYCZNYCH W SFERZE ODSTRASZANIA MILITARNEGO	23
2.1. Znaczenie fortyfikacji w odstraszaniu militarnym.	23
2.2. Wpływ rozwoju środków walki i sposobów ich użycia na funkcjonowanie odstraszania militarnego.	34
2.3. Sojusze polityczno-wojskowe a odstraszanie militarne.	53
2.4. Wnioski historyczne z odstraszania militarnego.	70
3. WSPÓŁCZESNE ODSTRASZANIE MILITARNE W SYSTEMIE OBRONNYM PAŃSTWA	76
3.1. Charakterystyka stosunków międzynarodowych we współczesnym świecie w aspekcie odstraszania mili- tarnego.	78
3.2. Źródła zagrożeń i przewidywany charakter konfliktów zbrojnych.	85
3.3. System obronny państwa a odstraszanie militarne.	94
3.4. Broń jądrowa głównym czynnikiem współczesnego odstraszania militarnego.	100

3.5. Odstraszanie militarne konwencjonalnymi środkami walki.	114
3.6. Rola kosmosu w strategii odstraszania.	128
3.7. Działania psychologiczne w odstraszaniu militarnym.	136
3.8. Aspekt prawnomiędzynarodowy odstraszania militarnego.	140
4. ROLA SIŁ POWIETRZNYCH WE WSPÓŁCZESNYM ODSTRASZANIU MILITARNYM	147
4.1. Poglądy i doświadczenie z zakresu odstra- szania militarne przy użyciu sił powietrznych.	147
4.2. Udział sił powietrznych we współczesnym odstraszaniu militarnym.	156
4.3. Wymagania stawiane powietrznym siłom odstraszania militarne.	- 165 165
ZAKOŃCZENIE	171
BIBLIOGRAFIA	173
ZAŁĄCZNIKI	176

W S T Ę P

Doświadczenia ostatniej wojny światowej a także powojennych konfliktów zbrojnych /Korea, Wietnam, Afganistan/ dowiodły, że we współczesnym świecie agresja zbrojna nie zapewnia zaboru państwa ani zdobyczy terytorialnych.

Ład geopolityczny współczesnego świata ustanowiony w toku II wojny światowej przez mocarstwa światowe jest utrzymywany przez nie z dużą determinacją. W tej sytuacji trudno prognozować w Europie konflikt zbrojny, którego celem byłaby aneksja jakiegokolwiek państwa. Jednakże sytuacja polityczno-militarna w wielu rejonach Europy /Jugosławia, Naddnieprze, Czeczenia/ dowodzi, że istnieją zagrożenia, które mogą być zarzewiem konfliktów zbrojnych.

Tej konstatacji nie zmienia również fakt deklaracji przez wszystkie państwa Europy pragnienia życia w pokoju, rozwijania współpracy międzynarodowej i rozwiązywania wszystkich konfliktów drogą dialogu politycznego.

Równocześnie w wielu państwach nie szczędzi się wydatków na zbrojenia, pomimo wprowadzonych ograniczeń limitów zbrojeń /CFE-1/.

W tej sytuacji trudno znaleźć niepodważalne argumenty, które wykluczałyby możliwość konfliktów zbrojnych o lokalnym charakterze. Nawet olbrzymi potencjał wielkich mocarstw i istniejące sojusze polityczno-militarne nie zawsze okazały się wystarczająco skuteczne w zapobieganiu konfliktom.

Przykładem mogą być istniejące od lat napięte stosunki polityczno-militarne pomiędzy dwoma krajami członkami NATO, a mianowicie Grecją i Turcją.

Również w przyszłości mocarstwa nie będą skłonne uczestniczyć w lokalnych zatargach pomiędzy małymi a nawet średnimi państwami. Ogromny potencjał odstraszenia nuklearnego, którym dysponują mocarstwa stanowi swoisty miecz, który nie może być jednak uruchomiony. Z tego faktu powinny zdawać sobie sprawę państwa upatrujące pełnego bezpieczeństwa w przymierzach obronnych.

Państwa dominujące we współczesnym świecie, świadome są konieczności przedkładania dobra powszechnego nad nieprawości lokalne. Jednak w przypadku krótkotrwałych, gwałtownych konfliktów zbrojnych, których celem byłoby zawładnięcie określonymi terytoriami sąsiada, nawet sojusznicy mogą nie zareagować.

W obliczu faktów dokonanych procedury pokojowe są długotrwałe i często mało skuteczne.

Bezpieczeństwo kraju, jego integralność terytorialna należą do spraw najżywotniejszych dla każdego narodu. Wobec tego niezależnie od gwarancji międzynarodowych w ramach umów, porozumień, paktów i sojuszy, każdy kraj musi stworzyć potencjał obronny na miarę swoich możliwości. Niestety, najczęściej potrzeby obronne przerastają możliwości ekonomiczne państwa. Problem ten dotyczy w zasadzie wszystkich państw na kuli ziemskiej, ale szczególnie odnosi się do państw słabszych ekonomicznie i mniejszych.

Państwa te jeszcze w długiej perspektywie czasu nie będą w stanie wydzielać dostatecznych środków na obronę.

Osiągnięcie bezpieczeństwa zewnętrznego państwa te mogą osiągnąć poprzez skupienie wysiłku na tworzeniu sił odstraszania militarnego.^{1/}

Rozproszenie skromnych środków na utrzymywanie tradycyjnych wszystkich rodzajów wojsk może przynieść w efekcie niezdolność sił zbrojnych do wykonania zadań obrony w zasygnalizowanych wyżej warunkach.

Współczesne siły odstraszania militarnego mają być zdolne do niszczenia newralgicznych elementów infrastruktury militarnej, przemysłowej i ekologicznej agresora powodujących nawet gigantyczne klęski żywiołowe na jego obszarze. Inwestowanie w siły odstraszania i optymalne ich wykorzystanie w wypadku agresji może zapewnić daleko wyższe rezultaty niż w tradycyjne siły zbrojne przygotowywane do lądowo-powietrznej operacji obronnej swego terytorium.

Posiadanie odpowiednio efektywnych sił odstraszania militarnego tworzy szansę zaniechania zamiaru agresji ze względu na jej nieopłacalność dla przeciwnika. Problem odstraszania militarnego znany jest od tysięcy lat. Zmieniły się jednak gruntownie uwarunkowania historyczne determinujące to odstraszanie. Wielu teoretyków konstatuje jakgdyby nową erę w odstraszaniu militarnym.

Trudniej przychodzi formułowanie założeń doktrynalnych i rozwiązywanie problemów praktycznych w tej dziedzinie.

1/ Przez siły odstraszania militarnego rozumie się tę część sił zbrojnych, która jest zdolna zadać przeciwnikowi straty na jego obszarze podważające sens i opłacalność agresji. Są to przede wszystkim samoloty uderzeniowe, rakiety ziemia - ziemia, woda - ziemia, dalekosiężna artyleria, grupy specjalne i inne systemy uzbrojenia.

Dlatego też podjęto badania problemu odstraszenia militarnego w kontekście potrzeb obronnych państwa średniej wielkości^{1/}, a wstępne wyniki tych badań przedstawiono w niniejszym opracowaniu.

1/ "Państwo jest średnie wówczas gdy liczba ludności wynosi 5-50 mln, powierzchnia zaś waha się w granicach 100 tys.- 500 tys.km². Głównym jednak kryterium jest siła państwa" -
- B.Balcerowicz. Strategia obronna państwa średniej wielkości. Zeszyty Naukowe AON Nr 4, 1994, s.22

1. POJĘCIE I ISTOTA ODSTRASZANIA MILITARNEGO

Odstraszanie jest zjawiskiem funkcjonującym w życiu i działalności organizmów żywych związane z wywoływaniem strachu. Obserwujemy je w świecie przyrody i działaniu człowieka.

W odniesieniu do zwierząt odstraszanie opiera się na prostej reakcji biologicznej na bodźce świata zewnętrznego wywołujące uczucie zagrożenia.

W życiu i działalności człowieka strach może być wzbudzony z udziałem świadomości lub też podświadomie jako reakcja biologiczna.

Zatem zarówno życiu /działalności/ osobniczemu człowieka jak i społecznemu od zarania dziejów towarzyszyło zjawisko strachu, a wraz z nim zjawisko odstraszania. Odstraszanie może być celowym świadomym działaniem człowieka lub może funkcjonować poza jego wolą wywoływane zjawiskami naturalnymi /grzmot, błyskawica, hałas/. Wraz z rozwojem biologicznym, intelektualnym i społecznym człowieka rozszerzał się obszar jego zainteresowań, zakres działalności fizycznej i intelektualnej a wraz z nimi zmieniały się uwarunkowania funkcjonowania strachu i odstraszania. Oba te zjawiska występowały w różnych dziedzinach działalności człowieka w tym również w walce zbrojnej. Analizie funkcjonowania strachu i odstraszania w życiu codziennym i walce zbrojnej oraz prezentacji wyników wstępnych badań w tym zakresie poświęcono niniejszy rozdział pracy.

1.1. Zjawisko odstraszenia i jego funkcjonowanie w życiu codziennym

"Odstraszać"^{1/} - oznacza podziałać odpychająco, odebrać komuś chęć do czegoś, wzbudziwszy strach, lęk itp. Odstraszenie jest więc działaniem opartym na wzbudzeniu zjawiska strachu, lęku.

W codziennej działalności spotykamy się z odstraszeniem ptaków stanowiących zagrożenie dla współczesnych samolotów w rejonach lotnisk. Odstraszamy zwierzęta zagrażające uprawom polnym i leśnym. Odstraszamy złodziei zagrażających rabunkiem mieszkań, czy kradzieżą samochodów.

Funkcjonowanie odstraszenia opiera się na tworzeniu sytuacji poczucia zagrożenia wywołującej strach i lęk w wyniku czego uzyskujemy pożądaną zmianę zachowania odstraszonego /np. ucieczkę, odejście, rezygnację z realizacji powziętej wcześniej decyzji/. Aby odstraszenie było skuteczne, należy oddziaływać na najbardziej wrażliwe zmysły obiektu odstraszanego w sposób kompleksowy. W stosunku do ptaków w rejonie lotnisk najskuteczniejsze okazały się sokoły, które odstraszają różne gatunki ptaków swoją obecnością. Również skuteczne okazuje się oddziaływanie na wrażliwy zmysł wzroku ptaków za pomocą wypuszczonych reflektorów pokładowych przez lądujące samoloty. Skuteczne jest również oddziaływanie na zmysł słuchu i wzroku ptaków poprzez wystrzeliwanie nabojów sygnałowych.

1/ Słownik języka polskiego. Warszawa 1979, s.477

Współczesne systemy przeciwwłamaniowe do mieszkań czy samochodów oddziałują na złodziei kompleksowo efektami świetlnymi, akustycznymi oraz solidną konstrukcją zabezpieczeń fizycznych.

Zagrożenie poczucia bezpieczeństwa, uświadomienie podjętego ryzyka, nieoczekiwane trudności zrealizowania powziętej decyzji zmuszają do zmiany zachowania obiektu odstraszanego. Ta zmiana zachowania może dotyczyć rezygnacji z zamiaru ataku na określony obiekt, lub też rezygnacji z pobytu w określonym miejscu. Zjawisko odstraszania towarzyszy indywidualnej i zbiorowej działalności ludzi od zarania dziejów.

W odniesieniu do działalności człowieka odstraszanie charakteryzuje się większym stopniem złożoności. Człowiek, jako istota myśląca, w swoim działaniu kieruje się poczuciem rozsądku, jest w stanie myśleć, analizować i oceniać sytuacje nie ulegając tylko instynktownym odruchom. Na zachowanie człowieka wobec sytuacji zagrożenia istotny wpływ ma również reakcja i zachowanie innych ludzi.

Odstraszanie w życiu społecznym dotyczyć może różnych obszarów działalności człowieka i przejawiać się w różnych sferach. Cele odstraszania mogą być osiągnęte poprzez wywieranie nacisku /presji/ drogą polityczną, ekonomiczną, dyplomatyczną i militarną.

Liczne przykłady tego typu działań znajdujemy w historii rozwoju stosunków między państwami. Szczególną rolę odgrywało jednak zawsze odstraszanie militarne oparte na groźbie użycia sił zbrojnych.

1.2. Istota odstraszenia militarnego i czynniki determinujące jego funkcjonowanie

Idea odstraszenia militarnego nie jest nowa. Od najdawniejszych czasów podejmowano różnorodne działania na polu walki aby wzbudzić strach, niepewność i obawę przeciwnika. Zachwianie wiary w zwycięstwo prowadziło do utraty woli walki i klęski. Chiński teoretyk Sun-Cy w VI w. p.n.e. pisał:

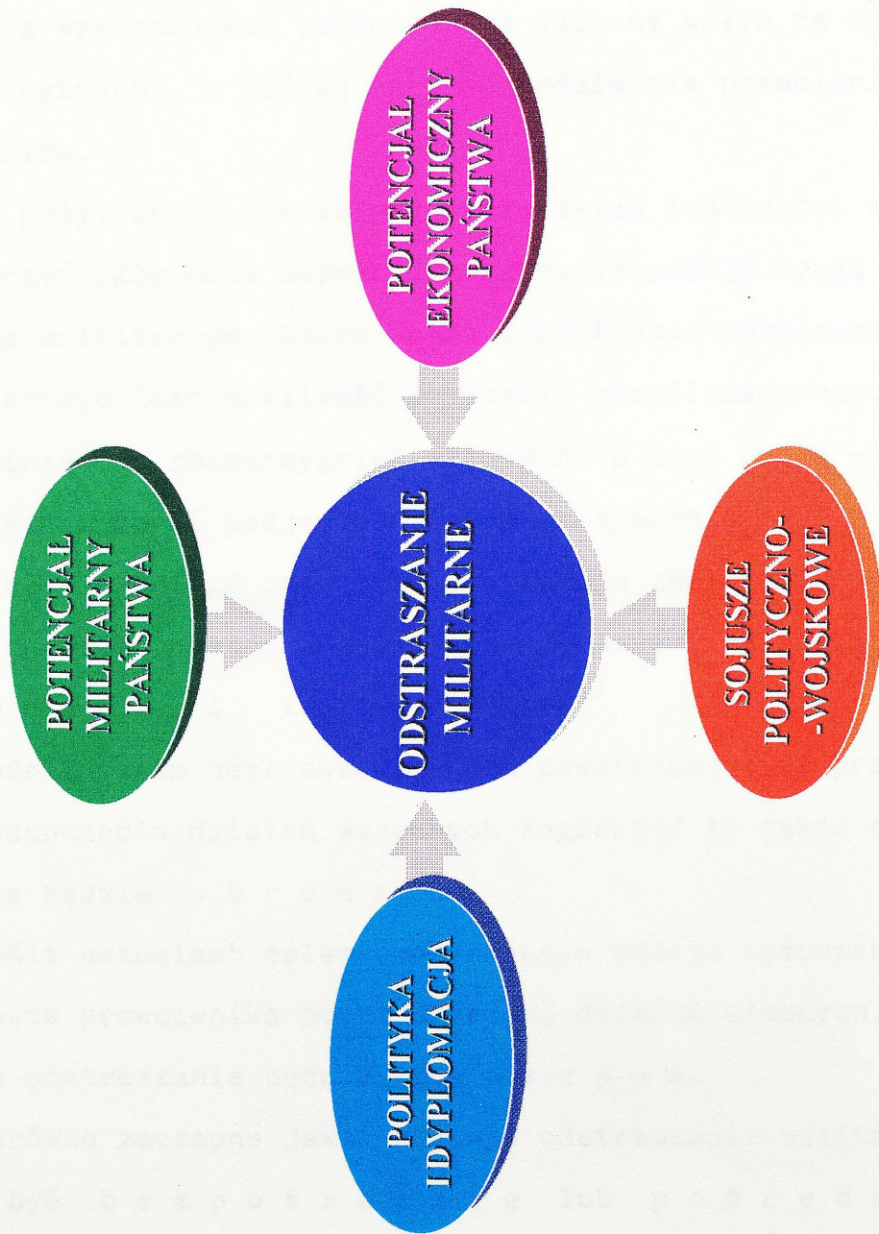
"By zmylić większego od siebie przeciwnika i podważyć jego ducha bojowego, należy walczyć różnymi, także niemilitarnymi sposobami i środkami, używając chociażby trąb i świateł w nocy, a w dzień natomiast proporców i innych sygnałów".^{1/}

Odstraszanie militarne to działalność mająca na celu powstrzymanie potencjalnego agresora od wszczęcia agresji zbrojnej, lub mówiąc bardziej ogólnie od działania albo reagowania na działania w określonej sytuacji.^{2/}

Warunkiem podstawowym osiągnięcia odstraszenia militarnego jest posiadanie ogółu środków stanowiących wystarczającą groźbę, zmuszającą przeciwnika do zaniechania agresji. Skuteczność odstraszenia militarnego uwarunkowana jest szeregiem czynników spośród których do najważniejszych można zaliczyć /rys.1.1/:

1/ A.Sturminger. 3000 Jahre Politische Propagande.
Wyd.Verlag Herold, Wien - Munchen 1960

2/ Por.A.Beaufre. Odstraszanie i strategia. Warszawa 1968,
s.138

Rys. 1.1. Czynniki warunkujące skuteczność systemu odstraszenia militarnego

- politykę państwa i dyplomację;
- potencjał militarny państwa;
- potencjał ekonomiczny państwa;
- sojusze polityczno-wojskowe.

Każdy z wymienionych czynników ma istotny wpływ na kształtowanie sytuacji, w której agresja będzie dla przeciwnika nieopłacalna.

Splot pozytywnych oddziaływań wszystkich lub części wymienionych czynników może zapewnić utrzymanie pokoju drogą odstraszania militarnego. Cechą charakterystyczną odstraszania militarnego jest możliwość uzyskania określonego rezultatu z pominięciem rozstrzygnięć siłowych, a więc drogą eliminującą konieczność podjęcia działań zbrojnych.

W zależności od oczekiwanego rodzaju zachowania potencjalnego agresora odstraszanie militarne możemy podzielić na
o b r o n n e i z a c z e p n e.^{1/}

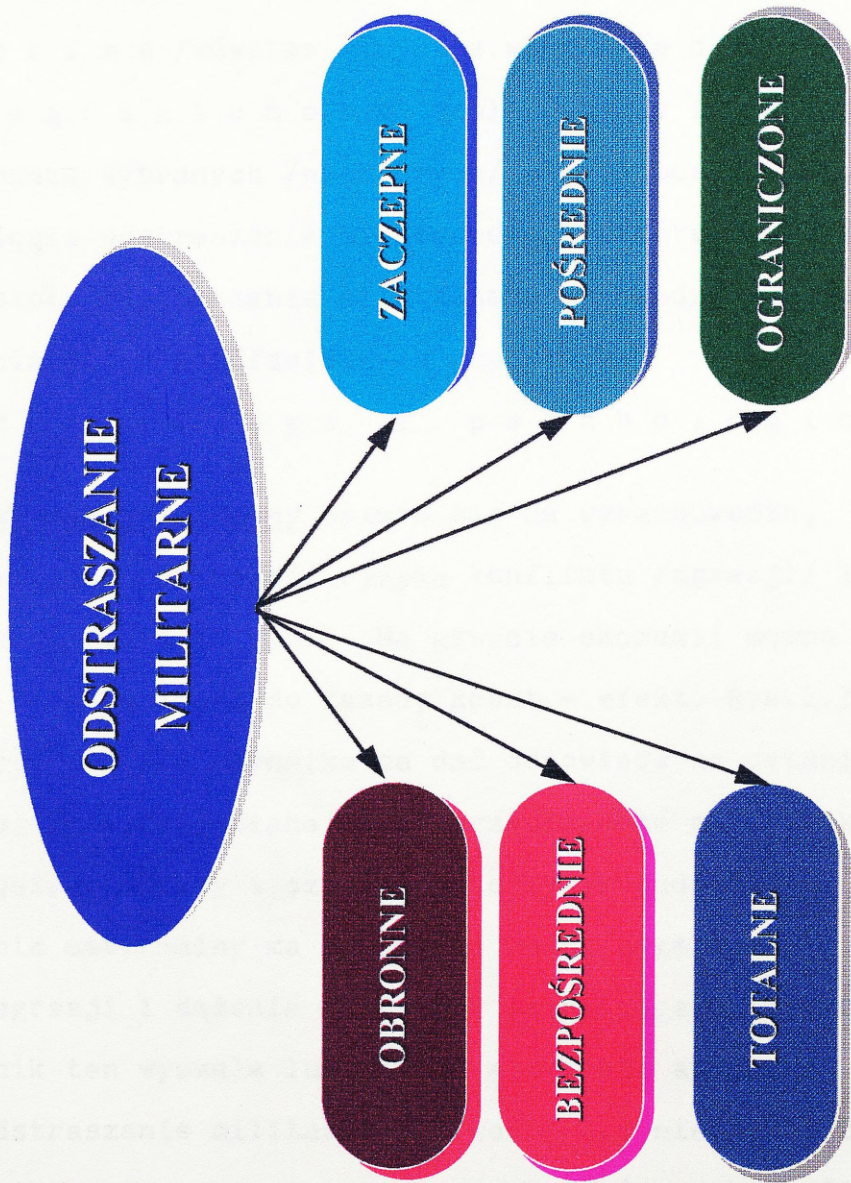
Jeżeli celem odstraszania jest powstrzymanie przeciwnika od rozpoczęcia działań wojennych /agresji/ to takie odstraszanie będzie o b r o n n e.

Jeśli natomiast celem odstraszania będzie wymuszenie ustępstw przeciwnika poprzez groźbę działań własnych, to takie odstraszanie będzie z a c z e p n e.

Zarówno zaczepne jak i obronne odstraszanie militarne może być b e z p o ś r e d n i e lub p o ś r e d n i e.

1/ B.Balcerowicz określa odstraszanie zaczepne jako zastraszanie, natomiast pojęcie "odstraszanie" odnosi tylko do odstraszania obronnego.

Por. Strategia obronna państwa średniej wielkości.
Zeszyty Naukowe AON nr 4. Warszawa 1994, s.28

Rys. 1.2. Rodzaje odstraszenia militarnego (wg. A. Beaufre)

Odstraszanie b e z p o ś r e d n i e występuje wówczas jeśli dotyczy tylko dwóch antagonistycznych stron.

Z odstraszaniem p o ś r e d n i m mamy do czynienia jeśli prowadzone jest na rzecz strony trzeciej.

W zależności od zakresu użycia sił odstraszanie może być t o t a l n e /wówczas obejmuje wszystkie dostępne siły/ lub o g r a n i c z o n e jeśli dotyczy i jest osiąganę za pomocą wybranych /niektórych/ sił i sposobów.

Typologię odstraszania militarne przedstawiono na rys.1.2.

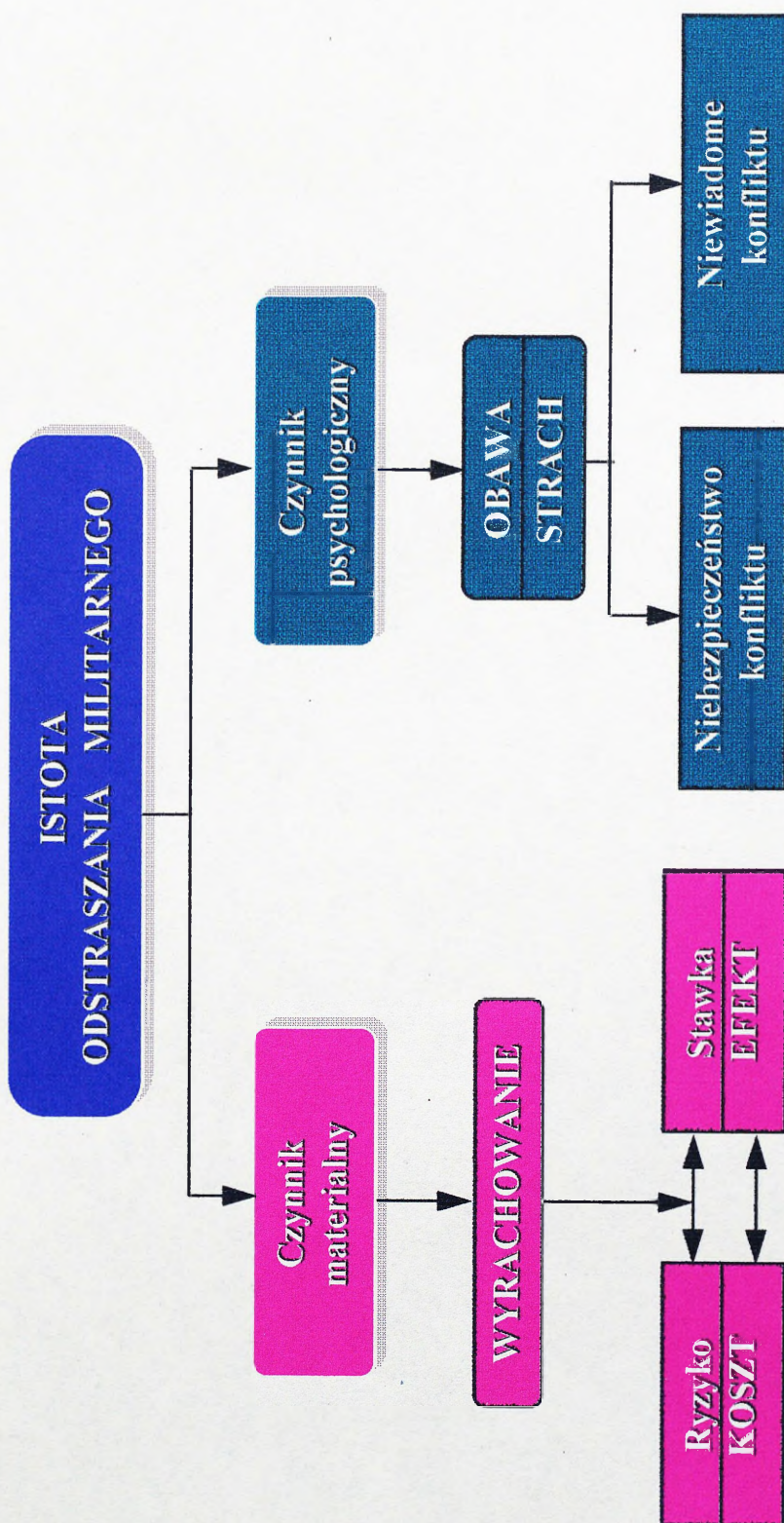
Istota odstraszania militarne sprowadza się do funkcyjnowania dwóch współzależnych czynników:

m a t e r i a l n e g o i p s y c h o l o g i c z n e g o .

Czynnik materialny opiera się na wyrachowaniu, prowadzeniu kalkulacji ryzyka konfliktu /agresji/ i możliwych do osiągnięcia korzyści. Na gruncie ekonomii można sprowadzić tą kalkulację do zasady koszt - efekt. Rys.1.3.

Analiza tego czynnika ma dać odpowiedź na pytanie: Czy agresja się opłaca ? Czy przewidywane zyski pokrywają poniesione straty i czy dadzą korzyści dodatkowe ? Czynniki materialny ma znaczenie rozstrzygające dla uzasadnienia agresji i dążenia do zmiany istniejącego status quo. Czynniki ten wyzwała lub hamuje motywacje agresora.

Odstraszanie militarne w przeszłości nie miało tak wielkiego znaczenia i takiej skuteczności jak współcześnie. Wynikało to z faktu, że zwycięstwo było możliwe do osiągnięcia przewidywalnymi kosztami. Często korzyści ze zwycięstwa wielokrotnie przewyższały koszty agresji.

Rys. 1.3. Istota odstraszania militarnego

Dlatego agresje były opłacalne i działały kusząco szczególnie wobec słabych politycznie i militarnie sąsiadów /przykładem tego były rozbiory Polski/.

Sytuacja uległa przewartościowaniu wraz z rozwojem środków walki, stworzeniem warunków do ściślejszej współpracy pomiędzy państwami, możliwością zawierania sojuszy oraz tworzenia systemów bezpieczeństwa zbiorowego.

Rozwój systemów walki, wzrost głębokości i skuteczności niszczącego oddziaływania walczących stron czynią agresje coraz mniej opłacalne. Działania bojowe obejmują nie tylko strefę przyfrontową, ale coraz głębsze obszary zaplecza. Nowe środki walki, a szczególnie ich możliwości rażenia sprawiły, że obecnie nie ma miejsca bezpiecznego.

W kalkulacji czynnika materialnego powyższe uwarunkowania powinny być uwzględniane. Ryzyko i koszty agresji zaczęły przerastać oczekiwane korzyści. Agresje przestały się opłacać.

Przełomu dokonało pojawienie się broni jądrowej wraz z jej potężnymi możliwościami niszczącymi. Doświadczenia wynikające z użycia broni jądrowej w Hiroszynie i Nagasaki uświadomiły, że w wojnie jądrowej czynnik materialny ulega istotnej deprecjacji. Rachuby kosztów i efektów takiej wojny zaczęły przerastać wyobraźnię planistów.

Broń jądrowa, jej niezwykła siła niszcząca, stanowiąca największe zagrożenie ludzkości stała się czynnikiem stabilizacji bezpieczeństwa w świecie.

Pojawienie się broni jądrowej wprowadziło nową jakość w ocenie zwycięstw. Bez względu na wynik walki zwycięzca i zwyciężony będą musieli zapłacić wygórowaną cenę w postaci zniszczeń atomowych ponieważ przed tym nie można się skutecznie zabezpieczyć.

Dewaluacja korzyści wynikających z agresji i wzrost możliwości odwetu nie tylko przy użyciu broni jądrowej, ale również klasycznej umocniło znaczenie odstraszenia militarnego.

Czynnik psychologiczny w odstraszeniu militarnym odgrywa nie mniej ważną rolę. Jego funkcjonowanie sprowadza się do obawy, strachu, lęku przed niebezpieczeństwami jakie niesie ze sobą ryzyko konfliktu, a przede wszystkim skuteczność odwetu.

"Potęga odwetu i wiedza o tym, że istnieją odpowiednie środki odwetowe będzie znacznie lepszym czynnikiem odstraszenia niż jakikolwiek pseudoprawny dokument".^{1/}

Strach jest najbardziej naturalną reakcją na zagrożenie. Niektórzy autorzy dokonują rozróżnienia między "strachem" a "lękiem".^{2/}

Słowem "lęk" oznaczają te formy strachu, które są następstwem sytuacji przemyślanych jako niebezpieczne, zaś słowem "strach" oznaczają jedynie postacie przeżyć psychicznych mające swoje źródło w niebezpieczeństwie dostrzeganym za pomocą zmysłów. To rozróżnienie pozwala dostrzec wielką rolę, jaką w strachu ludzkim odgrywa wyobraźnia. Strach na skutek

-----
1/ F.W.Lanchester. Aircraft in Warfare. London 1916, s.191

2/ Por.S.Konieczny. Strach i odwaga w działaniach bojowych. Warszawa 1964, s.29

niebezpieczeństwa przemysłanego zajmuje w życiu człowieka daleko ważniejsze miejsce niż strach wywołany naoczną groźbą. Występuje on niejednokrotnie, mimo że nie dostrzegamy zmysłami żadnego niebezpieczeństwa.

W odstraszeniu militarnym szczególnie ważne jest wywołanie strachu wyobrazeniowego, który trwa długo trawiąc psychiczne i fizyczne siły przeciwnika. Jest on szczególnie niebezpieczny ponieważ wyobraźnia ludzka jest zdolna do nieprawdopodobnego spotęgowania groźby, która w rzeczywistości może być o wiele mniejsza.

"Nie samo niebezpieczeństwo, jako takie, zagrażające w mniejszym lub większym stopniu zdrowiu lub życiu człowieka jest w powstawaniu strachu miarodajne, natomiast ważne to jak to niebezpieczeństwo rysuje się w wyobraźni zagrożonego człowieka".^{1/}

W analizie funkcjonowania czynnika strachu istotne znaczenie ma stwierdzenie G.Łowczowskiego: "Nie budzi lęku niebezpieczeństwo nawet bardzo bliskie, lecz nieznanne, natomiast budzi lęk niebezpieczeństwo nieraz bardzo dalekie lecz pobudzające wyobraźnię".^{2/}

Analiza istoty strachu jako zjawiska psychologicznego wskazuje, że w człowieku budzi grozę nie to, co jest straszne w rzeczywistości, lecz to co mu się takim wydaje.

Strach jest zjawiskiem naturalnym właściwym naturze ludzkiej.

1/ S.Rouppert. Panika jako zjawisko wojenne. Warszawa 1926, s.13

2/ G.Łowczowski. Źródła odwagi i zwalczania lęku. Bellona 1953, nr 3, s.40

Gen. Patton w swoich wspomnieniach wojennych pisze m.in.:

"Jeśli weźmiemy ogólnie przyjętą definicję nieustraszoneści, że jest to cecha człowieka nie znającego strachu - to ja osobiście nie widziałem takiego człowieka. Wszyscy ludzie się boją, im inteligentniejszy człowiek tym większy odczuwa strach".^{1/}

Strach spełnia funkcję ostrzegawczą przed niebezpieczeństwem i jest na ogół zjawiskiem pożytecznym. Jednakże nadmierne jego spotęgowanie może mieć negatywne skutki i prowadzić do niekontrolowanych zachowań. Jest to szczególnie groźne na polu walki, ponieważ strach w ekstremalnych warunkach może doprowadzić do paniki i ucieczki.

Przedstawione uwarunkowania zjawiska strachu są niezwykle istotne w przygotowaniu i realizacji odstraszenia militarnego.

Podstawowym źródłem obaw, lęku i strachu wynikających z niebezpieczeństwa konfliktu, jest gotowość i determinacja wykonania uderzenia odwetowego. Jest ona konsekwencją przyjętej strategii obronnej państwa. Cechą charakterystyczną współczesnego odstraszenia militarnego jest szybkość zastosowania środków odwetowych, błyskawiczna riposta na działanie przeciwnika. Stanowi ona zagrożenie poprzez efektywne użycie środków walki na istotne elementy infrastruktury militarnej i przemysłowej przeciwnika. Skutek takiego uderzenia w zależności od doboru obiektów ataku, może uczynić agresję nieopłacalną już w jej początkowej fazie.

1/ G.S. Patton. Wojna jak ją poznałem. Warszawa 1964, s.305

Może również spowodować zniszczenia i zagrożenia, które rozszerzą zakres konfliktu poza lokalne ramy i spowodują reakcję międzynarodową.

Równocześnie z istniejącym zagrożeniem, powodowanym zastosowaniem w uderzeniu odwetowym skutecznych środków niszczenia, istnieć będzie równocześnie potencjalne niebezpieczeństwo zastosowania jeszcze groźniejszych przynajmniej w odczuciach ludzkich, nie znanych dotąd powszechnie środków. Stworzenie takiego przekonania jest jednym z istotnych warunków skuteczności odstraszenia militarnego.

Zatem wyczekiwanie na to coś, co może nastąpić, wyczerpywać będzie odporność ludzkiej psychiki. A przecież pamiętać należy, że niszcząca moc klasycznych środków walki wzrosła niewspółmiernie i wzrasta nadal wskutek ciągłego ich doskonalenia.

Problem ten przedstawił w swoich wspomnieniach Gen.Schwarzkopf pisząc:

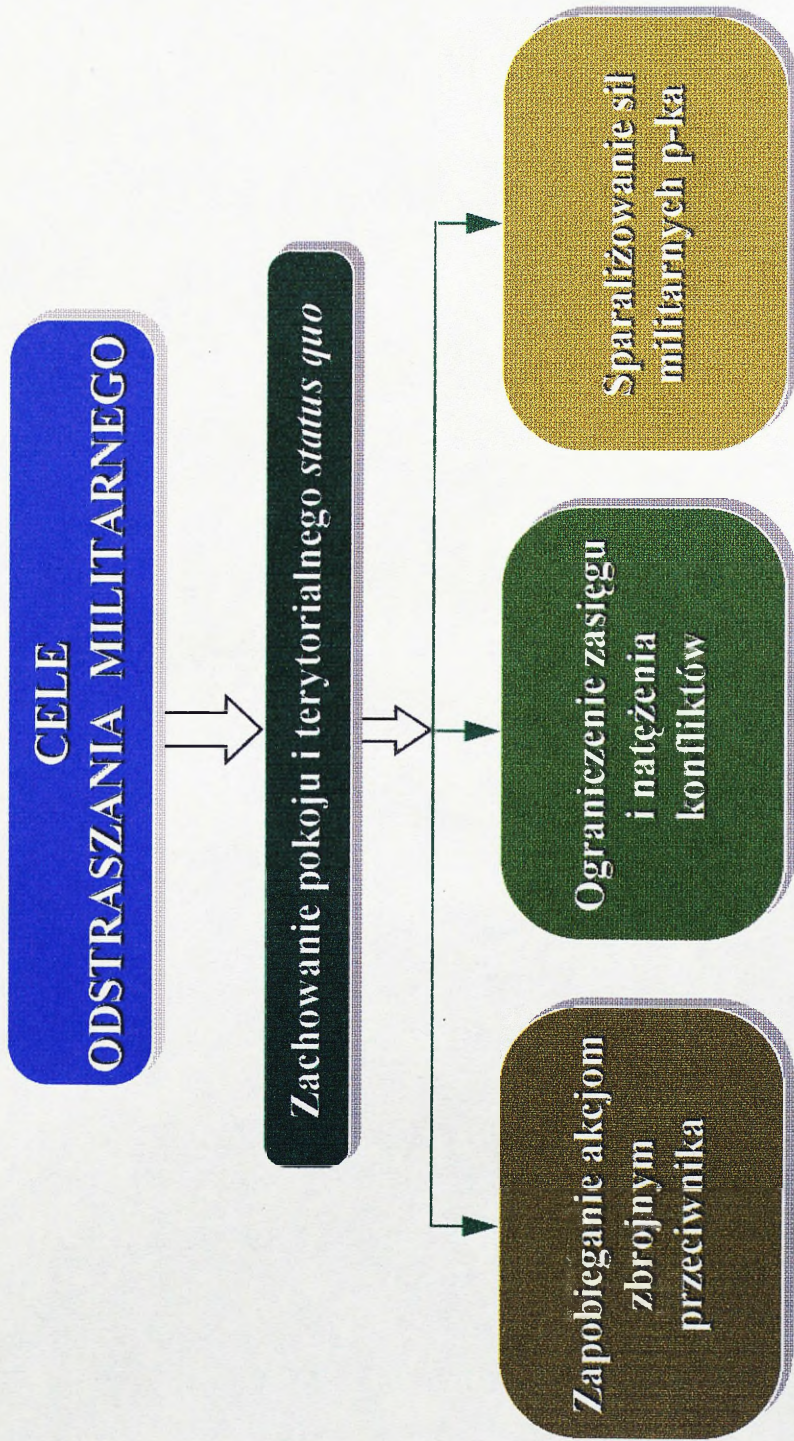
"Z wielką ulgą myślałem o tym, że armia Iraku nawet w połowie nie była tak sprawna i dobrze wyszkolona jak niosła wieść. Jedyną rzeczą której mogliśmy się naprawdę obawiać w przyszłości było użycie przez nieprzyjaciela niekonwencjonalnych broni".^{1/}

Głównym celem odstraszenia militarnego jest zachowanie pokoju i terytorialnego status quo. Rys.1.4.

Odstraszanie ma na celu powstrzymanie przeciwnika od powzięcia decyzji o agresji.

1/ H.N.Schwarzkopf. Nie trzeba bohatera. Warszawa 1993, s.455

Rys. 1.4. Cele odstraszania militarnego

Skuteczność odstraszenia zależy od efektywności systemu odstraszenia militarnego.

Strukturę tego systemu tworzy ogół środków stanowiących wystarczającą groźbę wymierzoną przeciwko potencjalnemu przeciwnikowi. Groźba ta ma wywołać określony efekt psychologiczny. Elementem gry jest więc groźba, a nie chęć jej realizacji.

Uświadomienie przeciwnikowi możliwości bojowych posiadanych środków przez odstraszonego oraz determinacji ich użycia w razie potrzeby stanowi o wiarygodności systemu odstraszenia militarnego.

Zatem skuteczność odstraszenia militarnego opiera się na funkcjonowaniu trzech czynników:^{1/}

- realnej zdolności odwetu, czyli posiadaniu ogółu środków stanowiących groźbę;
- woli posłużenia się nimi w razie potrzeby;
- przekonaniu przeciwnika o wiarygodności dwóch pierwszych czynników.

Wskutek różnych zdolności odwetu, można dokonać hierarchizacji celów odstraszenia militarnego. Większa zdolność odwetu, tworząca większe zagrożenie przeciwnika zapewnia osiągnięcie bardziej ambitnych celów i odwrotnie. Pociski "Pershing II" i "Tomahawk" nie zwiększają "atrakcyjności" bitwy nuklearnej, przeciwnie umożliwiają wzrost naszej zdolności odstraszenia przez zagrożenie 1500-

-----
1/ Por. Pierre Cremer. Bardziej odstraszać niż bronić,
La Libre Belgique z 16.11.79 - Belgia

2000 obiektów militarnych, których przeszło połowa znajduje się w zachodniej części ZSRR".^{1/}

W zależności od możliwości stworzenia realnej groźby celem odstraszenia militarnego może być:

- zapobieganie akcjom zbrojnym przeciwnika;
- ograniczenie zasięgu i natężenia konfliktów;
- sparaliżowanie sił militarnych przeciwnika.

Zatem cele odstraszenia militarnego są zdeterminowane realną i wiarygodną groźbą odwetu oraz współistnieniem innych czynników mających wpływ na wytworzenie sytuacji zagrożenia potencjalnemu agresorowi.

Wielu polityków, specjalistów wojskowych, teoretyków i praktyków problematyki obronnej wskazuje na istotną rolę odstraszenia militarnego w strategii obronnej, jako czynnika zmuszającego ewentualnego agresora do zaniechania agresji. Odstraszanie militarne jest czynnikiem przeciwdziałania agresji.

Niektórzy teoretycy przypisują odstraszeniu militarnemu decydujące znaczenie. Uważają oni, że jest ono punktem wyjścia do rozważań o strategii, że stanowi ono główne pojęcie, dzięki któremu można wyjaśnić wszystkie zawiłości strategii.

"Odstraszanie dominuje nad całą strategią i narzuca jej zarówno granicę jak i styl".^{2/}

1/ Op.cit.

2/ A.Beaufre. Op.cit.s.137

Inni uważają, że strategia odstraszenia jest konsekwencją wyboru określonego sposobu wykorzystania sił zbrojnych dla osiągnięcia celów politycznych.^{1/}

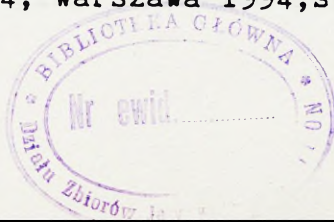
x

x

x

Odstraszanie militarne opiera się na współzależnym funkcjonowaniu czynnika materialnego i psychologicznego. Ma ono swoją trwałą pozycję w historii konfliktów zbrojnych od czasów najdawniejszych do współczesnych. Jednak funkcjonowanie odstraszenia militarnego w historii zdeterminowane było szeregiem czynników. Analizę tych czynników przeprowadzono w kolejnej części pracy.

1/ B.Balcerowicz. Strategia obronna państwa średniej wielkości. Zeszyty naukowe AON nr 4, Warszawa 1994,s.28

2. ANALIZA DOŚWIADCZEŃ HISTORYCZNYCH W SFERZE ODSTRASZANIA MILITARNEGO

Historia wykazuje, że przed agresją próbowano zabezpieczyć się różnymi sposobami. Od najdawniejszych czasów podejmowano różnorodne działania, które miały uczynić agresję niemożliwą bądź nieopłacalną.

Działania takie w istocie rzeczy były realizacją idei odstraszenia militarnego. Wśród wielu czynników odstraszenia militarnego z historycznego punktu widzenia szczególną rolę spełniały fortyfikacje wojskowe, środki walki i sojusze militarne. Znaczenie powyższych czynników w odstraszeniu militarnym w aspekcie historycznym przedstawiono w tej części pracy.

2.1. Znaczenie fortyfikacji w odstraszeniu militarnym

W starożytności budowano warownie i wały graniczne. W końcu IV w. p.n.e. księstwa chińskie Ing, Czou i Cin dla obrony przed najazdem Hunów usypały z gruntu wał graniczny. Przez wiele wieków był on wzmocniany i rozbudowywany. Za panowania dynastii Ming w XV i XVI w. n.e. otrzymał ostateczną postać zachowaną do dziś. Jego długość wynosi około 5000 km, średnia wysokość 7,2 m a miejscami do 16,5 m. Grubość od 5 do 8 m.^{1/} Fortyfikacja ta otrzymała nazwę Wielkiego Muru Chińskiego. Mur był wzmocniony basztami obserwacyjno-obronnymi. Zbudowano go w trudno dostępnym

-----
1/ M.Rogalski. Fortyfikacje wczoraj i dziś. Warszawa 1978, s.27

terenie dzięki czemu przez wiele wieków stanowił nieprzebytą zaporę dla plemion Azjatów.

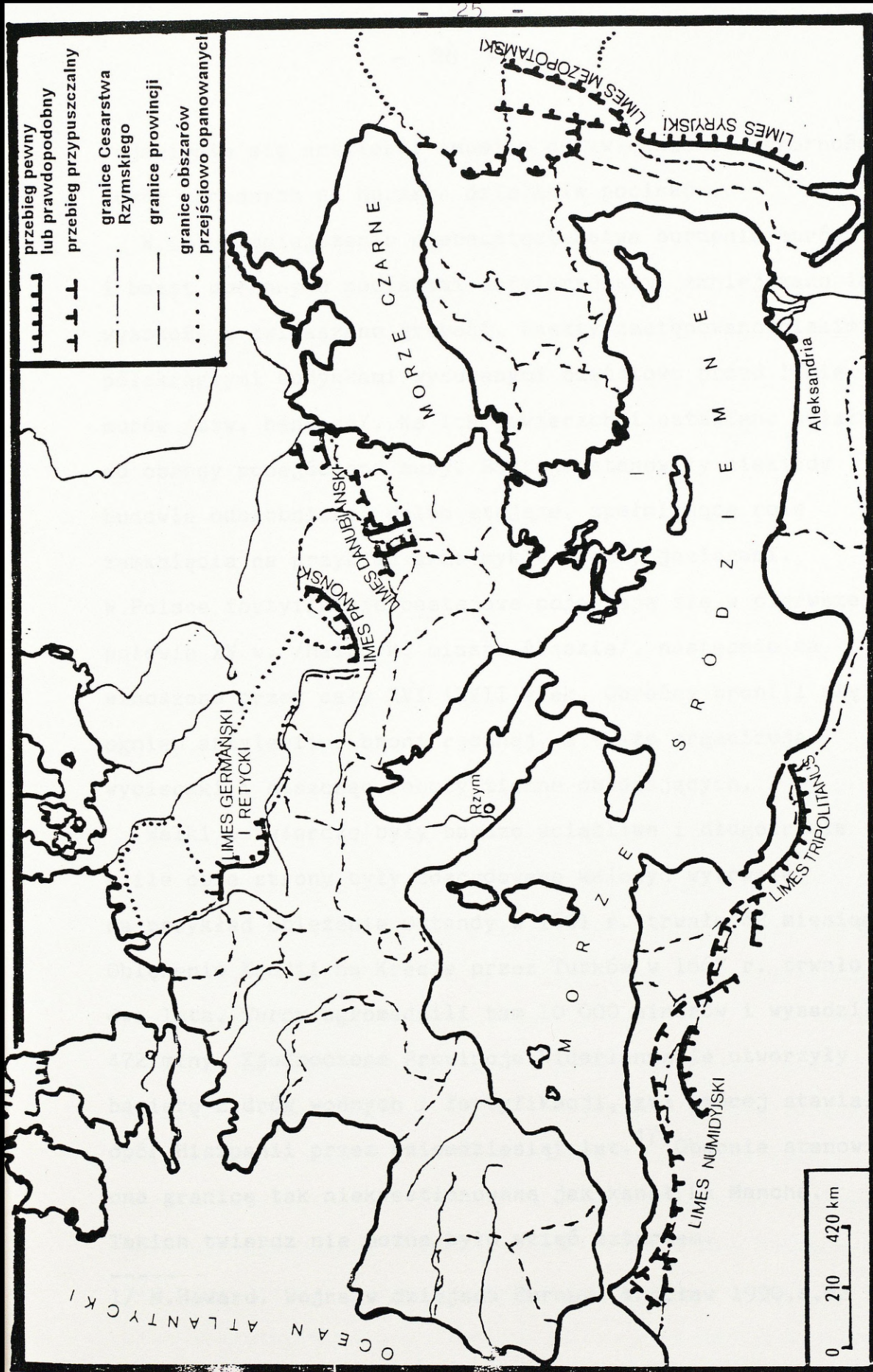
W 330 r. p.n.e. na polecenie Aleksandra Wielkiego zbudowano linie zapór na granicy z Persją i Indiami. Fortyfikacje rozwinęli Rzymianie za czasów cesarza Trajana /89-117 r./, budując wały obronne ze strażnicami wzdłuż granic i zdobytych rubieży, zwane **limesami**.

Cesarz Domicjan w 83 r. n.e. rozbudował umocnienia na terenie dzisiejszych Niemiec: od środkowego Renu do górnego Dunaju. Był to limes Germański o długości 548 km.

W obawie przed napaścią Daków Rzymianie zbudowali na południe od delty Dunaju limes zwany Wałem Trajana. Przebieg rzymskich limesów przedstawiono na rys.1.5.

Fortyfikacje tego typu spełniły swoją rolę w tamtych czasach. Potężne budowle odporne na działania ówczesnych środków walki były czynnikiem odstrasającym i powstrzymującym przed agresją. Istotne było również psychiczne oddziaływanie tych budowli na ewentualnych najeźdźców.

W średniowieczu zasadniczą formą fortyfikacji były zamki, umocnione klasztory i miasta. Zamki obronne sytuowano zwykle w miejscach, gdzie krzyżowały się drogi. Całość budowli otaczano wysokim murem obronnym wzmocnionym blankami, mającym zabezpieczyć przed szturmem, a chronionym przez fosę. Zamki średniowieczne były symbolem rzeczywistej władzy, a wojny stanowiły próby ich opanowania. Zamek grał dominującą rolę w średniowiecznej wojnie. Oblegający już w starożytności posiadali: katapulty i tarany, którymi szturmowali mury. Najskuteczniejszym środkiem łamania oporu był głód.

Rys. 1.5 Przebieg rzymskich limesów

Pojawienie się artylerii zmusiło do zwiększenia odporności murów obronnych na burzące działanie pocisków.

W celu zmniejszenia niebezpieczeństwa burzenia murów i baszt obronnych pociskami artyleryjskimi zmniejszano ich wysokość i zwiększano grubość. Baszty zastępowano niskimi, półokrągłymi budynkami wysuwanymi częściowo przed linie murów /tzw. basteje/. Na ich powierzchni ustawiano działa do obrony podejść pod mury. Basteje stanowiły niekiedy budowle odosobnione, wolno stojące, spełniające rolę zamknięcia na przykład przesmyków między jeziorami. W Polsce fortyfikacje bastejowe pojawiają się w pierwszej połowie XV w. /Malbork, miasta śląskie/, następnie są wznoszone przez cały XVI i XVII wiek. obrońcy bronili się ogniem artylerii i broni ręcznej, a także organizując wycieczki i niszcząc roboty ziemne oblegających.

Walki o twierdzę były bardzo uciążliwe i długotrwałe o ile obie strony były zdecydowane walczyć wytrwale, na przykład oblężenie Ostendy w 1601 r. trwało 42 miesiące. Oblężenie Kandii na Krecie przez Turków w 1667 r. trwało dwa lata. Turcy zgromadzili tam 10 000 minerów i wysadzili 472 miny. Zjednoczone Prowincje Niderlandzkie utworzyły barierę z dróg wodnych i fortyfikacji, z za której stawiąły opór Hiszpanii przez osiemdziesiąt lat.^{1/} Obecnie stanowi ona granicę tak niekwestionowaną jak kanał La Manche. Takich twierdz nie można było wziąć szturmem.

1/ M.Howard. Wojna w dziejach Europy. Wrocław 1990, s.62

W XIX w. podstawowymi elementami twierdz były forty. Atak na twierdzę mógł się powieść wówczas, gdy atakujący dysponowali większą siłą ogniową niż obrońcy.

Rok 1870 zasygnalizował to, co wojna 1914 - 1918 miała potwierdzić - artyleria stała się centralnym, wręcz decydującym, orężem walki. W 1914 r. ogień ciężkich haubic spowodował upadek twierdz belgijskich i części twierdz francuskich na przykład Haubeuge, Longwy, Givet. Kilka francuskich twierdz oddanych zostało bez walki. Były to przykłady twierdz, które nie spełniły założonych planów. Jednak obrona twierdz przez kilkanaście lub nawet kilka dni angażowała znaczne siły wojsk nieprzyjaciela.

Na przykład twierdza Namur wiązała 153 tys. żołnierzy niemieckich oraz 596 dział. Twierdza Maubeuge przez 13 dni absorbowała 3 dywizje niemieckie i artylerię, które do decydującej bitwy nad Marną przybyły za późno. Również licząca dwa tysiące żołnierzy załoga starego fortu zaporowego Givet na 6 dni zatrzymała niemiecką dywizję. Fort poddał się 1.09.1914 r. w wyniku moralnego wrażenia, jakie wywołał ogień ciężkiej artylerii.

Znane są przypadki uporczywej obrony twierdzy Verdun i Osowiec. Dziesięciomiesięczna walka pod Verdun kosztowała obie strony około pół miliona ludzi. Późniejsze walki powiększyły tę ponurą liczbę, ale Verdun do końca wojny pozostał niezdobyty. Również wielokrotne ataki Niemców na twierdzę Osowiec w czasie odwrotu z Prus Wschodnich były nieskuteczne. W dniu 6 sierpnia 1915 r. Niemcy podjęli szturm na twierdzę Osowiec połączony z atakiem chemicznym.

Obrońcy skutecznie odparli również i ten atak, a z twierdzy wycofali się po 6 miesiącach walk na rozkaz wyższego dowództwa.

Doświadczenia wykorzystania fortyfikacji w I wojnie światowej wskazują, że odegrały one istotną rolę w hamowaniu agresywnych zamiarów przeciwnika. Twierdze zachowały swą wartość jedynie we współdziałaniu z armią polową /Verdun, Osowiec/.

Fortyfikacyjna rozbudowa pola walki zwielokrotniała zużycie amunicji i koszty wojny. Podczas 3-letniej wojny burskiej obie strony zużyły 273 tys. pocisków artyleryjskich, w wojnie rosyjsko-japońskiej - już 954 tys. pocisków artyleryjskich, a w czasie pierwszej wojny światowej - ponad miliard pocisków, co stanowiło średnio 600 tys. pocisków artyleryjskich dziennie.^{1/}

Fortyfikacje okazały się znacznie tańsze niż koszt amunicji potrzebnej do ich zniszczenia. Zdobywanie fortyfikacji wymagało zaangażowania dużych sił i znacznego czasu.

Czynniki powyższe należało uwzględnić kalkulując koszty agresji i oczekiwane zyski. Rezultaty tych kalkulacji miały niewątpliwie wpływ na decyzje o celowości agresji.

Fortyfikacje spełniły swoją odstraszającą rolę.

Doświadczenia z pierwszej wojny światowej, zaciążyły na kreowanych wizjach przyszłej wojny, którą widziano również jako wojnę pozycyjną. Konsekwencją tego był wniosek, że jeśli ma nastąpić nowy konflikt zbrojny to lepiej przygotować już w czasie pokoju odpowiednio bezpieczne umocnienia

-----
1/ M.Rogalski. Op.cit. s.83

i stworzyć w nich odpowiednie warunki dla żołnierzy /do walki i egzystencji/.

Te i inne czynniki wpłynęły na podjęcie decyzji przez Francuzów o budowie Linii Maginota. /Rys.1.6/. Zakładano, że zbudowane w pobliżu granicy niemieckiej umocnienia fortyfikacyjne o charakterze liniowym oparte o naturalne właściwości terenu, systemu zapór o dużej odporności na ogień przeciwnika będą w stanie zatrzymać agresora na okres co najmniej 30 dni. Czas ten miał umożliwić przeprowadzenie mobilizacji i koncentrację wojsk.

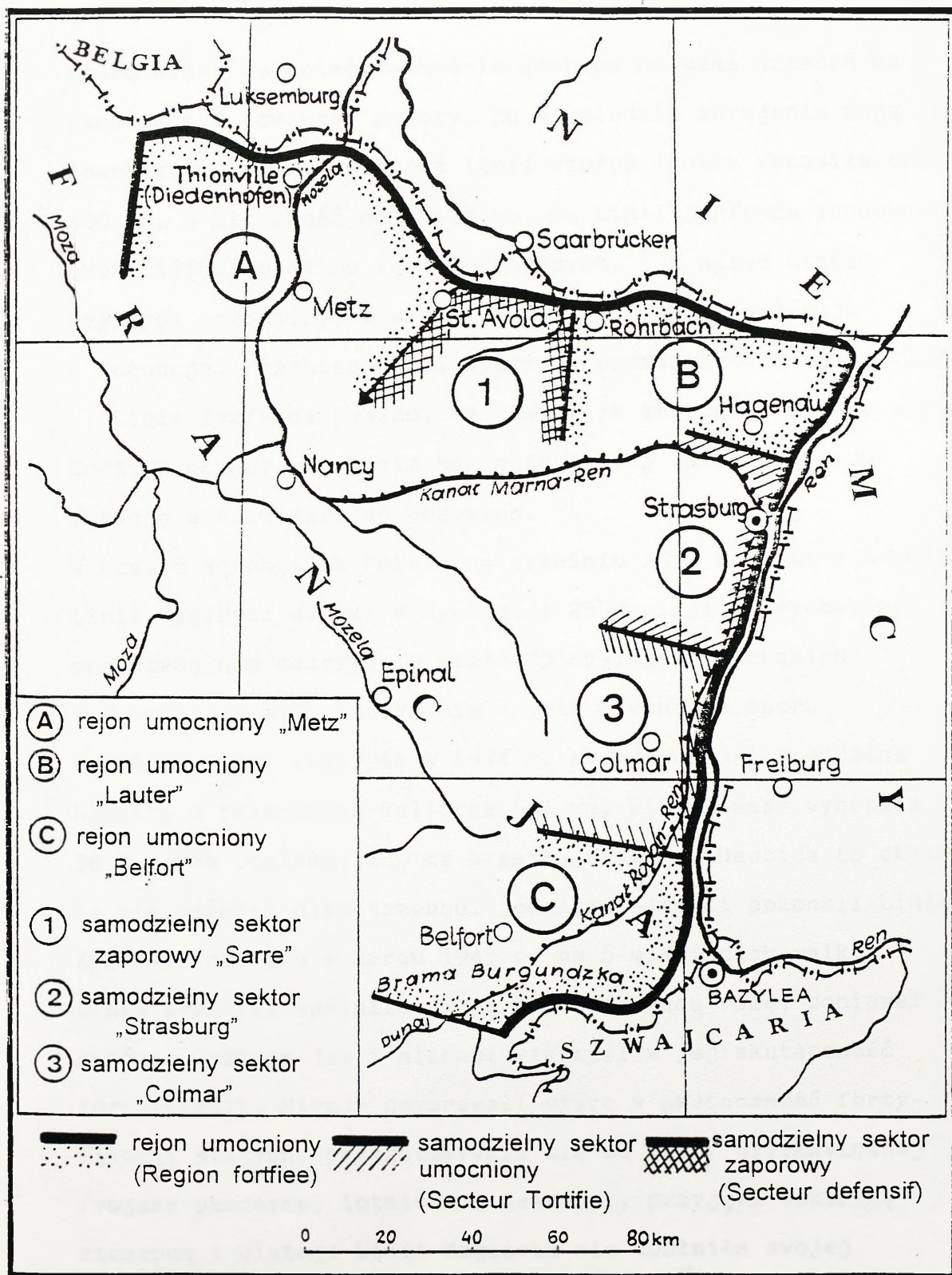
Linia Maginota zbudowana w latach 1929-1934 przedstawiała sobą strefę umocnień długości około 450 km, w skład których wchodziły węzły obronne, punkty oporu, pojedyncze obiekty fortyfikacyjne oraz różnego rodzaju zapory inżynieryjne. Ogółem na linii Maginota zbudowano około 5800 obiektów fortyfikacyjnych, a koszt budowy 1 km linii wynosił 9 mln franków w złocie.^{1/}

Propaganda francuska przedstawiała Linie Maginota jako system fortyfikacji, którego pokonanie jest niemożliwe. Publikacje prasowe i zdjęcia fortyfikacji miały odstraszyć Niemców przed próbą agresji. Fortyfikacja ta nie spełniła swojej funkcji w czasie agresji niemieckiej w 1940 r., ponieważ Niemcy uderzyli w słabo ufortyfikowaną linię graniczną francusko-belgijską tzw. Linie Deladiera.

Przykładem rozbudowy niemieckich fortyfikacji w pobliżu granicy francuskiej była Linia Zygryda /Wał Zachodni/,

-----

1/ Mała Encyklopedia Wojskowa. Warszawa 1967, t.II s.246

Rys. 1.6 Rozmieszczenie umocnień fortyfikacyjnych na Linii Maginota

która miała osłaniać zachodnie granice na czas działań na wschodzie i stwarzać pozory, że niemieckie zbrojenia mają charakter obronny. Długość linii wzdłuż frontu wynosiła około 600 km, a głębokość od 35-75 km. Na Linii Zygfryda zbudowano około 15560 obiektów fortyfikacyjnych.^{1/} W skład Linii Zygfryda wchodziły twierdze: Wesel, Kolonia, Koblencja i Moguncja. Przebieg Linii Zygfryda przedstawiono na rys.1.7.

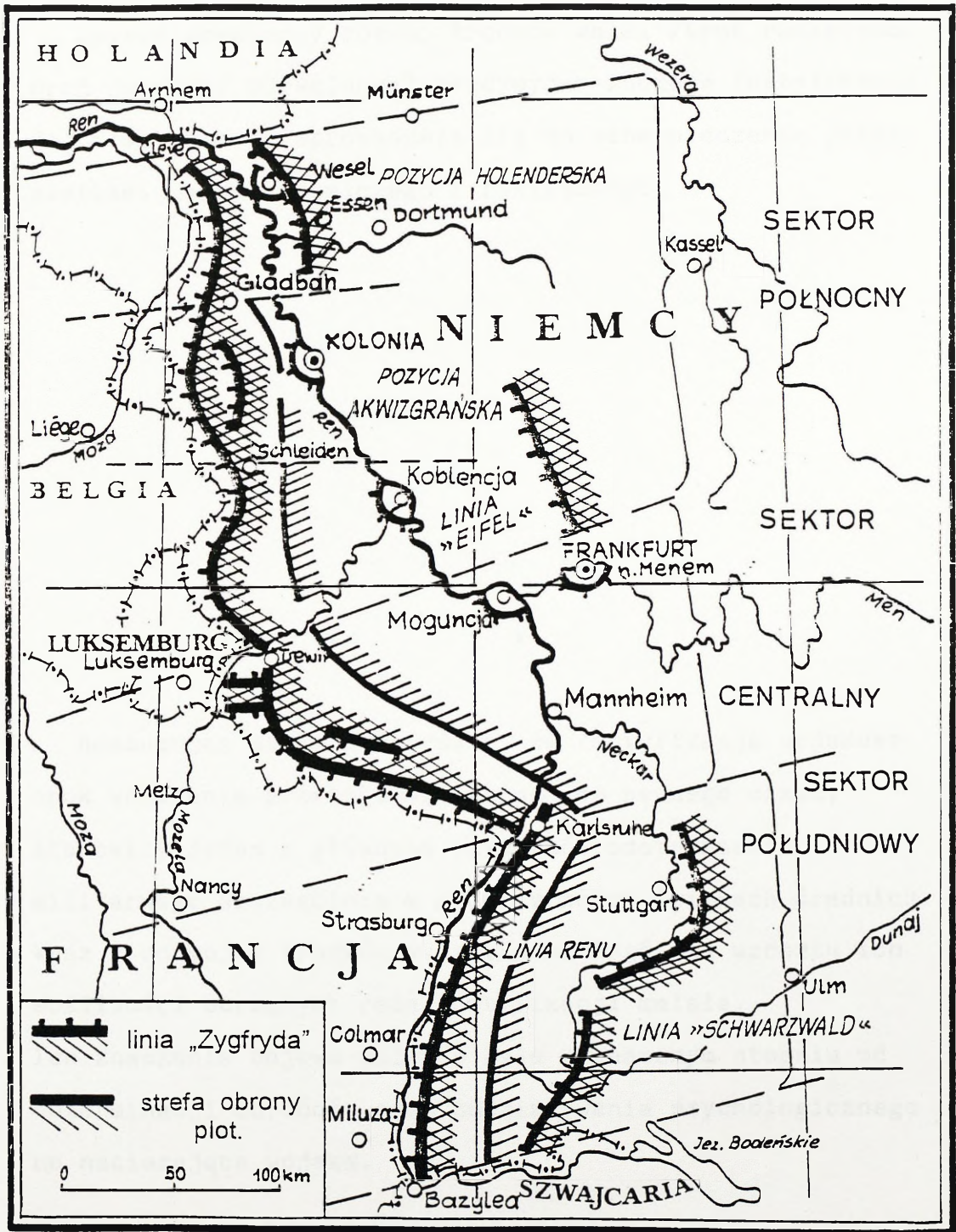
Linia Zygfryda pomimo, że stanowiła znacznie słabszy system fortyfikacyjny niż Linia Maginota lepiej spełniła swoją funkcję w toku działań bojowych.

W czasie agresji na Polskę we wrześniu 1939 r. Niemcy bronili Linii Zygfryda siłami 8 dywizji i 25 dywizji rezerwowych, przeciwko nim beczynnie stało 75 dywizji francuskich i 4 brytyjskie.^{2/} Amerykanie w celu pokonania oporu obrońców Linii Zygfryda w 1944 r. skonstruowali specjalną haubicę o rekordowym kalibrze 914 mm, której masa wynosiła 38 t, masa pocisku 1680 kg a zasięg 9100 m. Haubica ta okazała się później niepotrzebna, jednakże alianci pokonali Linie Zygfryda dopiero w marcu 1945 r. po 6 miesiącach walk.

Linia Zygfryda spełniła swoją odstrasżającą rolę, ponieważ zarówno Francja jak i alianci wierzyli w jej skuteczność fortyfikacji. Niemcy pozorowali wiarę w skuteczność fortyfikacji stałych, przygotowywali się do wojny błyskawicznej /wojska pancerne, lotnictwo, desanty/, przyjęli doktrynę zaczepną i dlatego Linia Maginota nie spełniła swojej odstrasżającej roli.

1/ Mała Encyklopedia Wojskowa. Warszawa 1971, t.III s.641

2/ M.Rogalski. Op.cit.s.287

Rys. 1.7 Rozmieszczenie umocnień fortyfikacyjnych na Linii Zygfyda

Dalszy powojenny rozwój środków walki /broń rakietowa, broń jądrowa/ zdewaluował tradycyjne funkcje fortyfikacji. Jej nowa funkcja sprowadzała się do zabezpieczenia przed skutkami napadu lotniczego i rakietowego.

x

x

x

Reasumując można stwierdzić, że fortyfikacje wojskowe obok wnoszenia przewagi militarnej do pewnego czasu, stanowiły jeden z głównych czynników odstraszenia militarne go szczególnie w starożytności i wiekach średnich. Wraz z rozwojem środków walki, a szczególnie wzrostu ich możliwości burzących rola fortyfikacji malała. Ich znaczenie bojowe zależne było w znacznym stopniu od determinacji obrońców oraz oddziaływania psychologicznego na nacierające wojska.

2.2. Wpływ rozwoju środków walki i sposobów ich użycia na funkcjonowanie odstraszenia militarnego

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że rozwój środków walki był podstawowym motorem i wyznacznikiem zmian w teorii i praktyce sztuki wojennej. Wojna jako akt przemocy, w której przeciwnicy dążą do przejęcia inicjatywy w swoje ręce i uzyskania przewagi nad rywalem inspirowała rozwój środków walki. Każde nowe odkrycie, każdy wynalazek analizowano pod kątem możliwości wykorzystania w wojnie i uzyskania przewagi nad przeciwnikiem. Rozwój środków walki następował wraz z rozwojem cywilizacji. Pojawienie się nowego środka walki rodziło nadzieję pionierów oraz strach i obawę strony przeciwnej. Funkcja odstraszenia nowych środków walki była tym większa i skuteczniejsza, im bardziej nieoczekiwane i niszczące były skutki ich ewentualnego zastosowania.

W przeszłości doskonalenie środków walki następowało powoli, a ich zastosowanie nie powodowało szokujących zmian na polu walki. W miarę jednak doskonalenia ich konstrukcji i sposobów użycia zmieniały obraz pola walki. Spełniały funkcję odstraszenia.

Trudno doszukać się przykładów, gdzie samo istnienie określonego rodzaju broni /poza bronią jądrową/ paraliżowało absolutnie zamiary przeciwnika i było czynnikiem stabilizującym pokój. Jednak bojowe użycie wielu nowych środków walki /na przykład łodzi podwodnych, samolotów, gazów trujących,

rakiet/ wywarło istotny wpływ na kreowane wizje wojny i zakres przygotowań do nich w czasie pokoju.

Najbardziej znacząca innowacja późnego średniowiecza - broń palna bardzo - powoli zaznaczyła swoją obecność na polu walki. Odnosiło się to zwłaszcza do artylerii. W wojnie oblężniczej wielkie działa wyrządzały duże i trwałe szkody, lecz jako wsparcie armii w polu były mało skuteczne w porównaniu z ich kosztem. Dotyczyło to nie tylko ceny samej broni lecz i problemów związanych z zastosowaniem jej na polu walki.

Osiemnaście dział i jaszczków eksponowanych z dumą przez księcia Mediolanu w 1472 r. musiały ciągnąć 522 pary wołów, a towarzyszyło im 227 wozów.^{1/}

Jednakże wielkie działa położyły kres dominującej roli zamku w średniowiecznej wojnie. Karol VIII nie musiał oblegać twierdz włoskich w 1494r. Sama reputacja jego artylerii powodowała ich kapitulację.

Twierdze poddawały się na samą wieść o zbliżaniu się wojsk francuskich. Był to nie tylko triumf artylerii i jej niszczących możliwości, lecz przede wszystkim paniki.^{2/} Artyleria stała się bronią odstraszącą nie tylko dla obrońców fortyfikacji. Zastosowanie dział na polu bitwy okazało się straszliwe dla czworoboków piechoty przeciwnika, liczących kilka tysięcy żołnierzy, stojących w szyku na wprost zgodnie z obowiązującymi wówczas zasadami ich użycia.

1/ M.Howard. Wojna w dziejach Europy. Wrocław 1990, s.57

2/ M.Rogalski. Fortyfikacje wczoraj i dziś. Warszawa 1978, s.37

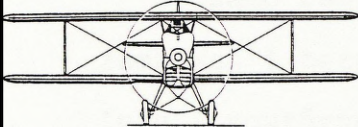
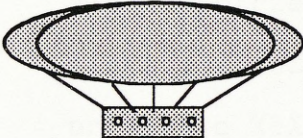

Dla zapewnienia maksymalnej skuteczności rażenia działa ustawiano przed linią wojsk lub w odstępach pomiędzy poszczególnymi formacjami. Oddawana salwa miała duże znaczenie odstrasżające dla nacierających wojsk przeciwnika.

W ciągu trzydziestu jeden lat zmagañ od bitwy pod Fornuovo w 1494 r. do bitwy pod Pawią w 1525 r. można było zaobserwować, jak siła ogniowa broni palnej nabierała decydującego znaczenia w walce. Tą decydującą rolę siły ognia w walce dostrzegł jako pierwszy książę Maurycy Orański pod koniec XVI wieku.

Posiadanie przewagi ogniowej było niezbędnym czynnikiem powodzenia w walce. To przekonanie inspirowało do doskonalenia broni palnej. Konstrukcja karabinu odtylcowego zwiększyła szybkostrzelność tej broni. Jednakże i w tym przypadku nie zabrakło oponentów. Naczelnym zbrojmistrz Austrii w 1851 r. pisał: "Karabin odtylcowy pozwala na prowadzenie szybkiego ognia w sposób ciągły. Nie daje to jednak żadnej korzyści ponieważ powoduje szybkie wyczerpanie się amunicji".^{1/} Dynamiczny rozwój środków walki nastąpił w XIX i XX wieku. /Rys.1.8/.

Rozwój techniki w XIX wieku umożliwił masową produkcję różnych rodzajów broni, które stawały się nie tylko coraz bardziej efektywne, lecz także łatwiejsze w obsłudze. W piechocie pociski scalone wyeliminowały konieczność manipulowania prochem i lufą. Ładowanie pocisków do komory zamkowej zastąpiło stemple. Magazyneki z uzbrojeniem i możliwość repetowania zapewniły szybkostrzelność, a skalowany celownik dokładność.

1/ F.Miksche. Vom Kriegsbild. Stuttgart 1976, s.186

Środki walki	Data produkcji	Zastosowanie w walce
 <p style="text-align: center;">Balony</p>	1783 r.	1794 r. - Austriacy podczas oblężenia Wenecji
 <p style="text-align: center;">Samoloty</p>	1904 r.	1911 r. - Włosi w wojnie z Turcją
 <p style="text-align: center;">Sterowce</p>	1900 r.	1914 r. - Niemcy w ataku na Antwerpię
 <p style="text-align: center;">Pancerniki</p>	1906 r.	1914 r. - Brytyjczycy w walce z flotą niemiecką
 <p style="text-align: center;">Łodzie podwodne</p>	1906 r.	1914 r. - Niemcy w walce z flotą angielską
 <p style="text-align: center;">Czołgi</p>	1916 r.	1916 r. - Brytyjczycy w bitwie pod Sommą
 <p style="text-align: center;">Artyleria raketowa</p>	1941 r.	1941 r. - Rosjanie w bitwie pod Orszą
 <p style="text-align: center;">Rakiety</p>	1944 r.	1944 r. - Niemcy w bitwie o Anglię
 <p style="text-align: center;">Broń jądrowa</p>	1945 r.	1945 r. - Amerykanie w ataku na Hiroshimę i Nagasaki

Rys. 1.8 Rozwój środków walki w XIX i XX wieku

Wszystko to sprawiło, że każdy rekrut stał się strzelcem wyborowym, z którym nawet najbardziej doświadczony grenadier Fryderyka Wielkiego nie mógłby się nawet zmierzyć.

To samo dotyczyło artylerii. Dzięki ładowaniu do komory zamkowej i bezodrzutowym lawetom żmudny proces czyszczenia lufy i powtórnego ustawiania działa po każdym strzale stał się niepotrzebny. Powyższe czynniki sprawiły, że broń palna stała się ważnym czynnikiem odstraszenia militarnego na przełomie XIX i XX wieku.

Jednakże nadal granicą niszczącego ognia był zasięg dział artyleryjskich a obiektami ataku frontowe oddziały.

Sytuacja uległa zmianie z chwilą podjęcia prób wykorzystania do celów militarnych aparatów latających. Balony, sterowce i samoloty przesuwały granicę bojowego oddziaływania w głąb ugrupowania nieprzyjaciela tworząc nowy rodzaj zagrożenia - zagrożenie atakiem powietrznym.

Skonstruowany w Europie balon w 1783 r. szybko znalazł zastosowanie do celów wojennych. Najgroźniejsze okazało się wykorzystanie go do bombardowania celów naziemnych. Atak z powietrza tworzył nową formę zagrożenia, budził postrach i lęk. Austriacy oblegając Wenecję w 1794 r. rzucili z balonów kilkaset małych bomb, z których tylko kilka spadło na miasto. Nie spowodowały one większych strat materialnych lecz wywołały olbrzymie wrażenie psychiczne. Niebezpieczeństwo ataku z powietrza wywierało uczucie niepewności, nieustannego zagrożenia w każdym miejscu zarówno w psychice żołnierzy jak i osób cywilnych.

Podobnie odstrasżający wpływ wywarło skonstruowanie pierwszych sterowców. Ich olbrzymie rozmiary oddziaływały na psychikę ludzi, którzy kojarzyli ich wielkość z dużymi możliwościami dźwignia dużego ładunku bomb. Niemcy opracowali szczegółowe plany użycia Zeppelinów do bombardowań w czasie I wojny światowej. 1 września 1914 r. sterowiec typu Zeppelin zaatakował Antwerpię. Następnie Niemcy wykorzystali sterowce do nalotów na Anglię i Rosję. Bombardowania miast wywoływały silne wrażenie w społeczeństwie i stały się istotnym czynnikiem odstrasżania militarnego.

Przełomowe znaczenie dla realizacji koncepcji odstrasżania militarnego miało użycie samolotu na polu walki. Samolot dzięki swojej niezależności co do kierunku lotu oraz znacznej prędkości, zasięgu i udźwigu zapewnił możliwość wyboru obiektów uderzeń w głębi ugrupowania przeciwnika. Znany entuzjasta lotnictwa wojskowego włoski generał Giulio Douhet pisał:

"Flota powietrzna umożliwiła przeniesienie oprócz materiałów wybuchowych również trucizn chemicznych lub jądów bakteriologicznych do dowolnego punktu na terytorium przeciwnika, siejąc w całym nieprzyjacielskim kraju śmierć i zniszczenie. /.../. Trzeba albowiem pamiętać, że napadu powietrznego dokonuje się na cele, które są nie tylko najmniej odporne pod względem materialnym, ale są również bardzo wrażliwe pod względem moralnym".^{1/}

1/ G.Douhet. Panowanie w powietrzu. Warszawa 1965, s.20

Doświadczenia z działań lotnictwa w pierwszej wojnie światowej uwiaryściły nową groźbę: niebezpieczeństwo bombardowania głębokiego zaplecza, miast, ośrodków przemysłowych i administracyjnych, węzłów komunikacyjnych itp.

Powstała nowa koncepcja przyszłej wojny: zamiast toczyć latami walki w krwawych próbach przełamania frontu, lepiej rozstrzygnąć masowym atakiem samolotów bombowych na główne centra kraju, szczególnie stolicę i zniszczyć to centrum tak, aby złamać wolę walki nieprzyjacielskiego społeczeństwa i zmusić rząd do zawarcia pokoju.

"Zginie wtedy kilkaset tysięcy osób cywilnych, kobiet dzieci, starców, lecz będą to mniejsze ilości ofiar niż w przypadku długotrwałej wojny. A poza tym - tłumaczyli obrońcy tej koncepcji - czy zabijanie innych ludzi też cywili, lecz ubranych chwilowo w mundury - jest bardziej humanitarne?".^{1/}

Rozwój środków walki przewartościował również istniejące zagrożenie na morzu. Rzeczywista walka o panowanie na morzu przebiegała w stoczniach. Niemcy i Anglicy prześcigali się w budowie nowych okrętów wyposażonych w wielkie działa, pancerników i superpancerników, od których miało zależeć panowanie na morzu i jak sądzono - nad światem.

Pancernik stał się symbolem wyjątkowej potęgi, uosobieniem niszczycielskiej mocy. Budził szczególny lęk ze względu na swoją niezwykłość.

1/ Por.G.Douhet. Op.cit.

Flota admirała Tirpitzta będąca wyrazem osiągnięć i aspiracji Drugiej Rzeszy miała spełniać swą odstraszącą funkcję w stosunku do Anglii. Już samo jej istnienie wyciskało piętno na strategii wojennej.

Zbudowanie przez Niemców oceanicznych łodzi podwodnych w czasie pierwszej wojny światowej, otworzyło nowy rozdział w historii wojen na morzu. Oceaniczne łodzie podwodne stały się postrachem dla angielskiej floty handlowej. Pod koniec 1916 r. niemiecka blokada na morzu stworzyła perspektywę totalnej klęski Anglii. Ta groźba spowodowała przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny.

Jednak zwycięstwo w wojnie podwodnej wymagało nie tylko udoskonalenia takich wyspecjalizowanych broni, jak bomby głębinowe i urządzenia radiolokacyjne, lecz całej rewolucji w sposobie myślenia Brytyjczyków. Musieli oni zaakceptować pogląd, że obrona jest skuteczniejszym sposobem niszczenia łodzi podwodnych niż atak. Statki handlowe należy konwojować nie tylko celem ochrony, lecz można ich używać jako przynęty. Natomiast niszczyciele lepiej nadają się do eskortowania konwojów niż do ochrony głównych sił morskich. Zmiany te wiązały się z udoskonaleniem środków łączności i wykorzystaniem radia dla celów łączności. Radio stworzyło czwarty wymiar wojny.

Pierwsza wojna światowa przyniosła również pierwsze doświadczenie w zakresie użycia broni chemicznej i czołgów. Stworzyły one nowe zagrożenie.

Przewidywania teoretyków co do roli nowych środków walki i sposobów ich użycia miała potwierdzić II wojna światowa.

Dysponując potęgą militarną, nowoczesnymi środkami walki Hitler z powodzeniem zrealizował wiele celów politycznych stosując strategię odstraszenia militarnego. Ofiarą tej polityki była Austria i Czechosłowacja. Inne państwa doświadczyły użycia środków odstraszenia militarnego zarówno ze strony Niemiec jak i aliantów.

Ich rezultatem było zniszczenie Warszawy, Londynu, Moskwy, Leningradu i Stalingradu. W odwecie alianci atakowali Berlin, Hanburg, Lubekę, Rostock, Kolonię i inne miasta. Najbardziej monstrualnym przykładem bombardowań był nalot na Drezno 13/14.03.1945r. Niemcy przyznali się wówczas do 200 tysięcy zabitych. Alianci uważali, że bombowce należy użyć przeciwko takim celom, jak transport, produkcja amunicji, paliw płynnych, fabrykom samolotów, czołgów i broni rakietowej. Jednak naloty na miasta miały swój szczególnie odstraszający sens. Ewolucję poglądów aliantów na temat hierarchii celów bombardowań przedstawiono w tablicy 1.9.

Reasumując należy stwierdzić, że lotnictwo stało się istotnym czynnikiem umożliwiającym realizację koncepcji odstraszenia militarnego. Jednak efektywne użycie lotnictwa w 1940 r. w bitwie o Anglię umożliwiło zastosowanie radaru. Oceniając jego znaczenie W.Churchil powiedział:"wynalezienie i zastosowanie radaru w sztuce wojowania warte było pięćdziesięciu dywizji na froncie".^{1/} Istotne znaczenie z punktu widzenia odstraszenia militarnego miało zastosowanie broni rakietowej w walce. Ilustracją tego stwierdzenia może być

1/ K.Nożko. Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP, Warszawa 1994 s.22

Ewolucja poglądów USA i Wielkiej Brytanii na hierarchię obiektów bombardowań w czasie II wojny światowej

Tabela 1.9

Data decyzji	Przez kogo podjęta	Cele	Realizacja
1940 r.	RAF	Zagłębie Ruhry (komunikacja i przemysł)	Realizowana
jesień 1940 r.	RAF	1. Bazy okrętów podwodnych 2. Stocznie okrętów podwodnych 3. Fabryki samolotów	Realizowana
7.01.1941 r.	Rząd W. Brytanii	Zakłady paliw płynnych	Nie realizowano
wiosna 1941 r.	Rząd W. Brytanii	Miasta	Realizowano
plan 20.3.1942 r.	USA AF*	1. Fabryki amunicji 2. Elektrownie 3. Zakłady paliw płynnych 4. Transport	Nie realizowano
plan 9.9.1942 r.		1. Fabryki samolotów 2. Stocznie okrętów podwodnych 3. Transport 4. Elektrownie 5. Zakłady paliw płynnych 6. Huty aluminium 7. Fabryki gumy	Nie realizowano
20.10.1942 r. (17.8.1942)	8 USA AF	1. Bazy okrętów podwodnych 2. Fabryki samolotów 3. Transport	Realizowano
21.1.1943 r.	Konferencja Szefów Rządów	1. Stocznie okrętów podwodnych 2. Fabryki samolotów 3. Transport 4. Zakłady paliw płynnych 5. Miasta	Realizowano
kwiecień 1943 r.	CBO'	1. Fabryki samolotów myśl. 2. Stocznie i bazy okrętów podwod. 3. Fabryki innych samolotów 4. Produkcja łożysk kulkowych 5. Zakłady paliw płynnych	Realizowano
26.3.1944 r.		Transport w północnej Francji i Belgii	Realizowano
10.6.1944 r.	USA AF	1. Zakłady paliw płynnych 2. Produkcja łożysk kulkowych 3. Fabryki czołgów	Realizowano
lipiec 1944 r.	USA AF	1. Zakłady paliw płynnych 2. Fabryki samolotów szcz. myśl. 3. Produkcja broni "V" 4. Produkcja łożysk kulkowych	Realizowano
sierpień 1944 r.	CBO	5. Fabryki czołgów 1. Miasta 2. Zakłady paliw płynnych 3. Transport 4. Produkcja zbrojeniowa	Realizowano

użycie słynnych "Katusz" w bitwie pod "Orszą" w 1941 roku. "Po wystrzeleniu w ciągu 10 sekund pierwszej salwy składającej się z 320 pocisków, czemu towarzyszył dziwny, dotychczas nie spotykany dźwięk, powstało morze ognia, zdarzyła się rzecz bez precedensu - z pola walki uciekły obie walczące strony".^{1/}

Środkiem odstraszenia militarnego i terroru w stosunku do ludności miast były niemieckie bomby latające V-1 /czerwiec 1944/ , a wkrótce potem pociski rakietowe V-2. Ostrzeliwano za ich pomocą przede wszystkim Londyn, a potem również kilka innych miast.

Największy przełom w rozwoju środków walki dokonał się z chwilą skonstruowania i użycia broni jądrowej. Einstein zapytany w 1921 r. o możliwość wyprodukowania broni opartej o wykorzystanie energii nuklearnej zbył interlokutora stwierdzeniem: że "głupota takiego zamierzenia jest widoczna na pierwszy rzut oka".^{2/}

Broń jądrowa, jej olbrzymie możliwości niszczącego oddziaływania na otoczenie stworzyła nową jakość w życiu narodów. Po Hiroszynie i Nagasaki odkryto nie po raz pierwszy w historii, że "strach jest wcale użyteczny". Politycy, wojskowi, uczeni i całe narody chciały powrócić do stanu psychologicznego bezpieczeństwa. Po pierwszych wahaniach uznano, że spokój można odzyskać jedynie rozwijając produkcję bomb atomowych. Amerykańskie spory, rozważania, deliberacje doprowadziły do wykrystalizowania się dominującej

-----
1/ Zob. A. Jeremieszko. Wspomnienia. Warszawa 1961, s.53

2/ P. Grudziński. Op.cit. s.26

przez długie lata teorii odstraszenia nuklearnego w strategii i w polityce zagranicznej.

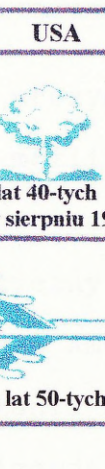
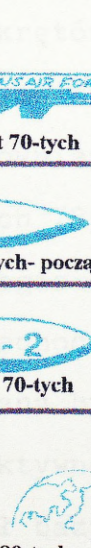

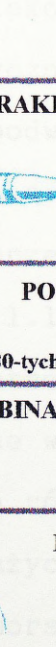
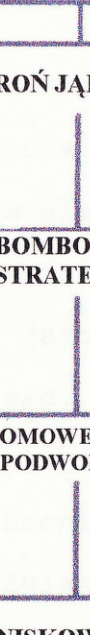

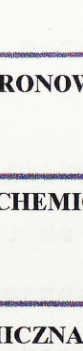

"Teologia bomby precyzyjnej, teologia odstraszenia nuklearnego, to system myślowy wzniesiony wokół morderczych narzędzi niszczenia, system ideologiczny, polityczny, militarny, psychologiczny i etyczny uformowany na podstawie dogmatu: odstraszenie nuklearne zapewnia bezpieczeństwo państwu i systemowi międzynarodowemu".^{1/}

Zgodnie z teorią odstraszenia broń nuklearna ma zniechęcić do agresji bez wyciągania miecza, ma równocześnie przekonać niedowiarków, że istnieje wola użycia miecza. Perswazja dokonuje się za pomocą gróźb. Jednak perswazjujące państwo nie może sobie pozwolić na nic więcej, bowiem oznaczałoby to klęskę teorii. Groźenie bronią nuklearną stało się środkiem nacisku militarnego, pomimo że konsekwencję jej użycia uważano za niedopuszczalną.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej rozpoczął się najpierw powolny, a następnie coraz szybszy proces gromadzenia środków do wojny raketowo-jądrowej. Rozpoczął się nuklearny wyścig zbrojeń, stymulowany przez Stany Zjednoczone, które przejęły inicjatywę w tworzeniu nowych systemów broni.

/Rys.1.10/. Nastąpił rozwój środków przenoszenia broni jądrowej. Stany Zjednoczone będąc liderem w technologii nuklearnej zaczęły wykorzystywać swój monopol atomowy do celów politycznych. Zaczęły traktować tę broń jako instrument gry dyplomatycznej i strategii militarnej.

1/ Op.cit. s.8

USA	ZSRR
BRONŃ JĄDROWA	
 połowa lat 40-tych (użyto w sierpniu 1945 r.)	 koniec lat 40-tych
BOMBOWCE STRATEGICZNE	
 połowa lat 50-tych	 koniec lat 50-tych
ATOMOWE ŁODZIE PODWODNE	
 połowa lat 50-tych	 koniec lat 50-tych
LOTNISKOWCE ATOMOWE	
 początek lat 60-tych	nie ma
POCISKI WIELOGŁOWICOWE INDYWIDUALNEGO NAPROWADZ.	
 koniec lat 60-tych	 połowa lat 70-tych
RAKIETY DAŁEKIEGO ZASIĘGU	
 połowa lat 70-tych	 połowa lat 80-tych
POCISKI NEUTRONOWE	
 koniec lat 70-tych- początek 80-tych	nie ma
BINARNA BRONŃ CHEMICZNA	
 koniec lat 70-tych	nie ma
BRONŃ KOSMICZNA	
 początek lat 80-tych	nie ma

Rys. 1.10 Porównanie inicjatywy USA i ZSRR w tworzeniu nowych systemów broni

Każdy z prezydentów od Roosevelta do Nixona rozważał wielokrotnie możliwości użycia broni nuklearnej.

Głównym zagrożeniem dla zachodniej demokracji był system komunistyczny ze Związkiem Radzieckim na czele, w stosunku do którego Amerykanie jako pierwsi zastosowali strategię odstraszenia nuklearnego.

Realizacja tej strategii była zdeterminowana rozwojem środków przenoszenia broni jądrowej oraz możliwościami potencjału jądrowego Związku Radzieckiego.

Początkowo, gdy jedynym środkiem przenoszenia broni jądrowej był samolot, system odstraszenia zależał od pasa okrężnych baz lotniczych wokół Związku Radzieckiego.

Następnie system ten musiał uwzględniać pojawienie się radzieckich pocisków balistycznych, międzykontynentalnych pocisków balistycznych o dużym zasięgu, a w końcu również rozwój okrętów podwodnych wyposażonych w pociski raketowe z głowicami nuklearnymi. Końcowa forma wzajemnego okrążania objęła również przestrzenie morskie wraz z bazami okrętów podwodnych /Rys.1.11/.

Strategia odstraszenia militarnego realizowana przez Stany Zjednoczone w stosunku do Związku Radzieckiego realizowana była również poprzez system okrążania zapewniający efektywne użycie broni konwencjonalnej. System ten obejmował bazy morskie, lotnicze i wojsk lądowych, stacje rozpoznania, łączności, nawigacji rozmieszczone wokół terytorium ZSRR. Istotnym komponentem tego systemu był kosmiczny system rozpoznania i nawigacji, a także powietrzne elementy dowodzenia o znaczeniu strategicznym.

Rys. 1.11 Koncepcja realizacji odstraszania militarnego przy użyciu strategicznej broni jądrowej

W 1945 r. USA posiadały łącznie 484 bazy wojenne, w tej liczbie: 18 w rejonie północnego Atlantyku, 67 w rejonie Zatoki Panamskiej i karaibów, 55 w Afryce Północnej i w basenie M.Śródziemnego oraz 63 w W.Brytanii, Francji i w zachodnich strefach okupowanych Niemiec.^{1/}

Pod koniec lat siedemdziesiątych liczba baz wojennych wzrosła do ponad 2 tysięcy, przy czym większość z nich była dyslokowana wokół ZSRR.

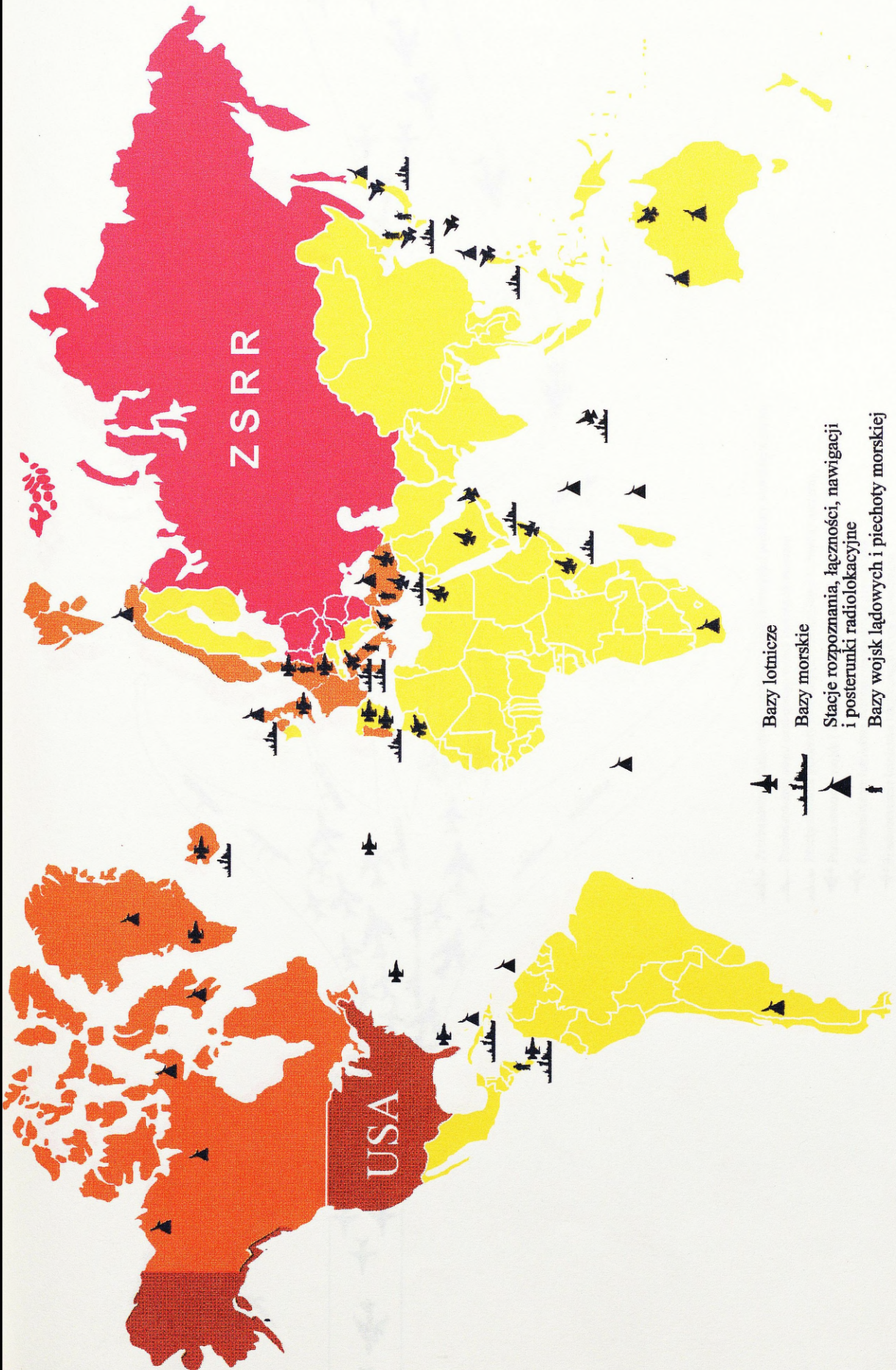
Doświadczenia Brytyjczyków z wojny falklandzkiej i Sił Sprzymierzonych w wojnie z Irakiem udowodniły, że bazy w kluczowych punktach świata są niezbędne do organizowania sprawnego systemu przerzutów.

System baz USA zapewniających realizację strategii odstraszania militarnego przedstawiono na rys.1.12.

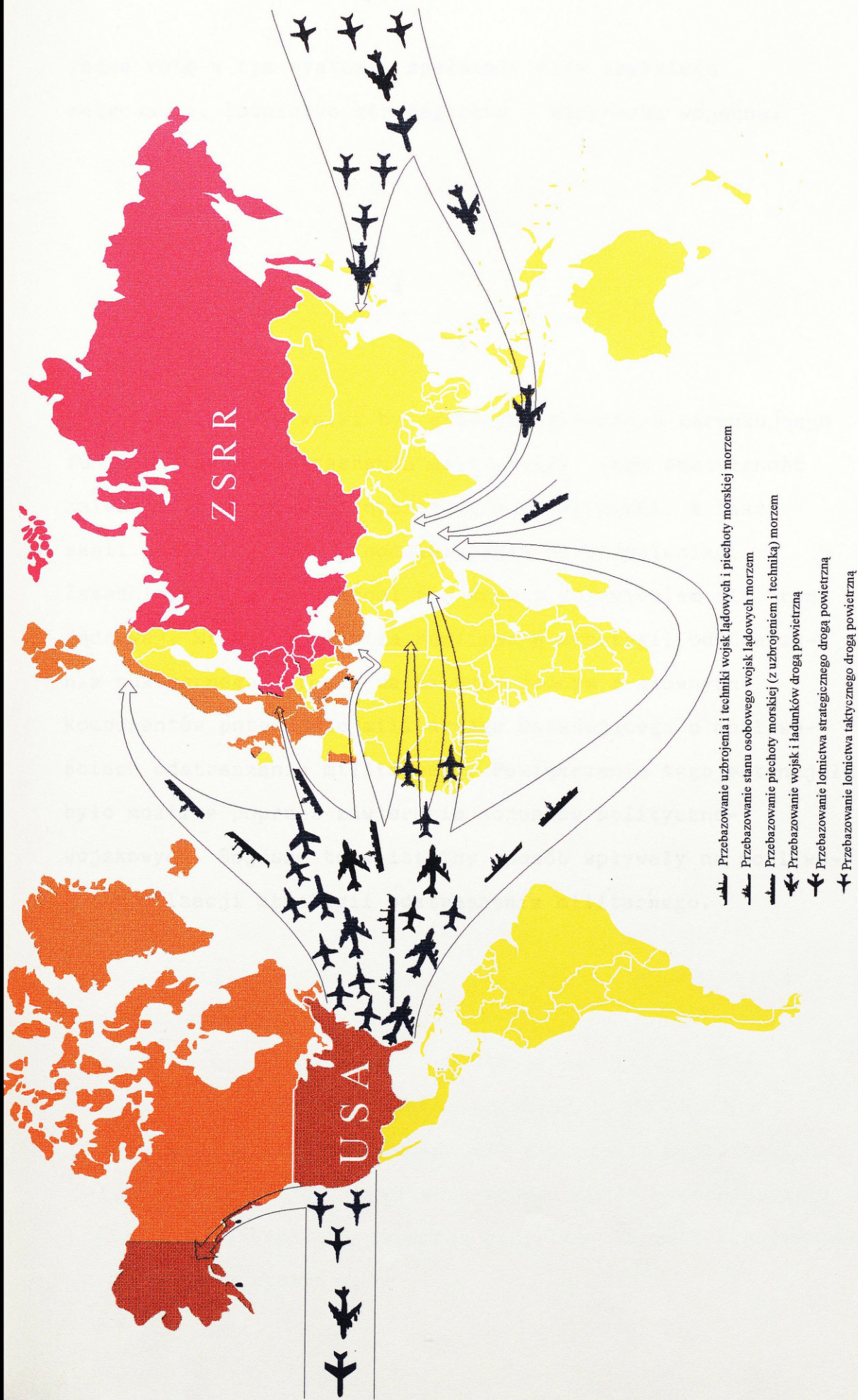
Wiarygodność funkcjonowania systemu odstraszania militarnego USA wobec ZSRR determinował nie tylko zgromadzony na newralgicznych kierunkach zagrożenia potencjał militarny USA i ich sojuszników, lecz także sprawny system wzmacniania wysuniętych zgrupowań militarnych siłami z terytorium USA. System ten przewidywał przebazowanie drogą powietrzną i morską stanu osobowego, uzbrojenia i techniki wojskowej. Koncepcję wzmacniania wysuniętych zgrupowań sił zbrojnych USA wokół ZSRR przedstawiono na rys.1.13.

Realizację tej koncepcji umożliwiało istnienie systemu rozbudowanych baz wojskowych, morskich i lotniczych na terytoriach zamorskich sojuszników USA.

1/ A.Charisius. NATO - strategia i siły zbrojne 1949-19
Warszawa 1977 s.31

Rys. 1.12. Systemy baz wojskowych USA zapewniających realizację strategii odstraszania militarnego.

Rys. 1.13. Koncepcja wzmocnienia wysuniętych grupowań SZ USA wokół ZSRR

Ważną rolę w tym systemie spełniały siły szybkiego reagowania, lotnictwo strategiczne i marynarka wojenna.

x

x

x

Rozwój środków walki był głównym czynnikiem warunkującym funkcjonowanie odstraszania militarnego. Jego skuteczność zależała od możliwości niszczących nowej broni, a także skali psychologicznego oddziaływania na przeciwnika. Zasadniczy przełom dokonał się wraz z pojawieniem się broni jądrowej, która umożliwiła realizację strategii odstraszania nuklearnego. Środki walki były jednym z głównych komponentów potencjału militarnego decydującego o możliwościach odstraszania militarnego. Powiększenie tego potencjału było możliwe poprzez zawieranie sojuszów polityczno-wojskowych. Sojusze te w istotny sposób wpływały na możliwości realizacji strategii odstraszania militarnego.

2.3. Sojusze polityczno-wojskowe a odstraszenie militarne

Z istoty odstraszenia militarne wynika, że jego wiarygodność jest zdeterminowana istnieniem między innymi czynnika materialnego, który umożliwia fizyczne przeciwstawienie się agresji bądź też determinuje zdolności do podjęcia agresji.

Czynnik militarny zależy od potencjału demograficznego i ekonomicznego danego państwa oraz innych uwarunkowań. Jednym ze sposobów jego doraźnego potęgowania było zawieranie sojuszków polityczno-wojskowych.

Doświadczenia konfliktów zbrojnych wskazują, że sojusze polityczno-wojskowe nie tylko integrowały i powiększały materialne zdolności sojuszników do prowadzenia działań obronnych i zaczepnych, ale zapewniały również skuteczne funkcjonowanie odstraszenia militarne.

Przewaga militarna i ekonomiczna sojuszników umożliwiała realizację określonych celów politycznych z pozycji siły, drogą nacisku politycznego, szantażu lub agresji. Umożliwiała również realizację celów obronnych poprzez zniechęcenie do agresji i czynienie jej nieopłacalną wobec przewagi sojuszników.

Sojusze polityczno-wojskowe zawierane były zarówno w celach obronnych jak i agresywnych. Sojusze obronne zawierano w obliczu rysującego się zagrożenia bezpieczeństwa zewnętrznego. Czasami powstanie sojuszu było wystarczającym czynnikiem odstrasającym przed podjęciem agresji i zapewniało utrzymanie status quo.

Jeśli jednak ten czynnik nie był dość skuteczny i dochodziło do agresji, sojusznicy wspólnie podejmowali działania, aby ją odeprzeć.

Sojusze agresywne zawierano w celu wspólnej realizacji ekspansjonistycznych i hegemonistycznych dążeń sojuszników wobec innych państw.

Sojusze polityczno-wojskowe mogły spełniać swoje obronne lub agresywne funkcje zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. Trwałość i wiarygodność sojuszów była zdeterminowana wspólnotą interesów i ich znaczeniem dla sojuszników. Przynależność do sojuszu wiązała się bowiem z koniecznością realizacji zobowiązań i ponoszenia ryzyka.

Jeśli dwóch lub więcej sojuszników miało wspólne, żywotne interesy ich sojusz był trwały i pobudzał do wspólnego podejmowania dużego ryzyka.

Jeżeli natomiast wspólne, zagrożone interesy nie były zbyt ważne dla jednego z sojuszników to nawet najmniejsze ryzyko konfliktu niweczyło ich solidarność.

Powstawanie, funkcjonowanie i zanikanie sojuszów polityczno-wojskowych towarzyszyło dziejom wojen od czasów najdawniejszych. Zmieniały się przyczyny, cele i warunki ich funkcjonowania.

W starożytności głównym czynnikiem sprawczym powstawania sojuszów były liczne i długotrwałe wojny o władzę, podboje i grabieże. Cechą charakterystyczną sojuszów tego okresu była ich płynność i wiarołomność. Z tego względu spełniały ograniczoną rolę.

W okresie średniowiecza wojny, zabory i grabieże odgrywały również niezmiernie doniosłą rolę. Procesowi kształtowania się państw feudalnych, towarzyszyła troska o zapewnienie bezpieczeństwa zewnętrznego.

Zapewnieniu tego bezpieczeństwa służyły zarówno wojny /obronne i agresywne/, jak i zbrojny pokój, który przy stosownej okazji przeradzał się w wojnę prewencyjną.^{1/}

Tworzone na tym podłożu sojusze miały z natury rzeczy charakter agresywny i zaborczy. Charakteryzowały się one również dużą płynnością i zmiennością.

Powstawanie sojuszków politycznych i przymierzy wojskowych w okresie średniowiecza było stymulowane hegemonistycznymi aspiracjami rosnących w siłę państw feudalnych. Dążność tych państw do rozszerzenia granic terytorialnych powodowała opór innych państw i skłaniała je do zawierania przeciwstawnych sojuszków.

W XVI i XVII wieku politykę zagraniczną państw europejskich określały przede wszystkim interesy dynastyczne i zaborcze dążenia feudalnej szlachty, a także potęgujące się oddziaływania burżuazji zainteresowanej w zdobywaniu nowych rynków zbytu. Rywalizacja między wielkimi państwami, przejawiająca się w dążeniu do umocnienia supremacji w polityce i handlu, na lądach i morzach stymulowała większość wojen europejskich. Dążenia te inspirowały powstawanie i determinowały trwałość ówczesnych porozumień politycznych i układów militarnych. Doświadczenia wojen inflanckich /1558-1582/, wojny siedmioletniej /1563-1570/

1/ J.Stefanowicz. Stary nowy świat. Ciągłość i zmiana w stosunkach międzynarodowych. Warszawa 1978

potwierdzają zmienność sojuszków wojskowych tego okresu.

W różnych układach sojuszniczych uczestniczyły w tych wojnach wojska państwa moskiewskiego, Polski i Litwy, Szwecji i Danii prowadzące walki zbrojne o panowanie nad Inflantami oraz dominującą pozycję na Bałtyku.

Rywalizacja o panowanie na Bałtyku przez trzy wieki /XVI - XVIII w./ angażowała niemal wszystkie państwa nadbałtyckie a przez ich sojusze również inne państwa europejskie.

W drugiej połowie XVII w. głównym czynnikiem sprawczym sojuszków wojskowych na zachodzie Europy były ekspansjonistyczne dążenia Francji. Spowodowały one konsolidację niemal wszystkich państw Europy Zachodniej i Środkowej.

Wokół Francji zacisnął się pięścień wrogich sojuszków wojskowych. W 1686 r. w pięć lat po zawarciu przymierza holendersko-angielskiego powstała tak zwana Liga Augsburska w skład której weszły: Święte Cesarstwo Rzymskie, Hiszpania, Holandia, Sabaudia, Szwecja i inne mniejsze państwa.

W tym czasie w Środkowej i wschodniej Europie powstały sojusze wojskowe których celem była obrona przed ekspansjonizmem tureckim. W wojnie północnej /1700-1721/ przeciwko szwedzkiej hegemonii nad Bałtykiem wystąpiła koalicja Rosji, Danii, Saksonii i Polski. W wyniku niepowodzeń militarnych oraz trudnej sytuacji ekonomicznej Szwecja musiała przyjąć warunki pokoju nysztadzkiego /1721 r./, a jej potęga została obalona.

Wojna siedmioletnia /1756-1763/ wskutek powiązań sojuszniczych wciągnęła do walki niemal całą Europę. Angielsko-francuski konflikt na tle walki o kolonie i przewagę w świecie

oraz austriacko-pruski o hegemonię w Niemczech zadecydowały o wybuchu i przebiegu tej wojny. Wojna ta położyła kres kolonialnej potędze Francji i zapewniła Anglii hegemonię na morzach.

Wybuch rewolucji we Francji /1789r./ spowodował, że przeciwko niej sprzymierzyły się niemal wszystkie europejskie monarchie feudalne. Wewnętrzne rewolucyjne przemiany we Francji stanowiły duże zagrożenie dla feudalno-monarchicznego ładu Europy. W latach 1792-1815 powstało i funkcjonowało w różnych układach sześć antyfrancuskich koalicji wojskowych.^{1/}

Główną rolę w tych koalicjach odgrywała Anglia, Rosja, Austria i Prusy. Koalicje te miały na celu powstrzymać rozprzestrzenianie się rewolucji oraz przeciwdziałać ekspansywnym zamiarom Francji.

W końcu XIX wieku w polityce zagranicznej wielkich państw dominowały tendencje hegemonistyczne i ekspansjonistyczne. Nastąpiło nasilenie walki o strefy wpływów i rynki zbytu. Znacznie liczniejsze niż w średniowieczu były przypadki rozwiązywania problemów międzynarodowych przy użyciu siły. Zjawiskom tym towarzyszył wzrost skali i rozmachu konfliktów zbrojnych, a w ślad za tym wzrost znaczenia sojuszków polityczno-wojskowych.

Godzi się podkreślić, że w XVIII i XIX w. polskie zmagania o niepodległość toczyły się w próżni politycznej i wojskowej. We wszystkich ówczesnych walkach Polska była całkowicie osamotniona. Zaatakowanie jej nie powodowało dla agresorów żadnych niebezpiecznych konsekwencji. Przez blisko

-----
1/ W.Chwastow. Historia dyplomacji. Warszawa 1973 s.445-479

dwa stulecia Polska nie potrafiła czy też nie mogła utworzyć korzystnych dla siebie sojuszów, które odstraszałyby potencjalnych agresorów lub umożliwiały rozstrzygnięcie na swoją korzyść konfliktów. W tym czasie sformułowano pierwsze uogólnienia dotyczące skuteczności sojuszów wojskowych. Pruski sceptycyzm w tej kwestii przedstawił między innymi Clausewitz pisząc:

"W polityce europejskiej przyjęło się, że państwa zobowiązują się drogą układów obronno-zaczepeknych do wzajemnej pomocy, lecz nie w tej mierze, aby nieprzyjaciół i interesy jednego stawały się przez to automatycznie interesami drugiego, ale w ten sposób, że bez względu na przedmiot wojny i wysiłek przeciwnika przyrzekają sobie z góry pomoc pewnych, zazwyczaj bardzo skromnych sił zbrojnych. Przy takim akcie przymierza sprzymierzeniec nie uważa właściwie, że jest w stanie wojny z przeciwnikiem i że wojna powinna koniecznie rozpocząć się wypowiedzeniem i zakończyć pokojem ...

Nawet wówczas kiedy dwa państwa rzeczywiście prowadzą wojnę przeciwko trzeciemu, nie zawsze mówi się: musimy tego trzeciego uważać za naszego wroga, którego trzeba zniszczyć, aby on nas nie zniszczył, a sprawę załatwia się często po handlowemu; każdy wkłada zależnie od niebezpieczeństwa które mu zagraża i korzyści, których może się spodziewać, swój udział - 30 czy 40 tysięcy ludzi - i udaje, że nie ma nic ponadto do stracenia.

Ten punkt widzenia spotyka się nie tylko wówczas, kiedy jedno państwo przychodzi drugiemu z pomocą w pewnej sprawie dość mu obcej, ale nawet wówczas kiedy oba mają w tym

wspólny duży interes i sprawa nie może być załatwiona bez wybiegów dyplomatycznych, a strony zwykle godzą się tylko na nieznaczną umowną pomoc wzajemną, aby pozostała część swoich sił wojennych zachować dla szczególnych względów, do których polityka mogłaby doprowadzić".^{1/}

Pruski feldmarszałek Helmuth von Moltke wyraził opinię: "Koalicja jest doskonałą jak długo wszystkie interesy każdego z jej członków są te same. We wszystkich jednak koalicjach interesy sprzymierzonych biegną razem tylko do pewnego punktu: skoro bowiem przychodzi do tego, że dla osiągnięcia wielkiego wspólnego celu jeden z uczestników musi ponieść ofiary, przeważnie nie ma już co liczyć na skuteczność koalicji, albowiem koalicja niełatwo uznaje, że wielkich celów wojny nie można osiągnąć bez częściowych ofiar".^{2/}

Pozytywne wartości koalicji wojskowych dostrzegał francuski generał Henry Jomini pisząc:

"Jest rzeczą naturalną, że każdej wojnie prowadzonej razem z sojusznikiem należy dać pierwszeństwo, przed wojną bez sprzymierzeńców, przyjmując zresztą, że wszystkie inne szanse są równe. Bez wątpienia wielkie państwo będzie więcej pewne swego powodzenia aniżeli dwa państwa słabsze, które sprzymierzą się przeciwko niemu; mimo to lepiej będzie mieć wsparcie jednego ze swych sąsiadów, jak walczyć samemu".^{3/}

1/ K. von Clausewitz. O wojnie. Warszawa 1958 s.246

2/J.Ciałowicz. Polsko-francuski sojusz wojskowy 1921-1939. Warszawa 1970 s.20

3/ H.Jomini. Zarys sztuki wojennej. Warszawa 1966 s.61

Zawieranie sojuszów wojskowych wymagało często wzajemnych ustępstw i kompromisów. W okresie poprzedzającym wybuch I wojny światowej nastąpiło przekształcenie sojuszu francusko-rosyjskiego w Trójporozumienie, którego trzecim sygnatariuszem stała się Anglia. Zdecydowały o tym sprzeczności angielsko-niemieckie /w Europie, na Bliskim Wschodzie i w Afryce/, które okazały się silniejsze od angielsko-rosyjskich /na Bałkanach, w basenie m.Czarnego i w Azji Środkowej/ i angielsko-francuskich /Afryka, Indochiny/.^{1/} Na bazie Trójporozumienia powstała później Ententa /5.09.1914/ będąca koalicją wojskową państw przeciwstawiających się Trójprzymierzu pod egidą Niemiec. Mocarstwa zobowiązywały się wspólnie prowadzić wojnę, nie zawierać w toku wojny odrębnego pokoju i nie kończyć jej bez wzajemnego uzgodnienia.^{2/} Udział Włoch w Trójprzymierzu jest przykładem potwierdzającym sceptycyzm cytowanych generałów niemieckich.

W 1909 r. Włochy zawarły tajny układ z Rosją w sprawie przeciwdziałania austro-węgierskiej ekspansji na Bałkanach. Włochy będąc członkiem Trójprzymierza z chwilą wybuchu I wojny światowej nie zamierzały wykonać swoich sojuszniczych zobowiązań. 3 sierpnia 1914 r. ogłosiły deklarację o neutralności, a 28 kwietnia 1915 r. podpisały w Londynie układ sojuszniczy z państwami Ententy: 3 maja odstąpiły od traktatu Trójprzymierza, by w dniu 23 maja wypowiedzieć wojnę Austro-Węgrom, a w rok później 26 sierpnia 1916 r.

- Niemcom.

1/ J.Kamiński. Koalicje wojskowe. Warszawa 1982 s.80

2/ Historia dyplomacji. Op.cit. s.15

Podobnie Rumunia, w związku z zaostrzeniem konfliktów rumuńsko-węgierskich w Siedmiogrodzie, Rosja poparła rumuńskie roszczenia terytorialne, a 1 października 1914 r. został zawarty układ rosyjsko-rumuński.

W 1916 r. Rumunia odstąpiła od Trójprzymierza i 17 sierpnia zawarła sojusz z Ententą, a następnie wypowiedziała wojnę Austro-Węgrom, Turcji, Niemcom i Bułgarii.

Przytoczone przykłady ilustrują jak zmiana interesów sojusznika wpływała na jego wiarygodność w sojuszu. I wojna światowa dostarczyła bogatych doświadczeń w zakresie funkcjonowania sojuszków wojskowych.

Była to wojna o charakterze koalicyjnym. Powstawaniu koalicji towarzyszył proces tworzenia antykoalicji /Rys.1.14/.

O trwałości sojuszków decydowała wiarygodność ich sojuszników oraz zgodność celów koalicji z celami poszczególnych koalicjantów. Sojusze wojskowe zapewniły możliwość długotrwałego prowadzenia wojny.

Uwidoczniła się rola silnego lidera dla skuteczności funkcjonowania koalicji. Potencjał gospodarczy i militarny Niemiec zadecydował o ich dominującej pozycji w bloku, co upraszczało stosunki międzysojusznicze. Założenia i cele niemieckiej strategii rzutowały na realizację operacyjnych planów sił zbrojnych pozostałych członków koalicji.

Skomplikowane stosunki polityczne, ekonomiczne i militarne łączące Anglię, Francję i Rosję rzutowały na przebieg wojny i jej długotrwały charakter.

Rys. 1.14 Sojusze polityczno-wojskowe w czasie I Wojny Światowej

Ważnym aspektem funkcjonowania przeciwstawnych bloków w latach 1914-18 był koalicyjny system kierowania wojną i siłami zbrojnymi w ramach obowiązujących sojuszy. Zarzewiem konfliktów w całym dwudziestoleciu międzywojennym były przede wszystkim Niemcy. Dotyczyło to zarówno okresu Republiki Weimarskiej /1919-1933/, w którym niemieckie dążenia odwetowe i rewizjonistyczne kierowały się przeciwko Polsce, jak też III Rzeszy, której ekspansjonizm po przyjęciu władzy przez reżim hitlerowski /1933r./ wykraczał daleko poza granice Europy. W dziedzinie zbrojeń i rozbudowy sił zbrojnych hitlerowskie Niemcy prześcignęły wszystkie państwa Europy. W tym czasie Francja była przykładem "rozbrojenia moralnego" popartego silnymi ruchami pacyfistycznymi, a Wielka Brytania rozbrojenia militarne.^{1/}

Ogłoszona przez Hitlera w dniu 7 marca 1936 r. remilitaryzacja Nadrenii była momentem przełomowym w planach ekspansji hitlerowskich Niemiec. Polska jako sojusznik Francji zgłosiła gotowość wypełnienia zobowiązań sojuszniczych i zaatakowania Niemiec jeśli Francja rozpocznie akcję militarną w Nadrenii. Francja ograniczyła się jedynie do dyplomatycznego protestu.^{2/} Hitler przekonał się, że mocarstwa zachodnie nie zdecydują się na jakiegokolwiek działania militarne. Ta sytuacja skłoniła Hitlera do przyjęcia strategii zastraszania. Dla jej urzeczywistnienia potrzebna była dostateczna silna armia, żeby wzbudzić strach, ale niekoniecznie wystarczająco silna do pobicia Zachodu.

1/ A.Targowski. Obrona Polski dziś i jutro. Warszawa 1993
s.120

2/ Op.cit. s.126

Istota tej strategii sprowadzała się do zwiększenia ekspansji niemieckiej w celu zagarnięcia bez wojny co będzie możliwe. W 1937 r. niemiecki budżet wojskowy osiągnął sumę około 20 mld marek i przekraczał znacznie możliwości gospodarki tego kraju. O ile wkroczenie wojsk niemieckich do Nadrenii było czystą improwizacją to następne aneksje miały już solidne zaplecze wojskowe. Przebiegła polityka prowadzona przez Hitlera pozwoliła bez wojny zająć Austrię i Czechosłowację. Traktat monachijski z 29-30 września 1938 r. potwierdził pełną kapitulację Francji i Anglii wobec żądań Hitlera.

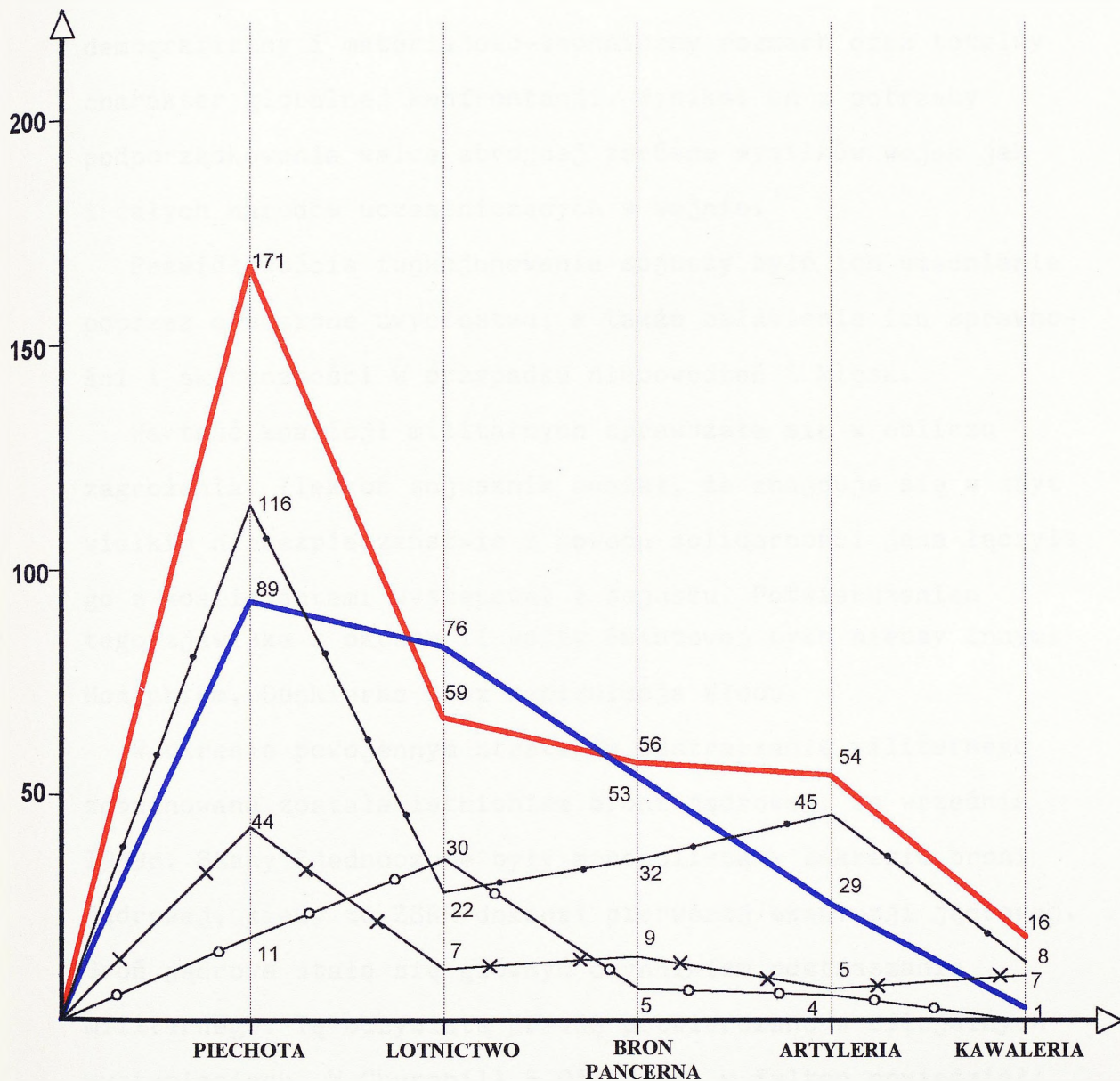
W obliczu zagrożenia agresją Niemiec, Polska posiadała korzystne zobowiązania sojusznicze Francji i Anglii. Koalicja polsko-angielsko-francuska miała nad Niemcami przewagę w stosunku 1,4 : 1^{1/}. Ta przewaga dawała szansę wygrania wojny /Rys.1.15/.

Jednakże w chwili ataku niemieckiego Polska pozostała osamotniona. Francja i Wielka Brytania nie uczyniły prawie nic, aby pośpieszyć Polsce z realną i skuteczną sojuszniczą pomocą. Deklaracje sojusznicze pozostały na papierze. Cele polityczne sojuszników były zbyt rozbieżne.

Doświadczenia II wojny światowej potwierdziły wybitnie jej koalicyjny charakter. Wszyscy uczestnicy konfliktu zbrojnego działali w odpowiednich układach sojuszniczych, które z jednej strony reprezentowały militarny blok agresorów, a z drugiej koalicje państw napadniętych i zagrożonych napadem. Koalicje wojskowe miały bezpośredni wpływ na właściwości II wojny światowej. Cechował ją czasowo-przestrzenny,

-----
1/ Op.cit. s.145

* Wskaźnik
sily

× × × Polska

• • • Francja

○ ○ ○ Wielka Brytania

— Niemcy

— Łączny wskaźnik sił

* "Wskaźnik siły" - określa wartość bojową wojsk z uwzględnieniem ich stanu ilościowego i jakościowego (wg prof. J. Lityńskiego)

Rys. 1.15 Porównanie możliwości prowadzenia działań bojowych przez Polskę i jej sojuszników z Niemcami w 1939 r.

demograficzny i materiałowo-techniczny rozmach oraz totalny charakter globalnej konfrontacji. Wynikał on z potrzeby podporządkowania walce zbrojnej zarówno wysiłków wojsk jak i całych narodów uczestniczących w wojnie.

Prawidłowością funkcjonowania sojuszy było ich umacnianie poprzez odnoszone zwycięstwa, a także osłabienie ich sprawności i skuteczności w przypadku niepowodzeń i klęsk.

Wartość koalicji militarnych sprawdzała się w obliczu zagrożenia. Ilekroć sojusznik uważał, że znajduje się w zbyt wielkim niebezpieczeństwie z powodu solidarności jaka łączyła go z koalicjantami występował z sojuszu. Potwierdzeniem tego zjawiska z okresu II wojny światowej było między innymi Monachium, Dunkierka oraz kapitulacja Włoch.

W okresie powojennym strategia odstraszenia militarnego zdominowana została istnieniem broni jądrowej. Do września 1949r. Stany Zjednoczone były monopolistą w zakresie broni jądrowej, kiedy to ZSRR dokonał pierwszej eksplozji jądrowej. Broń jądrowa stała się głównym czynnikiem odstraszenia militarnego. Tę oczywistą prawdę potwierdzano w oficjalnych wystąpieniach. W.Churchill 5.03.1946r. w Fulton powiedział: "będziemy ciągle jeszcze mieli tak olbrzymią przewagę, iż w mocy naszej będzie wykorzystywać skuteczne środki odstraszące przeciwko ich zastosowaniu lub groźbie zastosowania przez innych.^{1/}

Prezydent USA H.Hoover stwierdził:

"Póki my i tylko my jesteśmy w posiadaniu bomby atomowej, możemy dyktować naszą politykę całemu światu".^{2/}

1/ Cyt.za J.Kamiński. Koalicje wojskowe. Warszawa 1982 s.147

2/ Tamże

W wyniku zmiany sytuacji polityczno-militarnej w świecie Stany Zjednoczone podjęły inicjatywę tworzenia koalicji wojskowych. W 1949 r. powstał Pakt Północnoatlantycki. Natomiast 14 maja 1955 r. w odpowiedzi na przyjęcie RFN do NATO powstał Układ Warszawski.

W powojennych stosunkach między państwami sojusz NATO i Układ Warszawski odegrały rolę decydującą /Rys.1.16/. Filarem NATO jest jądrowy i konwencjonalny potencjał Stanów Zjednoczonych. W 1988 r. wojska NATO liczyły 5 milionów 968 tysięcy żołnierzy, z czego 38% przypadało na wojska USA. Liczebność wojsk Układu Warszawskiego wynosiła w 1989 r. 5 milionów 400 tysięcy żołnierzy w tym 79% stanowili żołnierze Armii Radzieckiej.^{1/} Okres zimnej wojny i wyścigu zbrojeń doprowadził do zgromadzenia potencjału militarnego przekraczającego potrzeby każdego z sojuszków. Przyjmowane strategie miały na celu zapobieganie wojnie i utrzymanie pokoju drogą odstraszenia militarnego. W 1991 r. nastąpiło rozwiązanie Układu Warszawskiego, a jedynym liczącym się sojuszem militarnym pozostało NATO.

1/ Tamże s.177

Rys. 1.16 Wzajemna dyslokacja państw członków NATO i Układu Warszawskiego w Europie

x

x

x

Wielowiekowa historia wojen dowodzi, że znaczna część konfliktów miała charakter koalicyjny. Dotyczy to zwłaszcza wojen długotrwałych, w których uczestniczyło wielu przeciwników. W miarę wzrostu skali, a także rozmachu wojen wzrastało znaczenie koalicji wojskowych oraz ich wpływu na przebieg i wyniki konfliktów zbrojnych. W końcu XIX wieku zapoczątkowano zawieranie sojuszków wojskowych w czasie pokoju w celu realizacji celów politycznych. Szczególną rolę w okresie powojennym odegrał pakt NATO i Układ Warszawski, których potencjały jądrowe były głównym czynnikiem odstraszenia militarnego oraz stabilizacji i utrzymania pokoju.

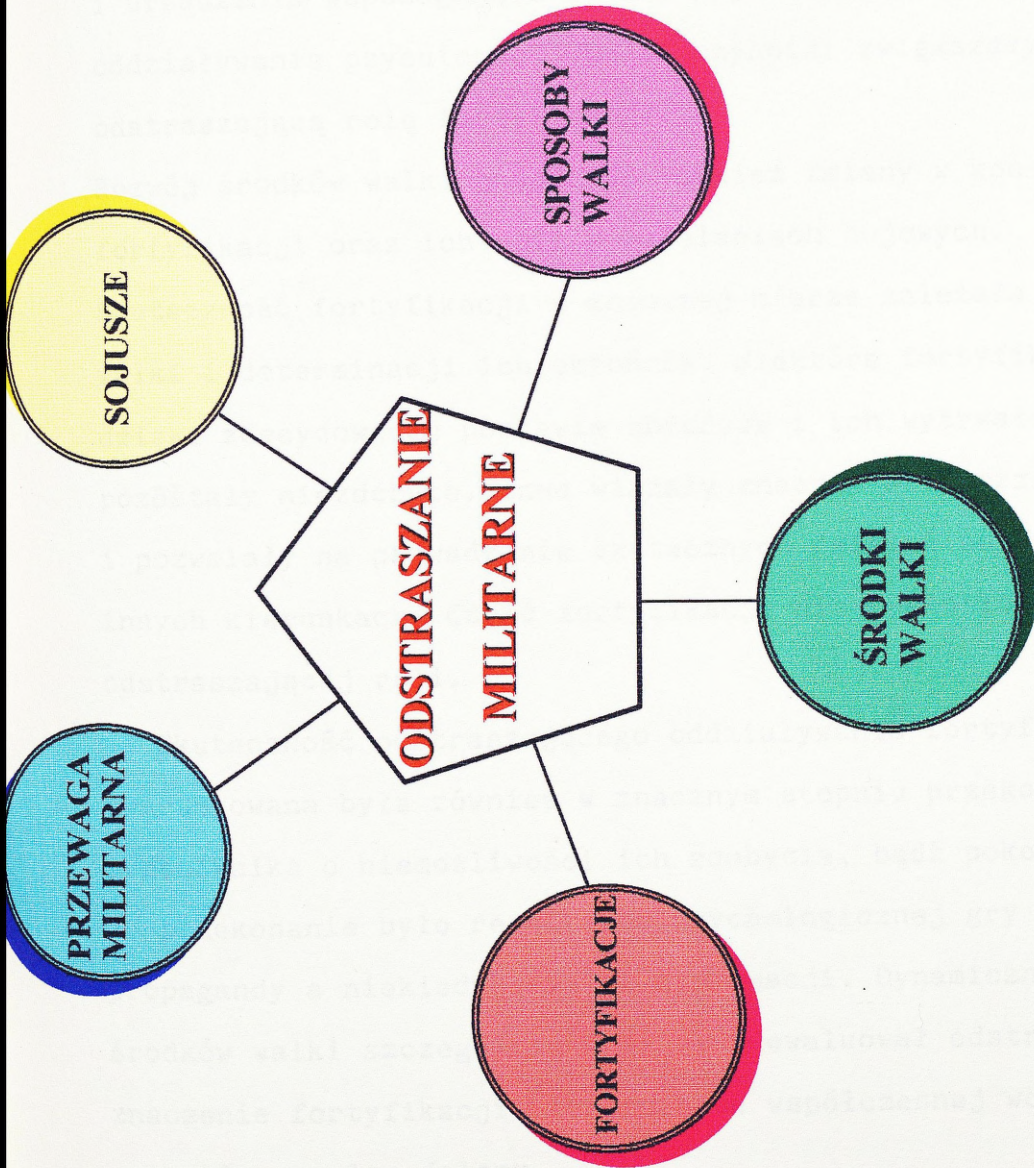
2.4. Wnioski historyczne z odstraszenia militarne

Wstępne badania zjawiska odstraszenia militarne pokazują, że funkcjonowało ono od najdawniejszych czasów i ściśle wiązało się ze zjawiskiem wojny. Wraz z postępem cywilizacji następował rozwój środków walki, zmieniały się sposoby i formy walki zbrojnej, a wraz z nimi poglądy na wojnę i doktryny.

Wojna zawsze była aktem przemocy. Jej celem było zmuszenie przeciwnika do spełnienia woli zwycięzcy. Zatem o zwycięstwie decydowała skuteczność zastosowanych środków przemocy. Rozwój cywilizacji prowadził do stosowania coraz skuteczniejszych środków przemocy, które umożliwiały realizację odstraszenia militarne. Przeprowadzone badania potwierdzają, że w przeszłości realizacja odstraszenia militarne była uwarunkowana posiadaniem przewagi militarnej, stanem fortyfikacji, jakością środków walki, sposobami walki a także sojuszami polityczno-wojskowymi /Rys.1.17/.

Od najdawniejszych czasów funkcjonowanie odstraszenia militarne opierało się głównie na tworzeniu znaczącej przewagi militarnej nad przeciwnikiem, wobec której opór fizyczny stawał się bezsensowny. Przewaga ta zwykle miała wymiar ilościowy, a wraz z rozwojem środków walki również jakościowy.

Samo istnienie przeważającej siły militarnej spełniało funkcję odstraszenia militarne. Zjawisko to często nie było uświadamiane ani analizowane w aspekcie odstraszenia militarne.

Rys. 1.17 Uwarunkowania historyczne odstraszenia militarnego

Drugim istotnym czynnikiem odstraszenia militarnego były fortyfikacje i budowle obronne.

Stanowiły one głównie fizyczne zabezpieczenie przed agresją. Często jednak ich rozmiary, przemyślana lokalizacja i urządzenia wspomagające wywoływały również silne oddziaływania psychiczne. Oba te czynniki zwiększały odstraszącą rolę fortyfikacji.

Rozwój środków walki powodował również zmiany w konstrukcji fortyfikacji oraz ich roli w działaniach bojowych.

Skuteczność fortyfikacji w znacznej mierze zależała od woli walki i determinacji ich obrońców. Niektóre fortyfikacje dzięki zdecydowanej postawie obrońców i ich wytrwałości pozostały niezdobyte. Inne wiązały znaczne siły przeciwnika i pozwalały na prowadzenie skutecznych działań bojowych na innych kierunkach. Część fortyfikacji nie spełniło swojej odstraszącej roli.

Skuteczność odstraszącego oddziaływania fortyfikacji uwarunkowana była również w znacznym stopniu przekonaniem przeciwnika o niemożliwości ich zdobycia, bądź pokonania. To przekonanie było rezultatem psychologicznej gry w sferze propagandy a niekiedy również dyplomacji. Dynamiczny rozwój środków walki szczególnie w XX w. zdewaluował odstraszące znaczenie fortyfikacji. Ich rola we współczesnej wojnie przeszła na plan dalszy.

Głównym czynnikiem stymulującym i warunkującym funkcjonowanie odstraszenia militarnego był rozwój środków walki. Postępował on wraz z rozwojem cywilizacji, nauki i techniki.

Rozwój środków walki, a szczególnie ich niszczących możliwości, zasięgu i skuteczności zastosowania wyznaczał charakter wojen i skuteczność funkcjonowania odstraszenia militarnego.

Nowe, efektywne środki walki zapewniały skuteczną przemoc, a ta determinowała funkcjonowanie odstraszenia militarnego. Szczególne znaczenie miało zastosowanie takich środków walki, które ze względu na swoje możliwości niszczące i sposób działania były niezwykle, powodowały nieoczekiwane skutki i budziły lęk.

Takie oddziaływanie miało użycie gazów trujących na polu walki, artylerii raketowej, napalmu, broni biologicznej a w szczególności broni jądrowej. Pojawienie się broni jądrowej o szczególnie niszczących możliwościach, spowodowało przełom w dotychczasowych wyobrażeniach o funkcjonowaniu odstraszenia militarnego.

Rozpoczął się nowy etap we współżyciu wielkich mocarstw oparty na strategii odstraszenia nuklearnego. Broń jądrowa stała się najpotężniejszym czynnikiem przemocy dzięki jej wprost niewyobrażalnym właściwościom niszczącym.

Ta właśnie świadomość wielkiego ryzyka wojny jądrowej pozwoliła zachować globalny pokój w okresie powojennym. Celem tych, którzy posiadli broń jądrową nie było dążenie do jej użycia, lecz wykorzystanie jej do odstraszenia militarnego. Sprzeczność między ogromem niebezpieczeństwa związanego z istnieniem broni jądrowej a dobrodziejstwem ryzyka jest jedną z zasadniczych cech naszej epoki.

Istotnym czynnikiem wpływającym na skuteczność odstraszenia militarnego były sojusze polityczno - wojskowe .
Od najdawniejszych czasów pozwalały one na znaczący ilościowy a niekiedy również jakościowy wzrost środków przemocy. Tworzone były dla realizacji celów agresywnych i obronnych. Ich skuteczność była zdeterminowana zgodnością celów sojuszników oraz ich wiarygodnością.

Podsumowując doświadczenia historyczne w zakresie odstraszenia militarnego, nie sposób pominąć wpływu sposobów prowadzenia walki , stosowanego nowatorstwa i nieszablonowych rozwiązań. Potocznie mistrzostwo w tym zakresie identyfikowano z postaciami wodzów.
Przykładem może być tu postać króla Władysława Jagiełły, którego "samego wazono za dziesięć tysięcy rycerzy"^{1/}, czy Napoleona, którego "samo ukazanie się na polu bitwy warte było 40 tysięcy żołnierzy"^{2/}. Obecność wielkich wodzów zawsze budująco wpływało na walczących żołnierzy i budziło postrach przeciwników. Bowiem obok realnego ich wpływu na przebieg walki, istotną rolę spełniał czynnik psychologiczny .

1/ J.Długosz. Opera omnia XIII s.52

2/ K.Nożko. Maksymy, sentencje i myśli refleksyjne.
Warszawa 1993 s.20

W odstraszeniu militarnym spełniał on szczególnie ważną rolę. Oddziaływując na psychikę zwiększał rozmiary zagrożenia, utrzymywał przeciwnika w niepewności i napięciu. Wreszcie umożliwiał wyolbrzymienie rzeczywistych sił i działań własnych.

x

x

x

Przedstawione najważniejsze czynniki determinujące funkcjonowanie odstraszenia militarnego nie wyczerpują problemu. W tej części pracy zwrócono jedynie uwagę na odstraszenie militarne w aspekcie historycznym. Należy podkreślić, że ich rola ulegała zmianom w poszczególnych okresach historycznych. Bardzo istotne znaczenie dla odstraszenia militarnego miała współzależność tych czynników w określonych uwarunkowaniach historycznych i polityczno-militarnych.

Współczesne uwarunkowania odstraszenia militarnego przedstawiono w kolejnej części pracy.

3. WSPÓŁCZESNE ODSTRASZANIE MILITARNE W SYSTEMIE OBRONNYM PAŃSTWA

Możliwości współczesnego odstraszenia militarnego wynikają głównie z charakteru i uwarunkowań stosunków międzynarodowych oraz możliwości współczesnych środków walki. W stosunkach międzynarodowych nastąpiło przewartościowanie w skali zagrożeń bezpieczeństwa globalnego i lokalnego. Następują pozytywne procesy rozbrojeniowe i integracyjne w ramach KBWE i UZE. Występuje jednak duża dysproporcja w zakresie poziomu rozwoju ekonomicznego i technologicznego poszczególnych regionów i państw. Ciężar walki o dominację w świecie i regionie przeniósł się z płaszczyzny militarnej na ekonomiczną. Szybki postęp naukowo-techniczny dokonał rewolucyjnych zmian w możliwościach i sposobach prowadzenia walki zbrojnej. Broń jądrowa, jako główny atut dominacji w sferze militarnej i podstawowy środek odstraszenia nuklearnego, staje się udziałem coraz szerszego kręgu państw. Jednocześnie stworzono nowe generacje broni o wielkiej sile i precyzji rażenia, które umożliwiają realizację strategii o d s t r a s z a n i a m i l i t a r n e g o przez kraje nienuklearne. Współczesne odstraszenie militarne spełnia dwie podstawowe funkcje.

Pierwsza funkcja /zasadnicza/ - to zachowanie pokoju poprzez zapobieganie konfliktom zbrojnym, czynienie agresji nieopłacalnej, poprzez sam fakt posiadania efektywnego systemu odstraszenia militarnego i prowadzenie określonych

/skutecznych/ działań w ramach strategii odstraszenia militarnego w czasie pokoju.

Druga funkcja to ograniczenie rozmachu i długotrwałości konfliktu oraz zapewnienie zwycięstwa poprzez odstraszenie militarne w toku konfliktu zbrojnego.

System odstraszenia militarnego w tym wypadku winien zapewnić uzyskanie zmiany zachowań przeciwnika i rezygnacji z kontynuowania walki.

Obie wymienione funkcje odstraszenia militarnego znajdują potwierdzenie w licznych konfliktach zbrojnych.

Rosnące możliwości realizacji odstraszenia militarnego we współczesnym świecie zdeterminowane są następującymi głównymi czynnikami:

- odstrasżającymi właściwościami broni jądrowej;
- rosnącymi możliwościami siły i precyzji uderzeń broni klasycznej;
- wrażliwą infrastrukturę militarną, przemysłową i ekologiczną państw;
- przesunięciem walki o dominację w świecie z płaszczyzny militarnej na ekonomiczną i ograniczeniem roli czynnika militarnego;
- rozwojem nowych środków walki i rozbudową infrastruktury kosmosu;
- wzrostem stopnia międzynarodowej integracji państw i umacnianiem tendencji rozbrojeniowych;

- rosnącymi kosztami środków walki i ograniczeniem pułapów zbrojeń;

- wzrostem możliwości oddziaływania psychologicznego na społeczeństwa poprzez różnorodne środki przekazu.

Analizę funkcjonowania współczesnego odstraszenia militarnego celowym będzie poprzedzić charakterystyką stosunków międzynarodowych i przedstawianiem źródeł ewentualnych zagrożeń bezpieczeństwa państw.

3.1. Charakterystyka stosunków międzynarodowych we współczesnym świecie w aspekcie odstraszenia militarnego

Współczesny świat opiera się na nowym paradygmacie stosunków międzynarodowych. Dobiegł końca okres zimnej wojny i dwubiegunowej konfrontacji pomiędzy ZSRR a USA. Nastąpił wzrost bezpieczeństwa w skali globalnej. Stany Zjednoczone umocniły swoją pozycję światowego lidera. Jednocześnie zarysowuje się widoczny wpływ trzech głównych ośrodków politycznych i ekonomicznych świata. Pierwszym z nich jest Japonia z dominującym wpływem w Azji południowo-wschodniej, Ameryce Południowej i Afryce, drugim Europa z rosnącą dominacją Niemiec, a trzecim kontynenty Ameryki Południowej i Północnej, z dominacją Stanów Zjednoczonych. Jednocześnie wzrasta dysproporcja w rozwoju ekonomicznym i cywilizacyjnym państw bogatych i biednych. Państwa bogate mają możliwość stosowania różnorodnych form oddziaływania

na państwa biedniejsze /słabsze/ i wykorzystywanie ich do realizacji własnych interesów. Rezultatem tego jest funkcjonowanie różnorodnych form uzależnienia w różnych dziedzinach życia. Zapewnia to państwom bogatym osiągnięcie określonych celów politycznych drogą pośrednią poprzez wywieranie nacisku politycznego, ekonomicznego czy militarnego. Działania te są w istocie rzeczy realizacją odstraszenia. Podstawowe sfery odstraszenia występujące w stosunkach międzynarodowych przedstawiono na rys.3.1. Odstraszanie w powyższych sferach może występować zarówno w stosunkach bilateralnych jak i wielostronnych.

Wzajemne uzależnienie państw w różnych dziedzinach życia, a szczególnie w dziedzinie ekonomicznej jest wynikiem postępu ekonomicznego i międzynarodowego podziału pracy. W konsekwencji tych zjawisk nastąpiła międzynarodowa specjalizacja, synchronizacja, kooperacja i inne formy wzajemnego uzależnienia. Wzajemna kooperacja i współpraca występuje również w sferze produkcji uzbrojenia, co ma swoje pozytywne znaczenie dla stabilizacji pokoju.

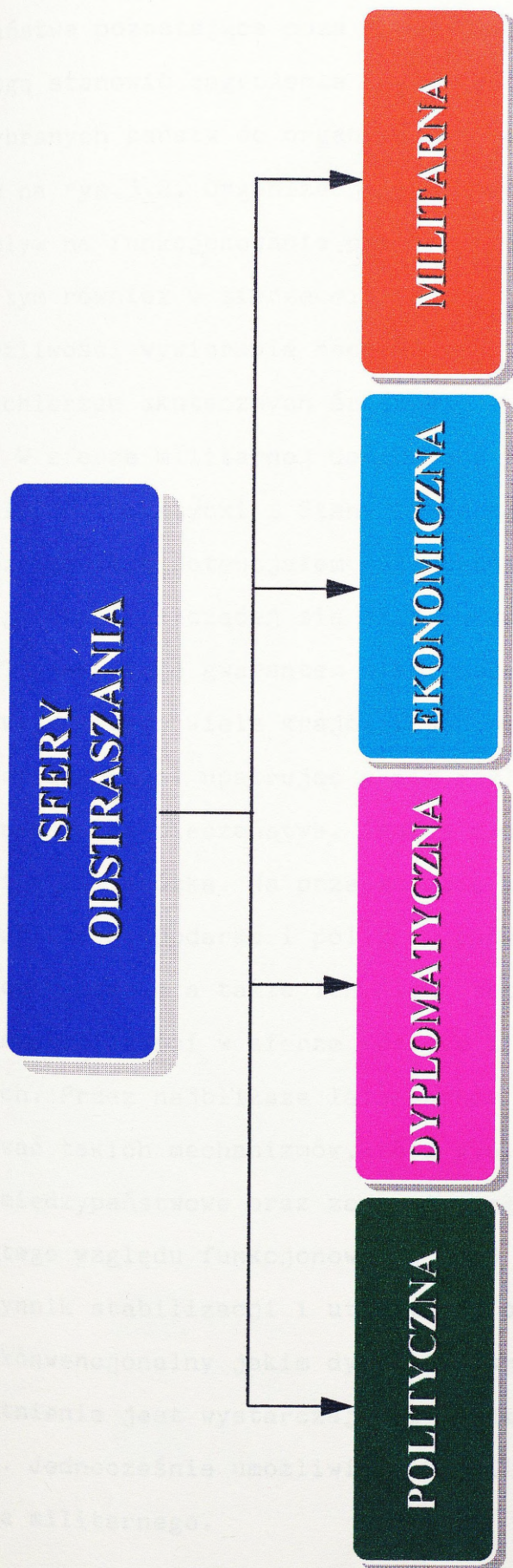
We współczesnym świecie wypowiedzenie wojny przeciwnikowi politycznemu może oznaczać zerwanie kooperacji gospodarczej i odcięcie dostaw. Wojna w tej sytuacji przestaje być przedłużeniem polityki i staje się anachronizmem.

Cechą charakterystyczną współczesnych stosunków międzynarodowych, szczególnie po zakończeniu okresu "zimnej wojny" jest przeniesienie walki o dominację ze sfery militarnej na ekonomiczną.

Doświadczenia zarówno ostatniej wojny /Niemcy, Japonia, Włochy/ jak i lokalnych konfliktów zbrojnych /Korea, Wietnam, Afganistan, Czeczenia/ dowodzą, że na płaszczyźnie walki ekonomicznej, można uzyskać daleko więcej niż militarnej. Szczególnie wojny w Wietnamie i Afganistanie nauczyły Stany Zjednoczone i ZSRR, że są one w gruncie rzeczy nieopłacalne ekonomicznie, społecznie i politycznie. We współczesnym świecie agresja zbrojna nie zapewnia osiągnięcia celów politycznych. Na przykład zaatakowanie Japonii przez USA spowodowałyby przerwanie dostaw japońskiej elektroniki niezbędnej do produkcji amerykańskiego uzbrojenia. Obecnie agresja ekonomiczna jest bardziej efektywna od militarnej.

Różnorodny charakter powiązań pomiędzy państwami znajduje swoją instytucjonalną formę w działalności organizacji i instytucji międzynarodowych.

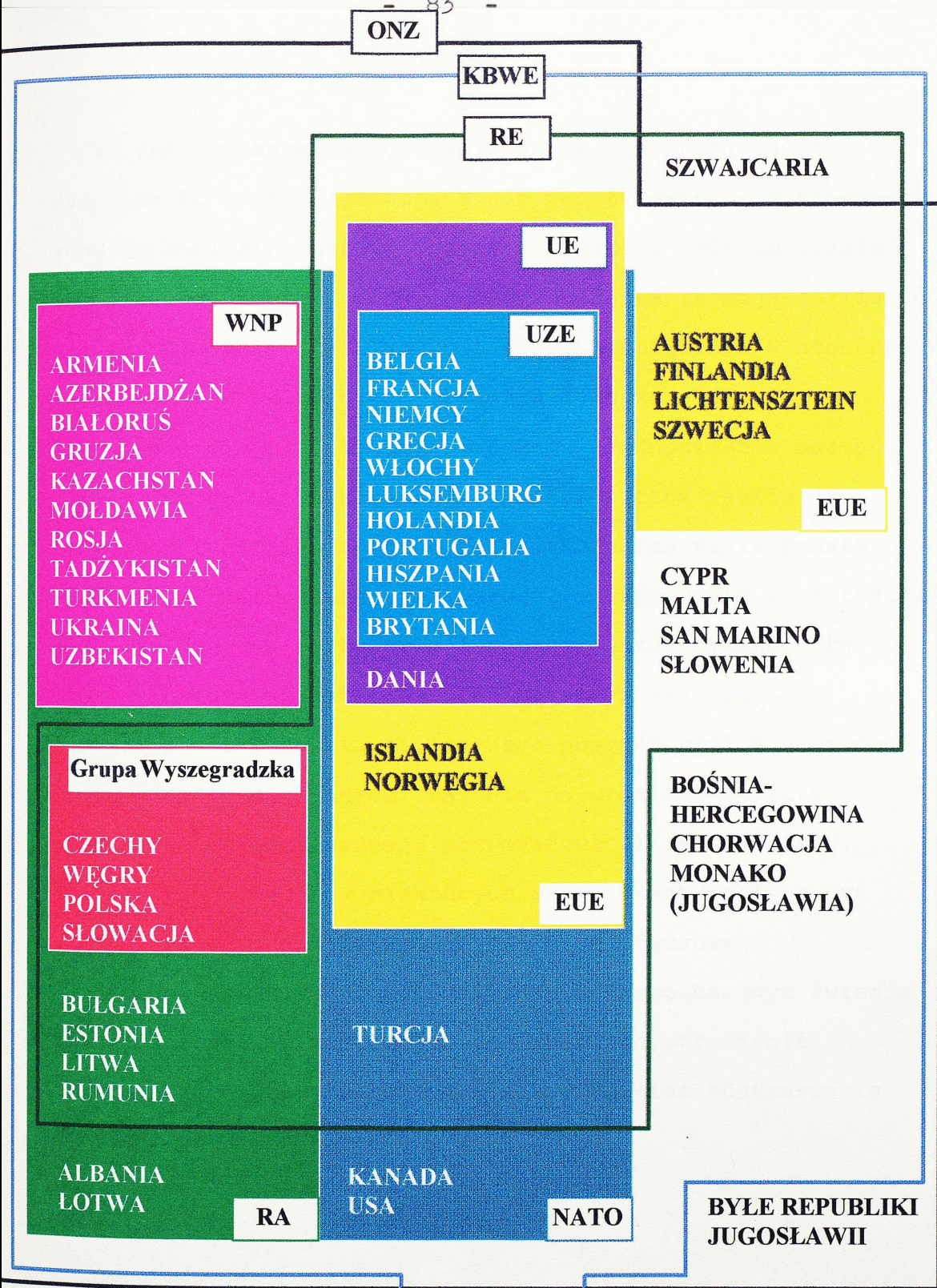
Przynależność do określonej instytucji czy organizacji międzynarodowej wiąże się z koniecznością podporządkowania obowiązującym przepisom, normom, standartom i przyjęcia dodatkowych obowiązków. Często wymaga to rezygnacji z części własnej autonomii. W zamian państwo członkowskie uzyskuje szereg uprawnień i gwarancji w zakresie bezpieczeństwa narodowego czy rozwoju gospodarczego. Organizacje międzynarodowe poprzez integrację państw i skuteczne przeciwdziałanie powstającym zagrożeniom podnoszą poziom bezpieczeństwa międzynarodowego. Potwierdzeniem powyższej tezy może być fakt, że aż 44 najbardziej zamożne w świecie kraje nie prowadziły wojen między sobą od 1945 roku.

Rys. 3.1. Sfery odstraszania w stosunkach międzynarodowych.

Państwa pozostające poza strukturami międzynarodowymi mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa. Przynależność wybranych państw do organizacji międzynarodowych przedstawiono na rys.3.2. Organizacje międzynarodowe mają istotny wpływ na funkcjonowanie odstraszania w różnych sferach, w tym również w sferze militarnej. Wynika to ze zwiększonych możliwości wywierania nacisku poprzez dysponowanie szerokim wachlarzem skutecznych środków.

W sferze militarnej dominującą rolę odgrywa dziś Sojusz Północnoatlantycki i Stany Zjednoczone. Rosja wraz ze swoim rozbudowanym potencjałem nuklearnym i wojskowym nadal zachowuje status liczącej się siły w Europie i świecie. NATO pozostaje gwarantem stabilności Europy i jej bezpieczeństwa, dlatego wiele krajów postkomunistycznych czyni starania o członkostwo, upatrując w nim możliwości podniesienia własnego bezpieczeństwa. Jednak droga do tego celu nie jest łatwa ani krótka. Na przeszkodzie stoi sprzeciw Rosji, niestabilna gospodarka i polityka państw ubiegających się o członkostwo a także ich niski potencjał militarny i brak kompatybilności w sferze sprzętu i funkcjonowania sił zbrojnych. Przez najbliższe lata Europy nie będzie w stanie wypracować takich mechanizmów, które wyeliminują spory wewnętrzne i międzypaństwowe oraz zapewnią pełne bezpieczeństwo. Z tego względu funkcjonowanie NATO jest niezbędne jako czynnik stabilizacji i utrzymania pokoju. Potencjał nuklearny i konwencjonalny jakim dysponuje sojusz poprzez sam fakt jego istnienia jest wystarczającym środkiem odstraszania militarne- go. Jednocześnie umożliwia on realizację strategii odstraszania militarne- go.

- ONZ
- KBWE - Rada Europy
- UE - Unia Europejska
- EUE - Europejska Unia Ekonom.
- NATO - Pakt Północno-atlantycki
- RA - Rada Atlantycka
- UZE - Unia Zjedn. Europy
- WNP - Wspólnota Niepodleg. Państw
- GW - Grupa Wyszegradzka

Rys. 3.2. Przynależność wybranych państw do organizacji międzynarodowych.

We współczesnym świecie zwiększyła się grupa państw dysponentów broni jądrowej. Wiele państw dysponuje zaawansowaną technologią jądrową i jest w stanie w krótkim czasie wejść w posiadanie broni jądrowej. Państwa te mają możliwość prowadzenia polityki z pozycji siły, szczególnie w stosunku do państw nienuklearnych. Sytuacja ta może stanowić zagrożenie dla stabilizacji i pokoju. Jednocześnie następuje rozwój energetyki nuklearnej. Wzrasta liczba reaktorów jądrowych funkcjonujących w infrastrukturze wielu państw. Również infrastruktura przemysłowa, energetyczna i ekologiczna ulega ciągłej rozbudowie i zagęszczeniu. Sytuacja ta umożliwia również państwom nienuklearnym realizowanie strategii odstraszenia militarnego poprzez groźbę uderzeń konwencjonalnymi środkami rażenia na wrażliwe obiekty infrastruktury militarnej, przemysłowej i ekologicznej. Skutki tych uderzeń w niektórych przypadkach mogłyby być porównywalne z rezultatami użycia broni jądrowej.

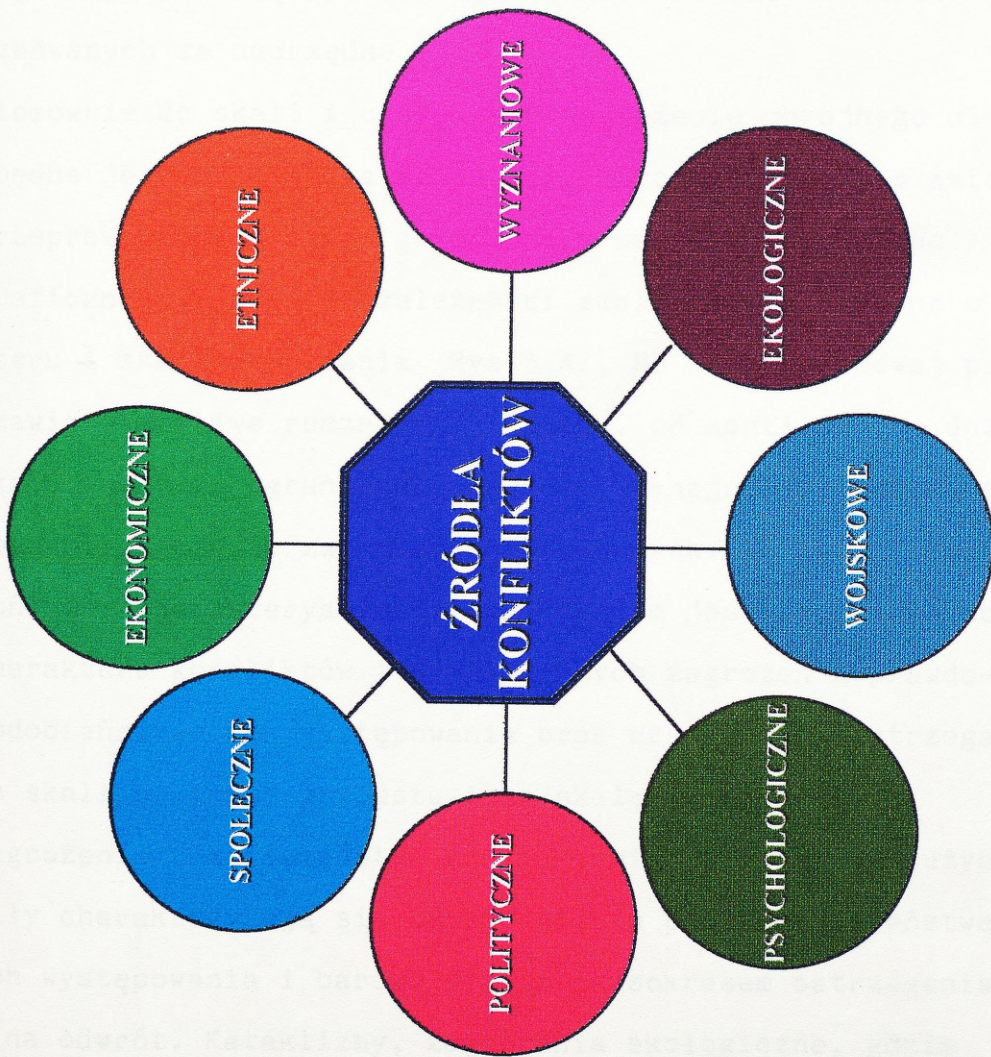
Reasumując należy stwierdzić, że we współczesnym świecie istnieją szerokie możliwości realizacji odstraszenia w stosunkach międzynarodowych, w tym również odstraszenia militarnego.

3.2. Źródła zagrożeń i przewidywany charakter konfliktów zbrojnych

Zakończenie okresu zimnej wojny i konfrontacji dwóch wielkich obozów: Wschodu i Zachodu, przesunęło w bliżej nie określonej przyszłości możliwość wybuchu konfliktu zbrojnego na skalę globalną lub kontynentalną, prowadzonego z udziałem wielkich mocarstw przy użyciu broni jądrowej. Nie zmniejszyło jednak ryzyka wybuchu konfliktów średniej, lub małej skali o charakterze lokalnym. Źródłem zagrożeń bezpieczeństwa państw we współczesnym świecie mogą być sprzeczności interesów na płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej, etnicznej, religijnej i innych. Możliwe obszary powstawania sytuacji konfliktowych przedstawiono na rys.3.3.

Sytuacje konfliktowe powstają w wyniku uświadomienia sprzeczności interesów, potrzeb i dążeń. Brak dobrej woli zainteresowanych stron do negocjacji i uzgodnienia warunków porozumienia może doprowadzić do eskalacji żądań i wzajemnych oskarżeń, aż do wytworzenia sytuacji kryzysowej, konsekwencją której jest stan zagrożenia bezpieczeństwa państwa.

Ze względu na źródła przyczyn sprawczych doprowadzających do powstania zagrożenia bezpieczeństwa państwa dzielą się one na wewnętrzne i zewnętrzne, natomiast ze względu na charakter dzielą się na zbrojne i niezbrojne. Najbardziej brzemienne w skutki są zagrożenia zbrojne, w których cel

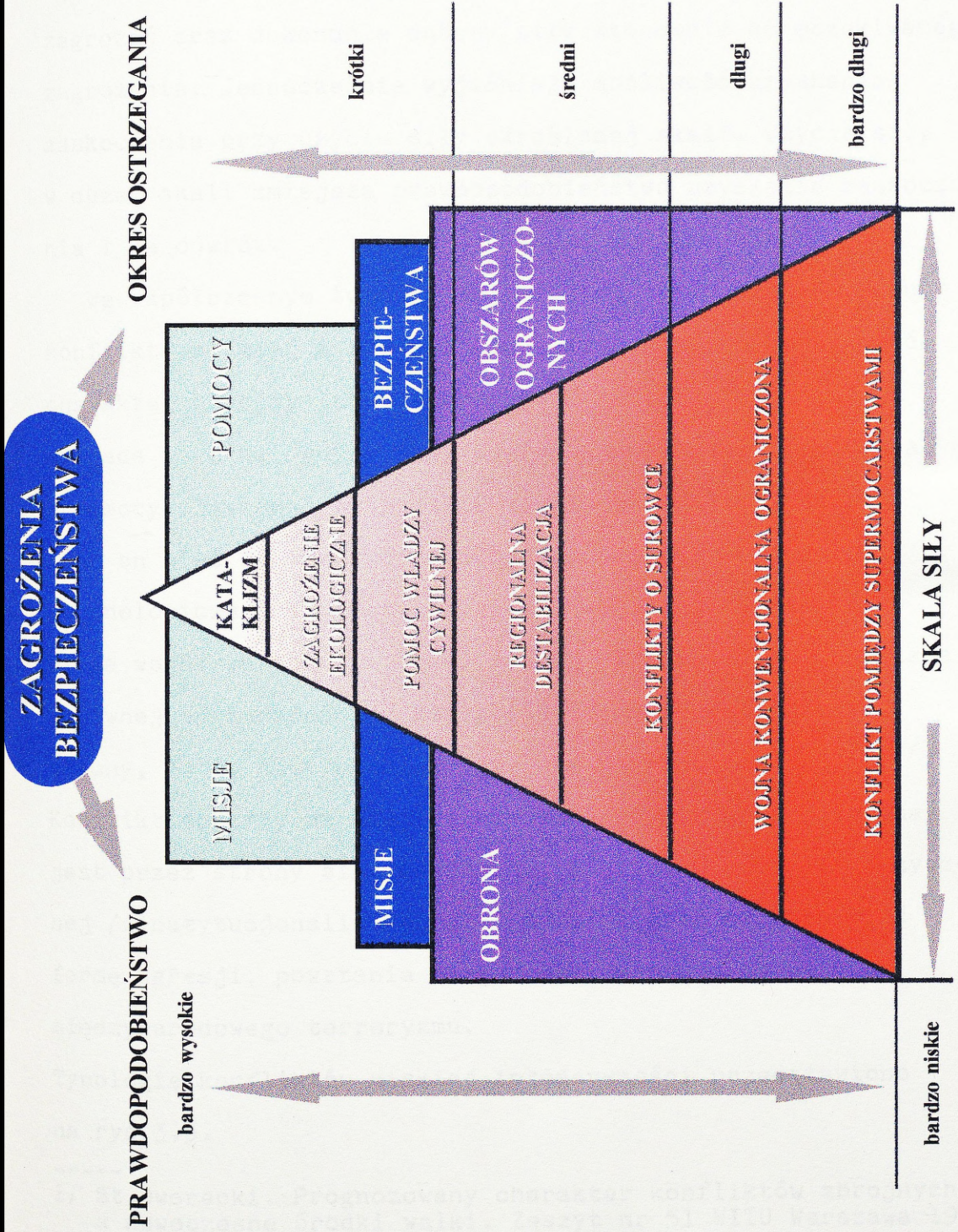
Rys. 3.3. Możliwe obszary powstawania sytuacji konfliktowych.

działania zamierza się osiągnąć przez zastosowanie przemocy fizycznej /zaangażowanie potencjału militarnego/.

Wymienione rodzaje zagrożeń mają charakter ponadczasowy i towarzyszą rozwojowi stosunków międzynarodowych od zarania dziejów. Występują one z różną intensywnością oraz różnym nasileniem w czasie i przestrzeni, odpowiednio do skali pojawiających się sprzeczności interesów lub wartości uznawanych za nadrzędne.

Stosownie do skali i charakteru zagrożenia zbrojnego niezbędne jest przeciwstawienie siły zbrojnej. Na podstawie przeprowadzonych badań określono a następnie dokonano graficznej ilustracji zależności skali użycia siły od charakteru i skali zagrożenia /Rys.3.4/. Na skali pionowej przedstawiono możliwe rodzaje konfliktów, od konfliktu na dużą skalę, poprzez ograniczoną wojnę konwencjonalną, regionalną destabilizację do zagrożeń ekologicznych, na kataklizmach kończąc. Charakterystycznym zjawiskiem jest współzależność charakteru konfliktów i występujących zagrożeń z prawdopodobieństwem ich występowania oraz czasokresem ostrzegania. Na skali poziomej przedstawiono skalę użycia siły.

Zagrożenia bezpieczeństwa konfliktami o dużej skali użycia siły charakteryzują się bardzo niskim prawdopodobieństwem ich występowania i bardzo długim czasokresem ostrzegania. I na odwrót. Kataklizmy, zagrożenia ekologiczne, gdzie skala użycia siły jest minimalna, lub nie występuje w ogóle charakteryzują się dużym prawdopodobieństwem występowania i krótkim czasokresem ostrzegania.

Rys. 3.4. Zależność skali użycia siły od charakteru i skali zagrożenia (konfliktu).

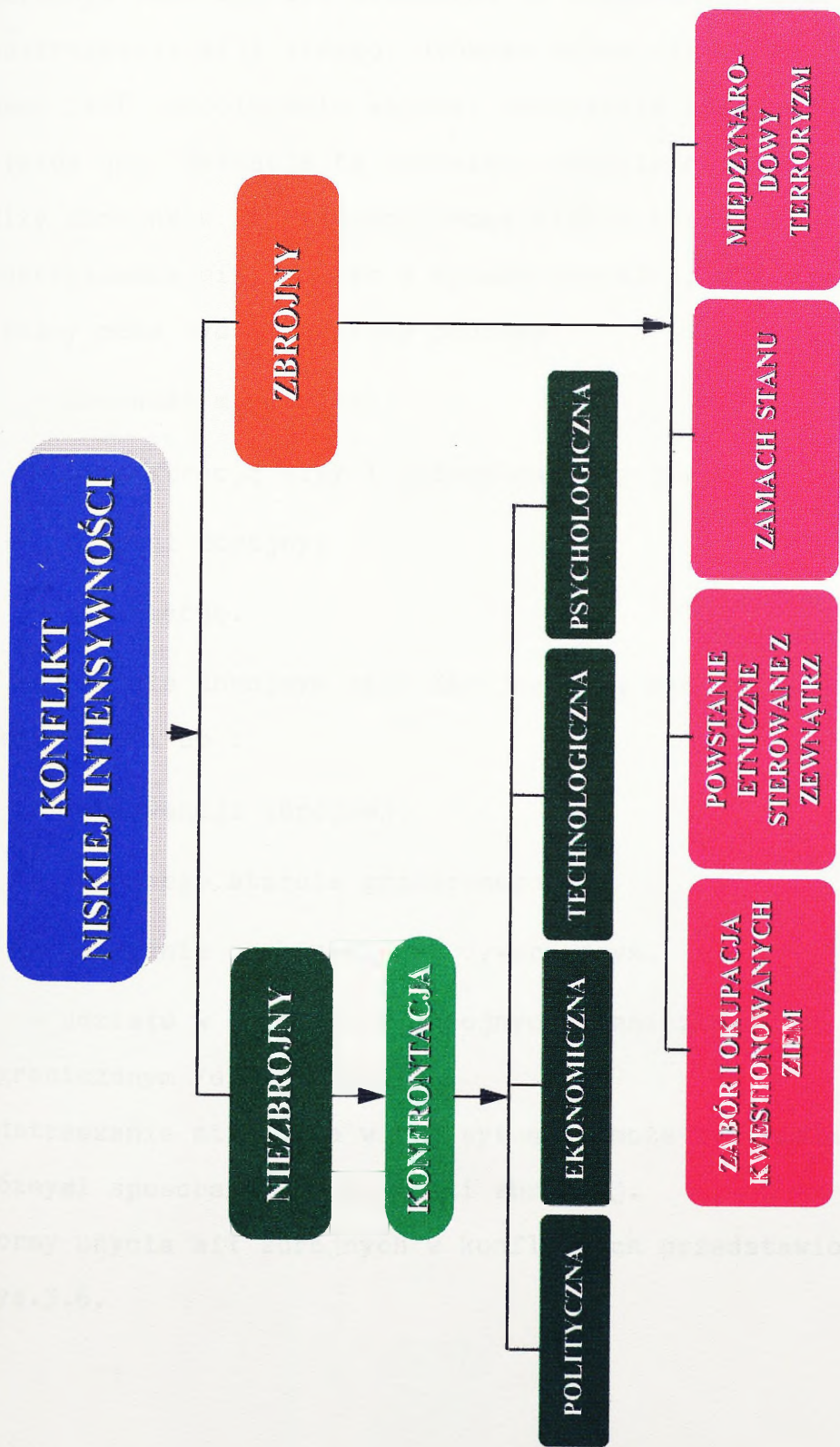
Powyższe zależności mają bardzo istotne znaczenie dla funkcjonowania odstraszania militarnego.

Umożliwiają one przeprowadzenie analizy charakteru i skali zagrożeń oraz dokonanie doboru siły stosownie do oczekiwanego zagrożenia. Jednocześnie wyjaśniają możliwość uzyskania zaskoczenia przy użyciu siły określonej skali. Użycie siły w dużej skali zmniejsza prawdopodobieństwo uzyskania zaskoczenia i na odwrót.

We współczesnym świecie najbardziej prawdopodobne będą konflikty niskiej i średniej intensywności. Mogą one mieć charakter zbrojny lub niezbrojny. Konflikt niezbrojny ma miejsce wówczas, gdy strony prowadzą walkę bez stosowania przemocy fizycznej /w postaci zinstytucjonalizowanej/. Może on mieć formę konfrontacji politycznej, ekonomicznej, technologicznej i psychologicznej lub innej. Konflikt to walka wokół wartości i dążeń jednej strony, która pozostaje w jawnej sprzeczności z wartościami i dążeniami drugiej strony, co do których nie mogły one uzyskać concensusu.^{1/} Konflikt zbrojny ma miejsce wówczas, gdy walka prowadzona jest przez strony sformalizowane, z użyciem przemocy fizycznej /zinstytucjonalizowanej/. Konflikt zbrojny może mieć formę agresji, powstania etnicznego, zamachu stanu lub międzynarodowego terroryzmu.

Typologię konfliktów niskiej intensywności przedstawiono na rys.3.5.

1/ St.Dworecki. Prognozowany charakter konfliktów zbrojnych a nowoczesne środki walki. Zeszyt nr 51 WITU Warszawa 1994, s.8

Rys. 3.5. Typologia konfliktu niskiej intensywności.

Sposób użycia sił zbrojnych w konflikcie zbrojnym i niezbrojnym powinien być adekwatny do zakładanych celów odstraszenia militarnego. Głównym celem odstraszenia militarnego jest zapobieganie wojnie, zachowanie pokoju i utrzymanie status quo. Sytuacja ta odpowiada konfliktowi niezbrojnemu. Siły zbrojne w tej sytuacji mogą służyć realizacji strategii odstraszenia militarnego w sposób pośredni, a więc cel polityczny może być osiągnięty poprzez:

- obecność militarną;
- demonstrację siły i determinację jej użycia;
- szantaż zbrojny;
- prowokację.

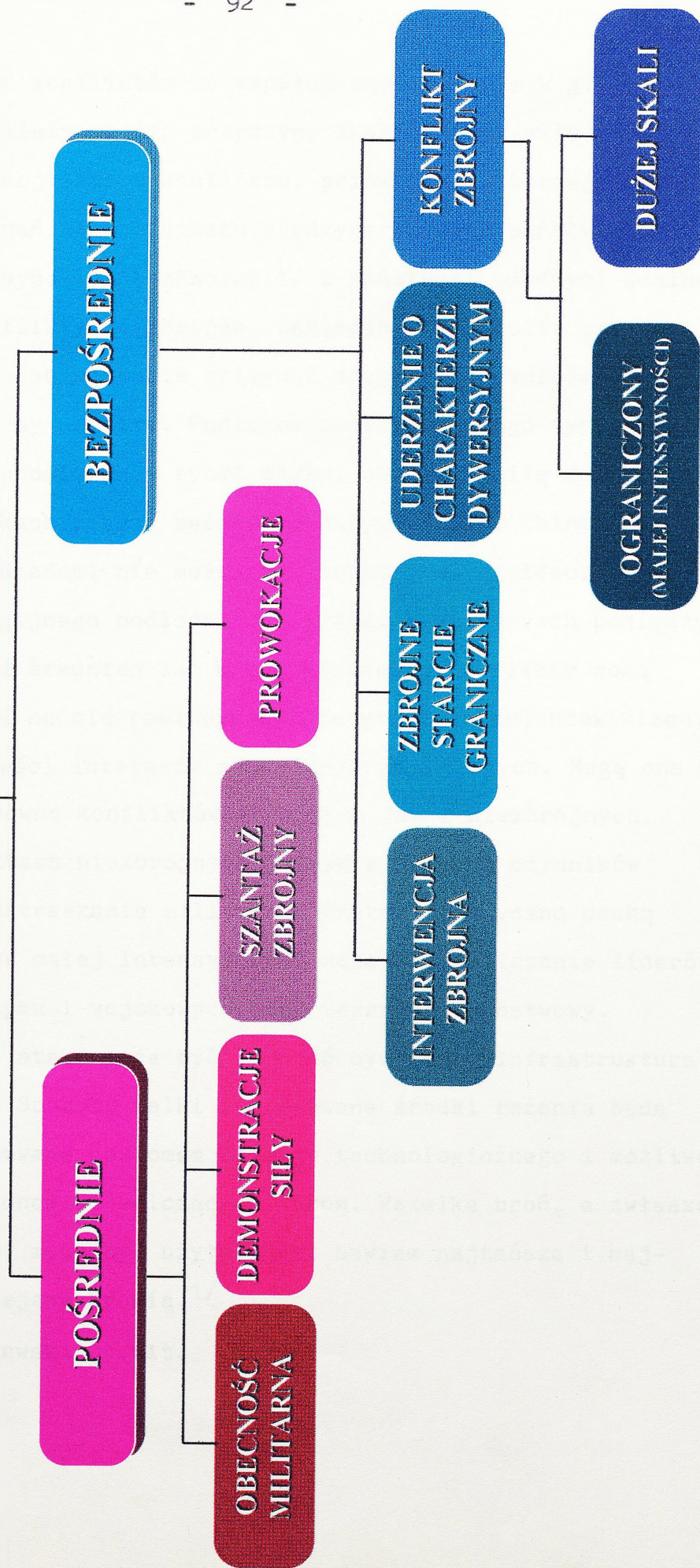
W konflikcie zbrojnym siły zbrojne mogą być użyte w sposób bezpośredni do :

- interwencji zbrojnej;
- zbrojnego starcia granicznego;
- uderzenia o charakterze dywersyjnym;
- udziału w konflikcie zbrojnym ograniczonym lub nieograniczonym /dużej skali/.

Odstraszanie militarne w tej sytuacji może być realizowane różnymi sposobami w toku walki zbrojnej.

Formy użycia sił zbrojnych w konfliktach przedstawiono na rys.3.6.

FORMY UŻYCIA SIŁ ZBROJNYCH

Rys. 3.6. Formy użycia sił zbrojnych w konfliktach.

Charakter konfliktów we współczesnym świecie w głównej mierze zależy od ich przyczyn, skali użycia siły, determinacji stron konfliktu, przewagi militarnej i innych uwarunkowań. W stosunkach międzynarodowych państw rozwiniętych /o wysokiej technologii/ z państwami biednymi dominować będą konflikty niezbrojne. Zakładane cele polityczne mocarstwa są w stanie osiągnąć drogą odstraszenia poprzez różne formy nacisku. Podłożem konfliktów tego typu może być walka ekonomiczna o rynki zbytu, surowce, siłę roboczą itp. W stosunkach między państwami dużymi /ZSRR, Chiny, Indie/ a ich sąsiadami nie można wykluczyć również ideologicznego lub religijnego podłoża konfliktów. W stosunkach pomiędzy państwami średniej lub małej wielkości konflikty mogą powstawać na tle rewindykacji terytorialnych, szowinizmu, sprzeczności interesów gospodarczych i innych. Mogą one mieć formę zarówno konfliktów zbrojnych jak i niezbrojnych. W konfliktach niezbrojnych jednym z ważnych czynników będzie odstraszanie militarne. Charakterystyczną cechą konfliktów małej intensywności może być zwalczanie liderów politycznych i wojskowych oraz terroryzm państwowy. Obiektami ataku może być ludność cywilna i infrastruktura zaplecza. Sposoby walki i stosowane środki rażenia będą zdeterminowane poziomem rozwoju technologicznego i możliwościami ekonomiki walczących stron. Wszelka broń, a zwłaszcza chemiczna, może być użyta, jest bowiem najtańszą i najskuteczniejszą bronią.^{1/}

1/ A.Targowski Op.cit. s.35

Rozróżnienie między wojną a aktem terroru w przyszłości będzie zanikać. Świat wchodzi w okres, w którym tradycyjne wojny będą sporadyczne. Popularniejsze będą natomiast konflikty małej intensywności, w których znaczącą rolę będzie odgrywać odstraszenie militarne.

3.3. System obronny państwa a odstraszenie militarne

Większość państw europejskich nadała swoim nowym doktrynom wojennym charakter obronny, w których podkreśla się konieczność zapobiegania wojnie, utrzymania pokoju, rozszerzania partnerstwa i wszechstronnej współpracy oraz rozwiązywania wszelkich problemów na drodze dialogu politycznego.^{1/}

Zgodnie z treścią większości doktryn wojennych zadaniem systemu obronnego państwa jest zachowanie suwerenności, niezależności politycznej, integralności terytorialnej i nie-naruszalności granic. Jednocześnie podkreśla się rolę działań prewencyjnych w celu utrzymania pokoju, oraz zwraca się uwagę na istotną rolę **o d s t r a s z a n i a m i l i t a r n e g o**. Przed systemem obronnym państwa stawia się dwa główne zadania:

- pierwsze, to utrzymanie potencjału wojennego na poziomie wystarczającym do powstrzymywania agresji, odstraszenia potencjalnego nieprzyjaciela od działań agresywnych, zapobieganie agresji;

1/ Doktryna Wojenna Federacji Rosyjskiej 2.11.1993
Doktryna Wojenna Republiki Białorusi z 16.12.1992

- drugie, to zmuszenie agresora do rezygnacji z kontynuowania wojny, zaprzestania działań wojennych, zatrzymanie nieprzyjaciela i wyparcie poza granice państwa.^{1/}

Oba te zadania w swojej istocie opierają się na strategii odstraszenia. Rola systemu obronnego państwa i sił zbrojnych nie jest rozważana pod kątem widzenia ich użycia w wojnie, lecz pod kątem widzenia zapobieżenia wojnie, a więc o d s t r a s z a n i a . W wielu doktrynach wojennych podkreśla się wolę utrzymania potencjału obronnego na poziomie niezbędnej wystarczalności obronnej.^{2/}

Strategia odstraszenia zakłada właśnie niestosowanie broni, a realizację celów obronnych dzięki rozsądnemu wykorzystaniu samego faktu istnienia groźnej broni. Dlatego w strategii odstraszenia istotne jest obok wartości technicznej broni, również jej wartość psychologiczna i polityczna.

Strategia odstraszenia jak każda strategia służy polityce i jej rozwiązania nabierają sensu w powiązaniu z wytkniętym celem politycznym. Zgodnie z założonymi celami strategii odstraszenia jej funkcjonowanie należy rozpatrywać w ścisłym związku z systemem obronnym państwa. System obronny państwa to wewnętrznie skoordynowany i jednolicie działający układ spełniający różne funkcje na rzecz obronności państwa stosownie do przyjętej przez nie doktryny wojennej, mający na celu zachowanie bezpieczeństwa narodowego i nienaruszalności terytorialnej oraz skuteczne zapobieganie lub

-----
1/ Por. Doktryna Wojenna Rosji, Ukrainy, Białorusi, Polski, Litwy

2/ Wystarczalność obronna w czasie pokoju zakłada taką liczebność sił zbrojnych, która jest niezbędna do obrony przed niespodziewaną napaścią z zewnątrz

przeciwstawiania się każdej agresji.^{1/}

Do głównych elementów systemu obronnego państwa należą:

1. Polityka zagraniczna państwa, ukierunkowana na utrzymanie dobrosąsiedzkich stosunków z innymi państwami i pozyskiwanie sojuszników oraz państw przyjaznych mogących udzielić pomocy w obliczu zagrożenia.

2. Ekonomia państwa, a w szczególności potencjał naukowo-techniczny i przemysł zbrojeniowy oraz infrastruktura gospodarcza i obronna państwa.

3. Siły zbrojne, odpowiednio wyposażone technicznie i bojowo, funkcjonujące w sprawnym systemie organizacyjnym, zachowujące wysoką gotowość i zdolność bojową.

4. Sojusze polityczno-wojskowe zapewniające wiarygodne wsparcie w obliczu zagrożenia.

Siły odstraszania militarnego stanowią komponent sił zbrojnych. Jest to ta część sił zbrojnych, która zdolna jest zadać przeciwnikowi tak wielkie straty, aby uczynić agresję nieopłacalną. Siły odstraszania militarnego powinny cechować się możliwością wykonywania silnych, precyzyjnych i głębokich uderzeń. Zatem powinny one spełniać wymóg nowoczesności i żywotności, aby mogły wykonać skutecznie zadania w ramach uderzenia odwetowego. Jednocześnie powinny one spełniać wymóg skuteczności oddziaływania psychologicznego, odstraszającego. Przeprowadzone badania wskazują, że skuteczne odstraszanie militarne zapewniały bronie niezwykle, budzące przerażenie, strach, lęk i obawę.

1/ Por. Leksykon wiedzy wojskowej. Warszawa 1979 s.427
K.Nożko. Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP.
Warszawa 1994, s.35

Niezwykłość tych broni mogła polegać na skali zniszczeń jakie dokonywały, skuteczności i precyzji rażenia, głębokości oddziaływania, niespotykanych efektach wizualnych i słuchowych.

Dziś najbardziej odstrasżającą bronią nadal pozostaje broń jądrowa, jest ona dostępna mocarstwom nuklearnym, które z powodzeniem mogą realizować strategię odstrasżania militarnego. Bardzo ważną rolę w odstrasżaniu militarnym spełnia kosmos, ale jest on dostępny tylko niektórym najbogatszym krajom dysponującym najnowszą technologią kosmiczną.

Państwa średniej i małej wielkości w strategii odstrasżania mogą wykorzystywać konwencjonalne środki walki. Dynamiczny rozwój nauki i postęp technologiczny umożliwił wyprodukowanie nowoczesnych systemów broni i środków rażenia, które z powodzeniem mogą być użyte do realizacji strategii odstrasżania militarnego. Uwzględniając cele i zadania stojące przed strategią odstrasżania militarnego, przewidywane obiekty uderzeń i warunki wykonania zadań siły odstrasżania militarnego w swojej strukturze organizacyjnej mogą posiadać jednostki wojsk raketowych, lotnictwa, marynarki wojennej oraz wojsk specjalnych. Dla realizacji strategii odstrasżania militarnego konieczny jest system walki, zapewniający skuteczne wykonanie zadań ogniowych oraz infrastruktura zapewniająca żywotność i niezawodne działanie sił odstrasżania militarnego w każdych warunkach.

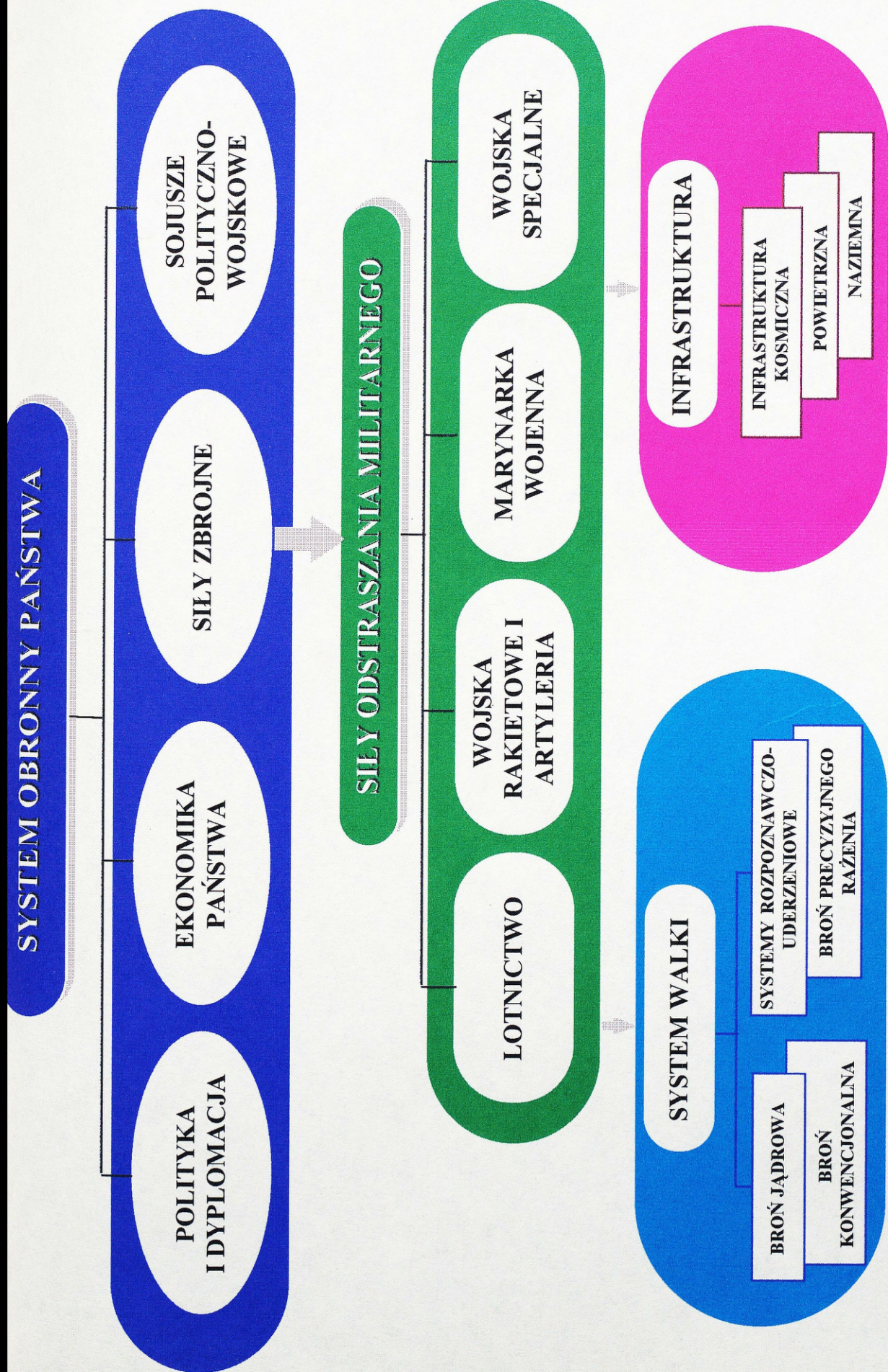
System walki może obejmować: broń jądrową, nowoczesne rodzaje broni konwencjonalnych, systemy rozpoznawczo-uderzeniowe, broń precyzyjnego rażenia i inne rodzaje broni.

Infrastruktura sił odstraszania militarnego powinna zapewniać rozpoznanie, dowodzenie i wszechstronne zabezpieczenie działań sił odstraszania. Ważną rolę w infrastrukturze systemu odstraszania militarnego spełniają środki walki radioelektronicznej i systemy zapewniające jego żywotność. Elementy infrastruktury systemu odstraszania mogą być rozmieszczone w przestrzeni kosmicznej, powietrznej, naziemnej /nawodnej/. Miejsce sił odstraszania militarnego w systemie obronnym państwa przedstawiono na rys.3.7.

Użycie systemu odstraszania militarnego posiada szereg właściwości do których należy zaliczyć:

- scentralizowane dowodzenie;
- angażowanie w walkę mniejszych sił;
- przedkładanie koncentracji ognia nad ześrodkowaniem sił;
- obronne i defensywne użycie broni dalekosiężnej;
- ofensywne użycie sił manewrowych;
- efektywny system wykrywania, śledzenia i przechwytywania środkami precyzyjnego rażenia odległych celów oraz skuteczna obrona przeciwlotnicza i przeciwrakietowa.

Zdolność rażenia odległych celów jest niezbędna do zachowania żywotności sił odstraszania. Dalekosiężnymi środkami rażenia są: samoloty bojowe, rakiety, śmigłowce i dalekosiężne działa.

Rys.3.7. Siły odstraszania militarnego w systemie obronnym państwa.

Skuteczność systemu odstraszania militarnego determinują następujące czynniki:

- efektywne środki rażenia;
- właściwy dobór obiektów uderzeń;
- szerokie oddziaływanie psychologiczne.

Analizie funkcjonowania tych czynników w odstraszaniu militarnym poświęcono kolejną część pracy.

3.4. Broń jądrowa głównym czynnikiem współczesnego odstraszania militarnego

Teoria odstraszania militarnego przy użyciu bomby atomowej zrodziła się na wiele lat przed skonstruowaniem pierwszej bomby atomowej. Angielski pisarz Herbert G.Wells w futurologicznej powieści "The World Set Free" przedstawił obraz terroru ludności za pomocą bomby atomowej.^{1/}

Użycie broni atomowej w wizji pisarza było aktem masowej zagłady. Walczące strony terroryzowały ludność zrzucając bomby atomowe na wielkie miasta: Berlin, Paryż, Moskwa, Tokio, Londyn i wiele innych. Na zawsze przestały istnieć muzea, kościoły i pałace. Nagromadzone skarby osiągnięć ludzkości zamieniły się w rumowiska. Na gruzach starego świata powstał nowy człowiek i odrodziło się nowe życie.

1/ H.G.Wells. The World Set Free, Leipzig 1914, s.100

Ten akt odstraszenia atomowego miał dokonać okrutnego wstrząsu i uruchomić mechanizmy ratunkowe dla ludzkiej cywilizacji.

W innej pracy tegoż autora pt. "Wojna w przestworzu" przedstawił on wizję wojny atomowej jako wariantu wojny powietrznej".^{1/}

Wykonany atak atomowy na miasta i ludność cywilną doprowadził do atomowego terroru. Zastraszeni przywódcy polityczni i uczeni w wyniku tego doszli do porozumienia w celu podjęcia wyzwania budowy lepszego świata. Strach przed całkowitą zagładą stał się potężnym czynnikiem zmiany zachowań politycznych. Bomby atomowe Wellsa, podobnie jak bomby zrzucone na Hiroszimę i Nagasaki były instrumentami masowego terroru. Z punktu widzenia rozwoju sztuki wojennej, trop Wellsa polegający na połączeniu powietrznych środków przenoszenia materiałów wybuchowych z superbombą okazał się magnesem technologii militarnej.

Możliwości odstraszenia militarne go za pomocą superbomby przedstawił również angielski pisarz Harold Nicolson.^{2/}

W swojej fikcji literackiej o użyciu bomby atomowej pisał:

"Można uciec się do wystosowania serii ultimatum. Jedna bomba atomowa na Landes, druga na Arizonę, trzecia na Luneburger Heide, czwarta na Step. Obszar 30 mil, prawie bezludny, terytorium naszych wrogów mogłoby zostać zniszczone w ciągu jednej minuty.

1/ H.G.Wells. The War in the Air. New York 1908

2/ H.Nicolson. Public Faces. London 1932

Ten akt odstraszenia atomowego miał dokonać okrutnego wstrząsu i uruchomić mechanizmy ratunkowe dla ludzkiej cywilizacji.

W innej pracy tegoż autora pt. "Wojna w przestworzu" przedstawił on wizję wojny atomowej jako wariantu wojny powietrznej".^{1/}

Wykonany atak atomowy na miasta i ludność cywilną doprowadził do atomowego terroru. Zastraszeni przywódcy polityczni i uczeni w wyniku tego doszli do porozumienia w celu podjęcia wyzwania budowy lepszego świata. Strach przed całkowitą zagładą stał się potężnym czynnikiem zmiany zachowań politycznych. Bomby atomowe Wellsa, podobnie jak bomby zrzucone na Hiroszimę i Nagasaki były instrumentami masowego terroru. Z punktu widzenia rozwoju sztuki wojennej, trop Wellsa polegający na połączeniu powietrznych środków przenoszenia materiałów wybuchowych z superbombą okazał się magnesem technologii militarnej.

Możliwości odstraszenia militarne go za pomocą superbomby przedstawił również angielski pisarz Harold Nicolson.^{2/}

W swojej fikcji literackiej o użyciu bomby atomowej pisał:

"Można uciec się do wystosowania serii ultimatum. Jedna bomba atomowa na Landes, druga na Arizonę, trzecia na Luneburger Heide, czwarta na Stepę. Obszar 30 mil, prawie bezludny, terytorium naszych wrogów mogłoby zostać zniszczone w ciągu jednej minuty.

1/ H.G.Wells. The War in the Air. New York 1908

2/ H.Nicolson. Public Faces. London 1932

Wówczas zostanie wystosowane pierwsze ultimatum. Jeśli do północy w czwartek nie otrzymamy bezwarunkowej prośby o rozejm nasze lotnictwo w piątek przed świtem zniszczy Detroit, Tourcoing, Halle i Magnitogorsk. Nie będzie konieczności następnego ultimatum".^{1/}

Fikcja Nicolsona zawierała wątki prorocze. Prezydent USA Truman 6 sierpnia 1945 r. zagroził przywódcom japońskim, że jeśli odrzucą amerykańskie warunki "mogą spodziewać się deszczu ognia z powietrza". W istocie arsenał atomowy Stanów Zjednoczonych był do połowy opróżniony. Japonia nie mogła jednak pozwolić sobie na weryfikację wiarygodności groźby Trumana. Strach po zapoznaniu się ze straszliwymi skutkami pojedynczej bomby atomowej uwiarygodnił szantaż atomowy. Zagłada Hiroszimy i Nagasaki stała się ostrzeżeniem, ale także dowodem na to, że w określonej sytuacji może dojść do użycia broni atomowej.

J.R.Oppenheimer^{2/} zwracał uwagę, że wykorzystanie pierwszych bomb atomowych łączyły trzy pojęcia: agresji, zaskoczenia i terroru. Agresja jako nie spowodowane użycie instrumentu, na które przeciwnik nie może odpowiedzieć tym samym i wobec którego jest bezbronny; zaskoczenie czyli użycie nowej broni bez ostrzeżenia, co miało wywołać psychologiczny wstrząs; terror a więc próba zastraszenia zarówno władz jak i ludności.^{3/}

1/ H.Nicolson. Op.cit. s.157

2/ J.R.Oppenheimer od 1942 kierował projektem "Manhattan" w Los Angeles, skąd wyszła pierwsza bomba atomowa.

3/ P.Grudziński. Teologia bomby. Warszawa 1988. s.156

Wg. Oppenheimera: "wzorzec użycia broni atomowych został ustanowiony w Hiroszynie. Są to bronie agresji, zaskoczenia i terroru. Jeśli kiedykolwiek zostaną ponownie użyte, będą wykorzystane w tysiącach, a może w dziesiątkach tysięcy; metoda ich przenoszenia może się oczywiście zmienić i mogą powstać nowe możliwości ich przechwytywania, ale strategia ich użycia może być zupełnie różna od tej, która była skierowana przeciw zasadniczo już pobitemu wrogowi, lecz jest to broń dla agresorów, a elementy zaskoczenia i terroru są tak samo jej właściwością jak rozszczepiające się atomy".^{1/}

Wybuch hiroszinski głęboko odcisnął się na powojennej historii i kształcie dzisiejszego świata. Wielu polityków i wojskowych dostrzegło w broni atomowej nowe kryterium swej potęgi. W ich rozważaniach pojawiła się nadzieja na przetrwanie dzięki funkcjonowaniu odstraszenia nuklearnego. Stany Zjednoczone zaczęły wykorzystywać swój monopol atomowy do celów politycznych. Broń atomowa stała się instrumentem gry dyplomatycznej i strategii militarnej.

Pod koniec 1951 r. wiele lotniskowców amerykańskich wyposażono w kompletne bomby nuklearne. Każdy z prezydentów Stanów Zjednoczonych od Roosevelta do Nixona rozważał wielokrotnie możliwości użycia broni nuklearnej zazwyczaj nie bezpośrednio przeciwko Związkowi Radzieckiemu, ale w celu modyfikacji jego polityki globalnej lub lokalnej. Broń nuklearna stała się potężnym środkiem odstraszenia militarnego.

1/ J.R.Oppenheimer. Atomic Weapons. Philadelphia 1946, s.9

Stany Zjednoczone w trakcie prezydentury Trumana kilkakrotnie wykorzystywały groźbę użycia broni atomowej w sytuacjach kryzysowych /Berlin - 1948, Korea - 1950/. Rezerwa Trumana wynikała z faktu, że był on pierwszym prezydentem, który zgodził się na użycie bomb atomowych oraz z tego, że okres jego władzy przypadł na dojrzewanie amerykańskiej strategii nuklearnej zarówno w sensie technicznym jak i politycznym. Następców Trumana nie hamował już nie-dobór broni atomowej, lecz przeciwnie jej nadmiar.

Za prezydentury Eisenhowera odstraszenie nuklearne miało miejsce w stosunku do Korei i Chin w 1953 roku. Ofertę odstraszenia nuklearnego Stany Zjednoczone skierowały pod adresem Francji w celu rozwiązania trudnej sytuacji w Indochinach, a także w czasie kryzysu wokół wysepek Kinmen i Matsu u wybrzeży Chin /1955 i 1958/. Przełomem w strategii odstraszenia nuklearnego była wiadomość agencji TASS /26.VIII.57r./ o sukcesach ZSRR w próbach rakiety międzykontynentalnej zdolnej do przenoszenia głowic jądrowych. Nowa broń o zasięgu ponad 5 tysięcy kilometrów i dokładności rażenia 10 do 20 kilometrów poważnie zaniepokoiła Amerykanów, tym bardziej że podobne próby z ich rakieta zakończyły się niepowodzeniem. Fakt ten miał istotne skutki dla odstraszenia nuklearnego. Mit amerykańskiej nietykalności został zakwestionowany. Po raz pierwszy w swej historii USA zostały bezpośrednio zagrożone przez ową broń na własnym terytorium. Wiadomość ta wzbudziła również niepokój wśród ich sprzymierzeńców. W tym czasie zaczęła się kształtować praktyka traktowania broni atomowej nie tylko jako biernego elementu

amerykańskiego systemu obronnego, ale jako aktywnej części amerykańskiego stosunku do świata.

Jednocześnie następował coraz szybszy proces gromadzenia środków nuklearnych do wojny megatonowej. Skonstruowano coraz doskonalsze bomby atomowe, bomby oparte na wykorzystaniu zarówno procesów rozszczepiania jak i syntezy jądrowej. Skonstruowanie bomby termojądrowej obniżyło barierę kosztów^{1/} uzbrojenia nuklearnego i umożliwiło rozpoczęcie ery wojny gigatomowej. W 1960 r. Stany Zjednoczone miały w swym arsenale potencjał równy 30 gigatonom TNT.^{2/} W tym czasie liczba pocisków nuklearnych będących w arsenale Stanów Zjednoczonych wynosiła ponad 4700 szt. Do roku 1980 ich ilość osiągnęła cyfrę około 10 000 sztuk, a prognoza do lat dziewięćdziesiątych przewidywała ich podwojenie.

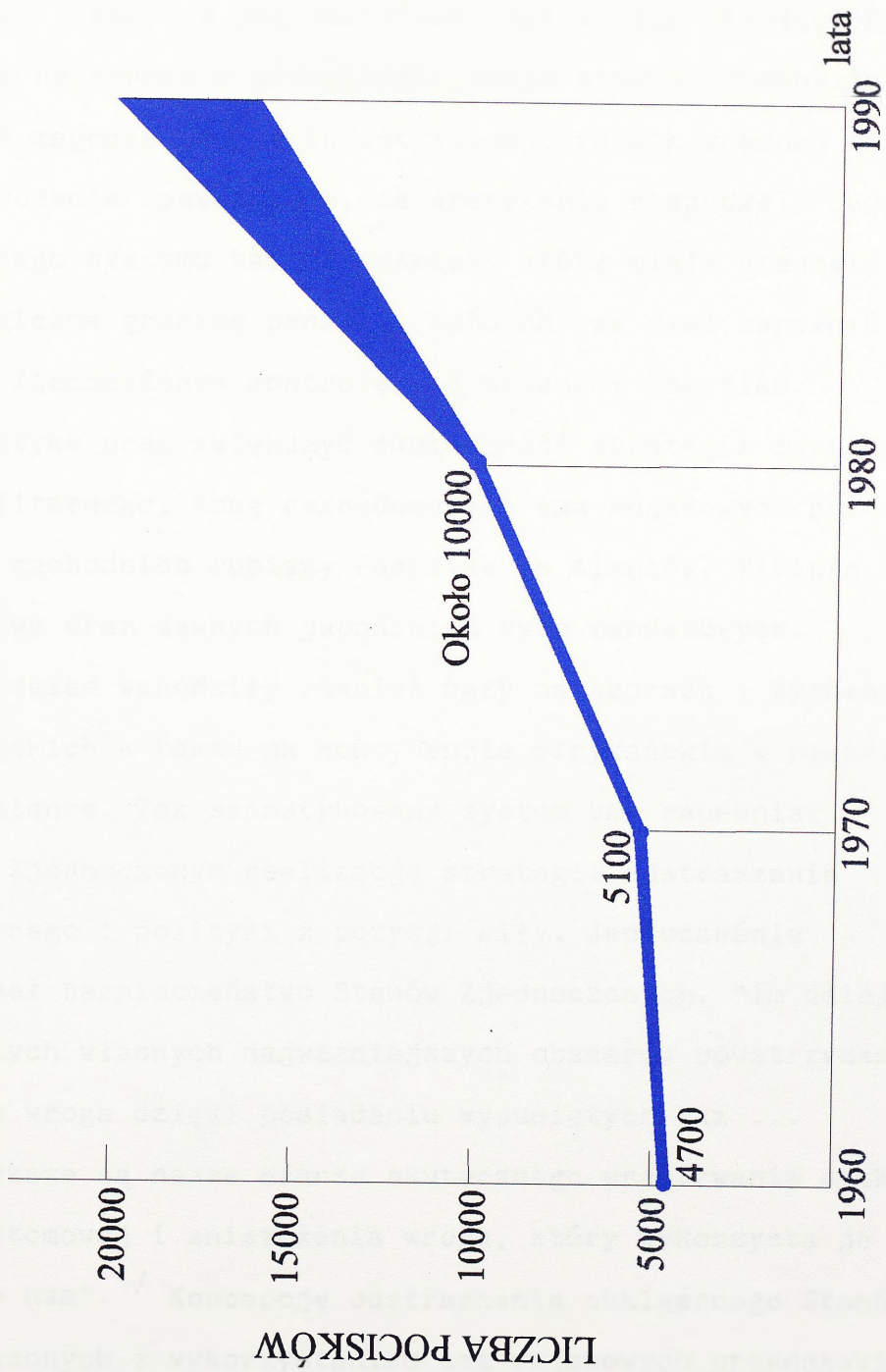
Wzrost potencjału odstraszenia jądrowego Stanów Zjednoczonych przedstawiono na rys.3.8.

W chwili gdy światowy arsenał nuklearny osiągnął ponad 60 tysięcy jednostek broni jądrowej, których moc /16 miliardów ton TNT/ stanowi ekwiwalent około 4 ton materiału wybuchowego.^{3/} na każdego mieszkańca naszej planety, przed ludzkością stanął problem przetrwania. Świadomość groźby powszechnej zagłady inspirowała proces dialogu i redukcji arsenału jądrowego, dzięki inicjatywom rozbrojeniowym i negocjacjom SALT I, SALT II, START I osiągnięto w końcu porozumienie

-----
1/ Pierwsza bomba atomowa kosztowała Stany Zjednoczone 2 mld 600 mln dolarów

2/ P.Grudziński, op.cit. str.10

3/ A.Jacewicz, J.Markowski. Kosmos a zbrojenie. Warszawa 1988, s.5

Rys. 3.8. Wzrost potencjału odstraszania strategicznych sił jądrowych Stanów Zjednoczonych w latach 1960-90.

START II. Broń jądrowa stanowiła zagrożenie wzajemne dla supermocarstw. Strategia odstraszenia nuklearnego była realizowana zarówno przez Stany Zjednoczone jak i ZSRR. Skonstruowanie bomby atomowej sprawiło, że koncepcja Ameryki - wyspy, z jej poczuciem całkowitego bezpieczeństwa odeszła na zawsze w przeszłość. Bomba atomowa stanowiła również zagrożenie dla industrialnej, zurbanizowanej Ameryki. To zagrożenie spowodowało, że Amerykanie rozpoczęli budowę rozległego systemu baz zamorskich, które miały stanowić strategiczną granicę państwa. Łańcuch baz miał zapewnić Stanom Zjednoczonym kontrolę nad basenami Pacyfiku i Atlantyku oraz zwiększyć skuteczność strategii odstraszenia militarnego. Krąg rozbudowanych baz wojskowych przebiegał od zachodnich rubieży Pacyfiku do Aleutów, Filipin i Okinawy oraz dawnych japońskich wysp mandatowych. W jego skład wchodziły również bazy na Azorach i Wyspach Kanaryjskich a także na kontynencie afrykańskim w Dakarze i Casablance. Tak skonstruowany system baz zapewniał Stanom Zjednoczonym realizację strategii odstraszenia militarnego i polityki z pozycji siły. Jednocześnie zwiększał bezpieczeństwo Stanów Zjednoczonych. "Im dalej od naszych własnych najważniejszych obszarów powstrzymamy naszego wroga dzięki posiadaniu wysuniętych baz ... tym większe są nasze szanse skutecznego przetrwania ataku broni atomowej i zniszczenia wroga, który wykorzysta je przeciw nam".^{1/} Koncepcję odstraszenia nuklearnego Stanów Zjednoczonych z wykorzystaniem baz wojskowych przedstawiono na rys.3.9.

1/ P.Grudziński. Op.cit. s.28

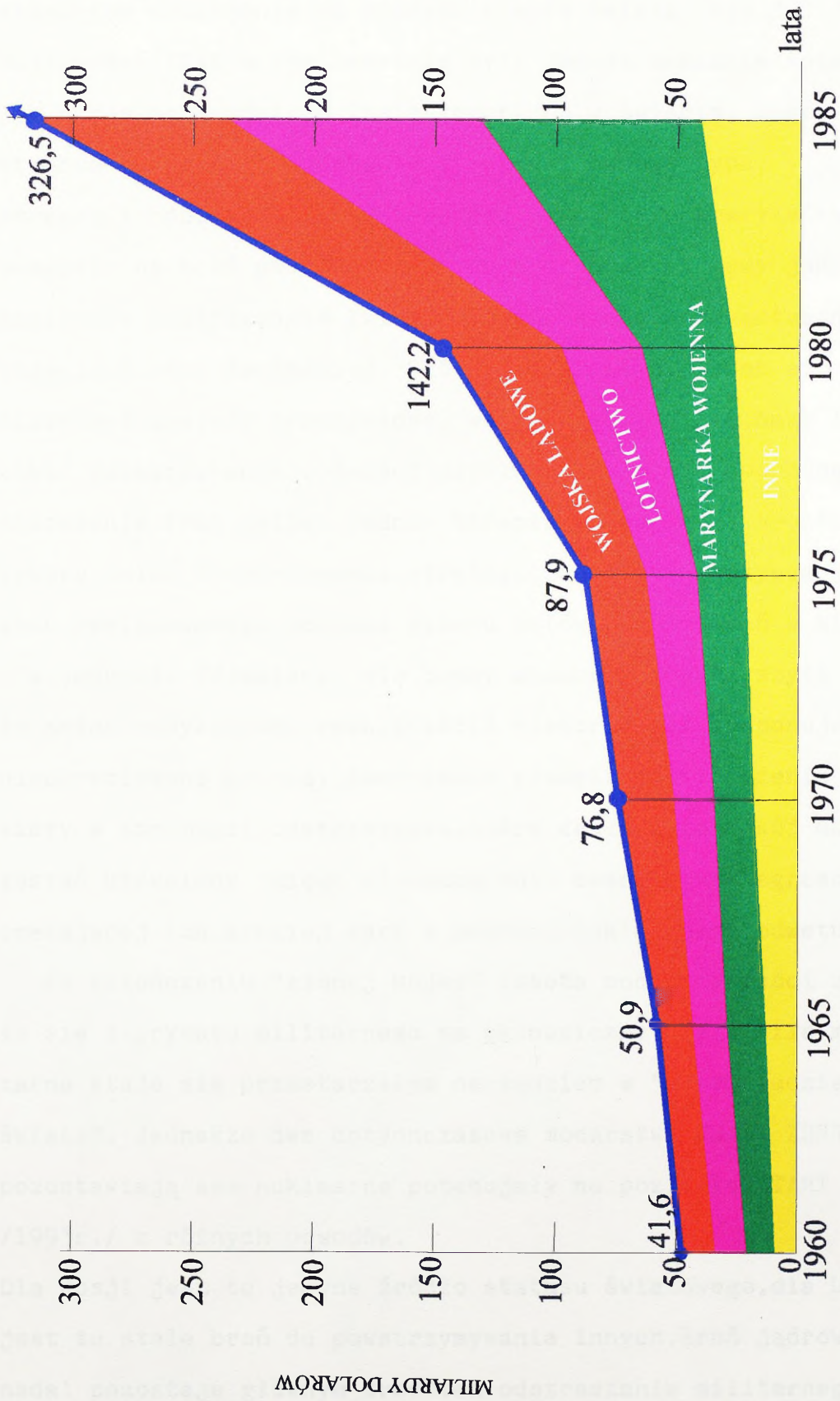

rys. 3.9. Koncepcja odstraszania nuklearnego Stanów Zjednoczonych z wykorzystaniem baz wojskowych.

System baz wojskowych umożliwiał Stanom Zjednoczonym prowadzenie działań ofensywnych przeciwko źródłu agresji w dowolnej części świata. Potrzeba ta wynikała początkowo również z ograniczonego zasięgu bombowców. System baz uzupełniał integralnie z nim powiązany system praw wojskowego tranzytu powietrznego i praw do lądowania.

Eskalacja programu zbrojeń, w tym również ilościowy i jakościowy wzrost potencjału nuklearnego pociągał za sobą olbrzymie koszty. Pierwsza bomba atomowa kosztowała Stany Zjednoczone 2 miliardy 600 milionów dolarów. Dalsza rozbudowa arsenału nuklearnego, międzykontynentalnych rakiet balistycznych, lotnictwa strategicznego i atomowych łodzi podwodnych miała swoje konsekwencje nie tylko militarne ale i ekonomiczne. Utrzymanie parytetu sił jądrowych wymagało olbrzymiego wysiłku ekonomiki obu supermocarstw. Strategia odstraszenia była realizowana nie tylko na płaszczyźnie militarnej, ale również ekonomicznej. Eskalacja wydatków budżetowych USA za czasów prezydentury Regana, związana z koncepcją SDI, rozstrzygnęła ekonomiczne współzawodnictwo na korzyść Stanów Zjednoczonych /Rys.3.10/. Postawionego wyzwania ekonomicznego w postaci ponad dwukrotnego zwiększenia wydatków na zbrojenia w latach 1980-85 gospodarka radziecka nie była w stanie udźwignąć. Ten wysiłek finansowy przerastał również możliwości gospodarki Stanów Zjednoczonych i doprowadził do uruchomienia poważnego deficytu budżetowego /około 300 miliardów dolarów rocznie/.^{1/}

1/ A.Targowski Op.cit. s.31

Rys. 3.10. Wzrost wydatków budżetowych Stanów Zjednoczonych na potrzeby zbrojeń w latach 1960-85.

Stany Zjednoczone częściowo rekompensowały ten deficyt eksportem uzbrojenia do różnych krajów świata /Rys.3.11/. Możliwości ZSRR w tym zakresie były jednak znacznie mniejsze. Ten okres przesądził o losie komunizmu w świecie. Bomba atomowa rozpoczęła tworzenie strategii nowego typu, strategii odstraszenia nuklearnego. W okresie amerykańskiego monopolu na broń atomową traktowano arsenał atomowy jako narzędzie odstraszenia Związku Radzieckiego od ewentualnego zajęcia Europy Zachodniej. Głównymi celami dla bomb atomowych miały być zakłady przemysłowe, węzły transportowe, bazy lotnictwa. Bombardowanie ludności cywilnej miało być pochodną niszczenia tych celów. Jednak badania wskazują, że sposób wyboru celów bombardowania strategicznego był kontynuacją sposobu realizowanego podczas wyboru celów bombardowań w Niemczech i w Japonii. Pojawieniu się bomby atomowej towarzyszyła wiara, że można radykalnie przekształcić historię, gdy dysponuje się nieograniczoną potęgą. Amerykanie szukali potwierdzenia swojej wiary w strategii odstraszenia, które zakłada, że pokój może zostać utrwalony dzięki uświadomieniu ewentualnym agresorom czekającej ich srogiej kary w postaci nuklearnego odwetu.

Po zakończeniu "zimnej wojny" istota mocarstwowości zmieniła się z prymatu militarnego na ekonomiczny. Dziś siła militarna staje się przestarzałym narzędziem w "nowym ładzie świata". Jednakże dwa dotychczasowe mocarstwa USA i ZSRR pozostawiają swe nuklearne potencjały na poziomie START II /1993r./ z różnych powodów.

Dla Rosji jest to jedyne źródło statusu światowego, dla USA jest to stale broń do powstrzymywania innych. Broń jądrowa nadal pozostaje głównym środkiem odstraszenia militarnego.

Rys. 3.11. Wzrost dochodów Stanów Zjednoczonych z eksportu uzbrojenia w latach 1970-80.

Swoją odstraszającą funkcję spełnia ona nie tylko w stosunkach między państwami nuklearnymi, ale także w stosunkach państw nuklearnych z innymi państwami. Przykładem może być przebieg działań wojennych w Zatoce Perskiej w 1991 r., kiedy to Irak nie odważył się użyć broni chemicznej w wojnie z Kuwejtem i siłami sprzymierzonymi w obawie przed groźbą użycia broni jądrowej przez Stany Zjednoczone.

x

x

x

Broń jądrowa nadal pozostaje głównym czynnikiem odstraszania militarnego i stabilizacji w świecie. Jej skuteczność wynika z olbrzymich możliwości niszczących i powszechnej świadomości skutków jej użycia. Rośnie liczba państw dysponujących bronią jądrową co zmienia układ sił w świecie i rozszerza możliwości odstraszania nuklearnego. We współczesnych działaniach bojowych zagrożeniem są funkcjonujące reaktory jądrowe, które mogą być wykorzystane dla realizacji strategii odstraszania nuklearnego przez państwa nienuklearne.

3.5 Odstraszanie militarne konwencjonalnymi środkami walki

Broń jądrowa jest aktualnie dostępna ograniczonej grupie państw o najwyższym rozwoju technologicznym i ekonomicznym, które dążą do zachowania monopolu na jej posiadanie. Większość państw szczególnie średniej i małej wielkości dysponują jedynie klasycznymi środkami walki, które wskutek ciągłego rozwoju i doskonalenia mogą być z powodzeniem wykorzystane do realizacji odstraszania militarne.

Wprowadzane ograniczenia ilościowe pułapów zbrojeń w ramach porozumień międzynarodowych /CFE/, wyzwalają wyścig technologiczny w zakresie jakości środków walki. Armie są wyposażane w coraz nowsze i doskonalsze, a przez to bardziej skuteczne generacje broni. Dziś obserwujemy zacieranie wyraźnych granic jakie dzieliły dotychczas środki konwencjonalne od środków masowego rażenia. Nowe rodzaje broni /nowe sposoby rażenia/ wypełniają coraz mniejszą lukę pomiędzy bronią konwencjonalną a jądrową. Kierunki i tendencje zarysowujące się w tej dziedzinie wskazują, iż cechy takiej broni mogą mieć ładunki paliwowo-powietrzne oraz różne sposoby ingerowania człowieka w przebieg procesów i zjawisk zachodzących w otaczającym nas świecie.

Doświadczenia konfliktu w Zatoce Perskiej potwierdzają rosnącą rolę współczesnych środków walki w działaniach bojowych. Wynika ona zarówno z olbrzymich możliwości niszczącego oddziaływania na różnorodne obiekty pola walki.

i infrastrukturę zaplecza przeciwnika, jak również z możliwości w zakresie głębokości i precyzji wykonywanych uderzeń. Rosnące możliwości niszczącego oddziaływania na przeciwnika, we współczesnych warunkach wynikają również z wrażliwości wielu obiektów militarnych, przemysłowych i ekologicznych na uderzenia ogniowe. Rezultaty uderzeń na wybrane obiekty infrastruktury militarnej, przemysłowej czy ekologicznej przeciwnika mogą być porównywalne ze skutkami użycia broni masowego rażenia. Dlatego państwa nienuklearne stosując niektóre klasyczne środki walki mogą uzyskiwać wyniki porównywalne z rezultatami użycia broni jądrowej.

W infrastrukturze militarnej państw nuklearnych występują bazy pocisków raketowych, bazy lotnicze, magazyny i składy broni jądrowej, chemicznej i innych środków walki, których zniszczenie uderzeniami z powietrza lub działalnością sił specjalnych może mieć poważny destrukcyjny wpływ na otoczenie.

W infrastrukturze przemysłowej wielu państw funkcjonują elektrownie atomowe, których awarie stanowią poważne zagrożenie dla ludności i środowiska naturalnego. W 1990 roku w Europie pracowało 228 elektrowni jądrowych a 57 było w budowie. Najwięcej elektrowni jądrowych pracuje aktualnie we Francji - 55, Rosji - 46, Wielkiej Brytanii - 39, Niemczech - 30 i Szwecji - 12. Dyslokację elektrowni atomowych w Europie przedstawiono na rys.3.12.

Pomimo ich konstrukcji z zachowaniem najwyższych norm bezpieczeństwa dochodzi do ich awarii, które są bardzo niebezpieczne dla ludności i środowiska zarówno w czasie pokoju, jak i wojny.

Rys. 3.12 Dyslokacja elektrowni atomowych w Europie

W czasie pokoju największą i najbardziej brzemienne w skutki była awaria reaktora jądrowego w Czernobylu w 1986 roku. W jej wyniku doszło do skażenia terenu i atmosfery substancjami promieniotwórczymi. Ewakuowano 115 000 osób z 29 miejscowości^{1/}, a skutki tej awarii dotknęły ludności innych państw, nad którymi rozprzestrzeniły się skażenia promieniotwórcze. W latach 1954-1987 miało miejsce ponad 80 wypadków awarii elektrowni jądrowych, w których ucierpieli ludzie. Zagrożenie dla ludności i środowiska w czasie pokoju, a szczególnie w czasie działań wojennych stanowią również zakłady przemysłu chemicznego, zakłady i urządzenia energetyczne, infrastruktura komunikacji, a także bardzo wrażliwe środowisko ekologiczne. Skala tych zagrożeń w okresie pokoju jest niepokojąca. Wykaz większych awarii i katastrof w obiektach technicznych na świecie przedstawiono w tabeli 3.13. W ramach strategii odstraszenia militarnego broń ekologiczną stosowały Stany Zjednoczone w Wietnamie i Iraku w czasie konfliktu w rejonie Zatoki Perskiej. W wyniku bombardowań fabryk i magazynów broni chemicznej w Wietnamie doszło do emigji toksycznych środków przemysłowych i środków trujących do atmosfery. Bombardowania tych obiektów miały skłonić Wietnamczyków do kapitulacji. W czasie konfliktu w rejonie Zatoki Perskiej bogate pola naftowe Kuwejtu stały się instrumentem odstraszenia militarnego Saddama Husaima. W 1991 roku wojska irackie zniszczyły systemy zabezpieczające kilku największych

-----
1/ J.Nowak. Skażenia promieniotwórcze w razie awarii reaktorów jądrowych. Myśl Wojskowa nr 5, 1994 s.89

Wykaz większych awarii i katastrof w obiektach technicznych
na świecie

Tabela 3.13

Rok	Miejsce	Rodzaj zagrożenia	Opis zdarzenia	Skutki
1957	Windscale Wlk. Brytania	skażenie promieniotwórcze	pożar w reaktorze jądrowym	przestrzenne skażenie promieniotwórcze w Angli, Walii i częściowo Skandynawii
1960	Oros Brazylia	zatonienie	awaria zapory wodnej	zginęło 1000 osób ewakuowano 120 000 os.
1963	Wojant Włochy	zatonienie	awaria zapory wodnej	zginęło 3000 osób
1975	Browns Fierry USA	skażenie promieniotwórcze	pożar w elektrowni jądrowej	dzięki wyjątkowemu zbiegowi okoliczności nie doszło do większego zagrożenia
1976	Teton USA	zatonienie	awaria zapory wodnej	zginęło 11 osób rannych 2500 osób
1976	Seveso Włochy	skażenie chemiczne	wybuch w zakładach chemicznych	skażenie gleby na dużym obszarze, ewakuowano 15 000 ludzi, część z nich doznała trwałej utraty zdrowia
1976	Heimstetten RFN	zagrożenie chemiczne	pożar w magazynach nawozów sztucznych	ewakuowano ok. 15 000 osób
1979	Missisango Kanada	zagrożenie chemiczne	wybuch cysterny z propanem, awaria cysterny z chlorem	zagrożony skażeniem obszar 60 km kw., ewakuowano 217 000 osób
1979	Three Mile Island USA	skażenie promieniotwórcze	awaria elektrowni jądrowej	emisja do atmosfery promieniotwórczego jodu-131
1986	Myos Kamerun	skażenie chemiczne	emisja z jeziora do atmosfery ok. 2,4 mln t. dwutlenku węgla	zginęło 1700 osób
1984	Bhopal Indie	skażenie chemiczne	awaria w zakładach chemicznych	zginęło 2500 os., rannych (utrata wzroku)-10 000 os.
1986	Czemobyl ZSRR	skażenie promieniotwórcze	awaria reaktora w elektrowni jądrowej	skażenie promieniotwórcze dużych obszarów w ZSRR i innych krajach, straty trudne do ustalenia
1987	Nantes Francja	skażenie chemiczne	pożar w magazynach z saletrą amonową	zginęło kilkadziesiąt osób, ewakuowano 25 000 os.
1988	Swierdłowski ZSRR	zniszczenia	eksplozja materiałów wybuchowych	zginęło 6 os., rannych 1000 os., duże zniszczenia wokół miejsca wybuchu
1989	Jonawa ZSRR	skażenie chemiczne	pożar gazociągu i awaria zbiornika z amoniakiem	zginęło 7 os., rannych 640, ewakuowano 40 000 os.
1991	Tokio Japonia	katastrofa kolejowa	zderzenie pociągów	zginęło 42 os.

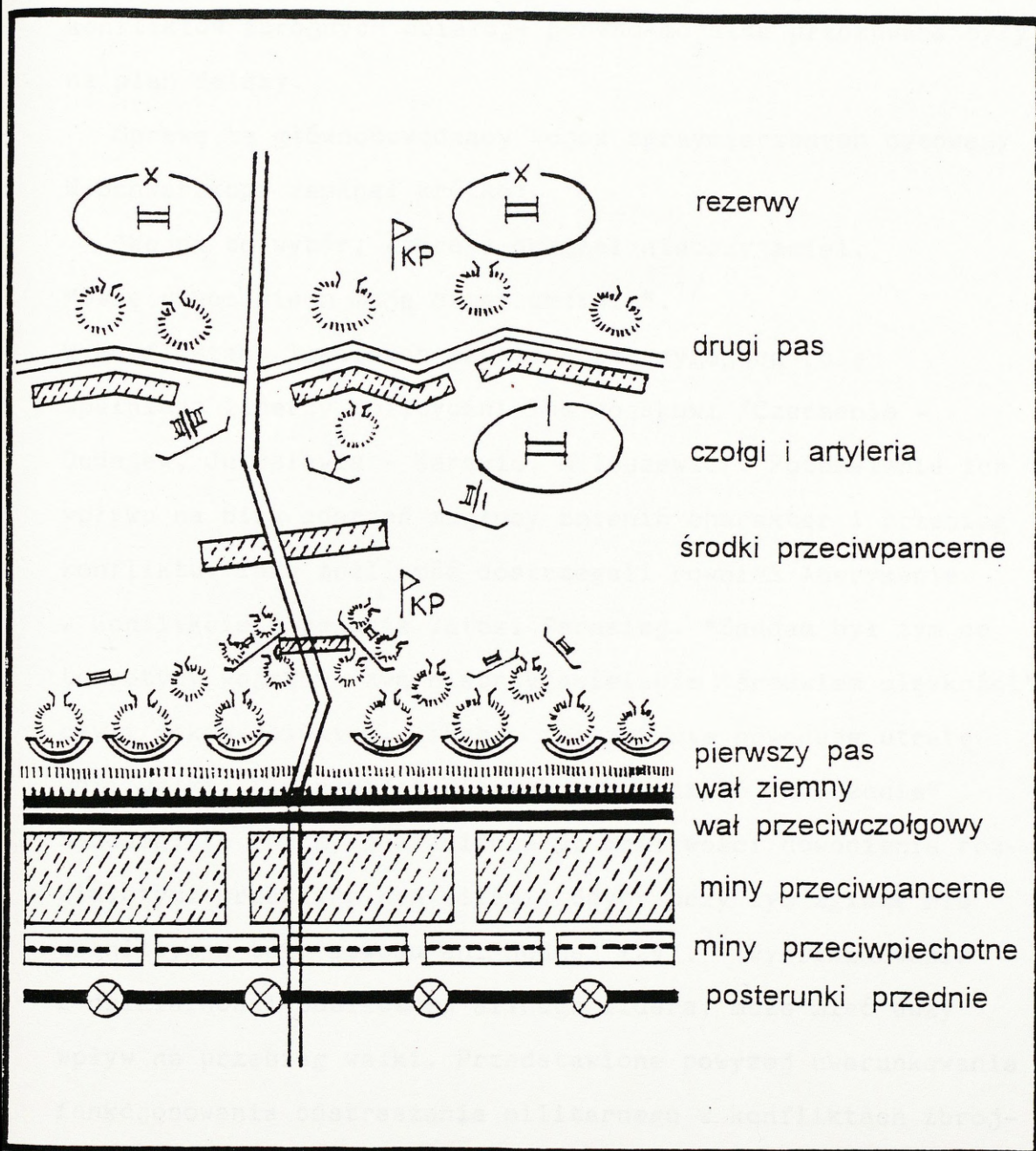
granicy południowej, o których propaganda Saddama głosiła, że są nie do zdobycia.

"Wzdłuż granicy z Kuwejtem Irakijscy pobudowali szerokie na tysiące jardów zapory, które żołnierze piechoty morskiej mieli pokonywać pod ogniem. Najpierw nadziewali się na pola minowe, śmiertelną kombinację min przeciwpiechotnych i przeciwczołgowych. Następnie były wysokie rzędy drutów kolczastych, ułożonych ciasno jeden nad drugim, tak że nie można ich było oddzielić i otoczonych pułapkami zapadkowymi i minowymi. Dalej znowu pola minowe, po których przychodziła kolej na pułapki przeciwczołgowe /głębokie rowy, do których pokonania potrzebny był sprzęt saperski/, ławy /wysokie na dwadzieścia stóp przeszkody z sypkiego piachu/ i tak zwane ogniowe okopy /rowy wypełnione ropą, które zapalało się przed nacierającymi żołnierzami/. A między to wszystko wciśnięte były forty, na które składały się okopane w piasku czołgi i okopy z ostrzeliwującą się piechotą iracką".^{1/}

Opisany schemat pozycji obronnych armii irackiej przedstawiono na rys.3.14. Zaprezentowana struktura pozycji obronnych armii irackiej miała wzbudzić strach wyobraźniowy, powstrzymać próby ataku, odstraszać i tworzyć mit niedostępności. Amerykanie poważnie obawiali się tych umocnień i zdecydowali o zdwojeniu liczby nalotów na artylerię i frontowe linie obronne. Przedstawione przykłady odstraszenia militarne go potwierdzają jak ważną rolę odgrywa właściwy wybór obiektów ataku oraz środków walki. Pomimo istniejących umów i konwencji dotyczących działań wojennych, w większości

-----

1/ N.Schwarzkopf. Tamże s.463

Rys. 3.14 Typowy schemat pozycji obronnych armii irackiej

konfliktów zbrojnych obiekcje prawno-moralne przesuwane były na plan dalszy.

Sprawę tą głównodowodzący wojsk sprzymierzonych cytowany N.Schwarzkopf zamknął krótko:

"Wojna to wybór, którego dokonał nieprzyjaciel.
Mówię więc: niech mają czego chcieli".^{1/}

W konfliktach lokalnych często rozstrzygającą rolę spełniają liderzy polityczni lub wojskowi /Czeczenia - Dudajew, Jugosławia - Karavic, Miloszewic/. Pozbawienie ich wpływu na bieg zdarzeń mogłoby zmienić charakter i przebieg konfliktu. Taką możliwość dostrzegali również Amerykanie w konflikcie w rejonie Zatoki Perskiej. "Saddam był tym co teoretycy wojskowi zwą nieprzyjacielskim "środkiem ciężkości", czyli takim obiektem, którego zniszczenie powoduje utratę woli walki. Dla naszych potrzeb wystarczyło "uciszenie" Saddama, to znaczy pozbawienie go możliwości dowodzenia rozwiniętymi przeciwko nam siłami. Gdyby przy tym zginął nie uroniłbym z tego powodu ani jednej łzy".^{2/} Wyznaczenie z działalności publicznej silnego lidera, może mieć duży wpływ na przebieg walki. Przedstawione powyżej uwarunkowania funkcjonowania odstraszania militarnego w konfliktach zbrojnych potwierdzają ważne znaczenie środków walki.

Z punktu widzenia odstraszania militarnego spełniają one podstawową rolę, ponieważ określają możliwości wykonania zadań przez siły odstraszania militarnego.

1/ Tamże s.457

2/ Tamże s.370

Siły odstraszania militarnego, to ta część sił zbrojnych, która jest zdolna zadać przeciwnikowi straty na jego obszarze podważające sens i opłacalność agresji.

"Ponieważ odstraszanie przeciwnika od ataku polega na obawie odwetu, to środki odwetu powinny być jak najmniej podatne na zniszczenie w pierwszym ataku a zdolność niszczenia agresora powinna być jak największa, a więc powinna zagrażać jego miastom, fabrykom i mówiąc bardziej ogólnie, jego zasobom, uderzenie odwetowe powinno być skierowane przede wszystkim na zasoby materialne przeciwnika".^{1/}

W świetle przedstawionych potrzeb i uwarunkowań w skład sił odstraszania militarnego państwa średniej wielkości /nienuklearnego/ powinny wchodzić:

- siły powietrzne;
- wojska raketowe;
- dalekosiężna artyleria;
- systemy rozpoznawczo-uderzeniowe;
- środki walki radioelektronicznej;
- siły specjalne.

Siły odstraszania militarnego powinny być zdolne zgodnie ze strategią obronną państwa do wykonania skutecznego, dokuczliwego w skutkach dla przeciwnika uderzenia odwetowego.

W tym celu powinny zachować żywotność po pierwszym uderzeniu raketowo-lotniczym przeciwnika, oraz zapewniać gwarancję dotarcia do wyznaczonych obiektów ataku i wykonania zadań ogniowych. Z tego powodu powinny dysponować

1/ A.Beaufre. Op.cit. s.151

nowoczesnymi środkami rażenia, zdolnymi do selektywnego i precyzyjnego niszczenia obiektów przeciwnika na głębokim zapleczu. Wybrane obiekty ataku powinna charakteryzować wrażliwość na stosowane środki rażenia, łatwość rozpoznania i zniszczenia oraz duży wpływ destrukcyjny na siły zbrojne i zaplecze logistyczne przeciwnika. Siły odstraszania militarnego powinny być użyte w sposób scentralizowany, przy wszechstronnym zabezpieczeniu działań bojowych. Rolę sił powietrznych w odstraszaniu militarnym przedstawiono w kolejnej części pracy. Natomiast poniżej zaprezentowano krótką charakterystykę pozostałych konwencjonalnych środków walki, które mogą być użyte do realizacji odstraszania militarnego.

Rakiety balistyczne - są zdolne do zwalczania celów ruchomych i nieruchomych o różnym stopniu opancerzenia oraz położone na różnej głębokości w ugrupowaniu bojowym przeciwnika. Umożliwiają precyzyjne niszczenie celów elementarnych w sposób wybiórczy bez zbędnego, niszczącego oddziaływania na otoczenie. Charakteryzują się wysokim stopniem gotowości bojowej i odpornością na zniszczenie w czasie lotu. Skuteczne użycie rakiet o dużym zasięgu uzależnione jest od możliwości środków rozpoznania, dowodzenia i kierowania ogniem. Współczesne rakiety mogą przenosić różne odmiany amunicji raketowej. Obok amunicji odłamkowo-burzącej, mogą przenosić pociski z głowicami kasetowymi, minowymi, paliwowo-powietrznymi, podpociskami precyzyjnymi o cechach inteligentnych, a także z głowicami dymnymi i chemicznymi.

Pociski samosterujące - trudne do wykrycia i zniszczenia przez obronę przeciwlotniczą, wyposażone w precyzyjny system nawigacyjny praktycznie niemożliwy do zakłócenia, umożliwiające lot po zaprogramowanej trasie na bardzo małej wysokości i trafienie w cel z dokładnością do kilku metrów. System naprowadzania pocisku porównuje zapamiętaną w postaci cyfrowej mapę powierzchni ziemi z odpowiednio przetransponowanym jej obrazem rzeczywistym, co zapewnia dużą precyzję lotu na bardzo małej wysokości. Zasięg pocisku wynosi do 1200 kilometrów a jego głowica zawiera 166 sztuk specjalnej amunicji o zróżnicowanym przeznaczeniu. Precyzja rażenia pocisków taktycznych wynosi około 10 metrów, zaś strategicznych pocisków manewrujących 120 metrów.

Artyleria raketowa - jest dalekonośną bronią dużego kalibru zdolną do skutecznego rażenia obiektów płaszczyznowych z dużą precyzją rażenia oraz realizacji minowania narzutowego. Umożliwia koncentrację ognia oraz elastyczny manewr ogniem. Charakteryzuje się krótkim czasem reakcji ogniowej, oraz posiada możliwość rażenia obiektów na odległości do 40 kilometrów. Duża ruchliwość zapewnia zachowanie dużej żywotności bojowej.

Systemy rozpoznawczo-uderzeniowe - umożliwiają rozpoznanie, śledzenie i rażenie celów z dużą efektywnością. W swojej strukturze organizacyjnej posiadają podsystem rozpoznania, podsystem walki i podsystem kierowania.

Broń inteligentna - wykorzystująca najnowsze osiągnięcia elektroniki, optoelektroniki, mechaniki precyzyjnej i inżynierii materiałowej obejmuje: bomby szybujące, rakiety samonaprowadzające się, pociski manewrujące i inne. Zapewnia precyzyjne rażenie celów niezależnie od pory doby i warunków atmosferycznych. Dokładność rażenia obiektów bomb naprowadzanych i pocisków kierowanych wynosi 1-1,5 metra, przy odległości odpalenia pocisków 9-25 kilometrów. Broń inteligentna umożliwia prowadzenie walki bezkontaktowej z dużą efektywnością.

Przedstawione niektóre właściwości środków walki możliwych do wykorzystania w strategii odstraszenia militarne wskazują, że siły odstraszenia militarne powinny dysponować nowoczesnymi środkami walki, zdolnymi do efektywnego i precyzyjnego rażenia celów. Odstraszające właściwości tych środków walki polegają na zdolności wykonywania głębokich uderzeń, w każdych warunkach z dużą skutecznością rażenia.

W wojnie w Zatoce Perskiej wyraźnie uwypuklił się aspekt moralnego wpływu techniki na żołnierza. Wysoka jakość posiadanej broni daje żołnierzowi poczucie pewności: wiarę w zwycięstwo, uskrzydla jego działanie, wyzwala dodatkową energię. Z drugiej strony wzbudza strach u przeciwnika, czyni go niezdolnym do skutecznej walki. Broń precyzyjna użyta w wojnie o Kuwejt pozwoliła osiągnąć znaczące efekty niszczycielskie, przy ograniczeniu do minimum niezbędnych do tego środków. Nowoczesna broń precyzyjnego rażenia umożliwia realizację strategii odstraszenia militarne.

x

x

x

W odstraszeniu militarnym realizowanym przy użyciu klasycznych środków walki niezbędne jest posiadanie nowoczesnych, efektywnych sił odstraszenia. Siły te powinny być zdolne do wykonania uderzenia odwetowego w każdych warunkach, z dużą precyzją rażenia i wysokim prawdopodobieństwem zniszczenia celu.

Siły te powinny dysponować nowoczesnymi środkami rażenia o cechach inteligentnych oraz zachowywać dużą żywotność. Bardzo ważnym problemem jest właściwy wybór obiektów ataku, których zniszczenie będzie miało szeroki destrukcyjny wpływ na przeciwnika i ograniczy jego możliwości prowadzenia działań bojowych.

3.6. Rola kosmosu w strategii odstraszania

Rozwój techniki raketowej, nauki i technologii przeniósł rywalizację między supermocarstwami w przestrzeń kosmiczną, która stała się obszarem nie tylko współzawodnictwa naukowo-technicznego ale również militarnego. Znaczenie kosmosu dla celów militarnych trafnie ocenił amerykański senator J.C.Stennis, który stwierdził:

"Kto panuje w kosmosie, kontroluje świat".^{1/}

Jednocześnie dostrzeżono możliwości wykorzystania kosmosu dla realizacji szeregu zadań w zakresie rozpoznania, łączności, nawigacji, meteorologii, geodezji i innych.

"Erę kosmiczną" otworzyło umieszczenie przez ZSRR na orbicie okołoziemskiej sztucznego satelity, "sputnik - 1" w 1957 roku. Amerykańska opinia publiczna była zaniepokojona plotką jakoby "Sputnik" był nośnikiem tajemniczej broni, a także podczerwonej kamery, która pozwoliłaby Związkowi Radzieckiemu sfotografować całe terytorium Stanów Zjednoczonych.^{2/}

Atmosfera zagrożenia jaka wytworzyła się w Ameryce po wstrzeleniu kolejnego sputnika z łajką na pokładzie, spowodowała oficjalne wystąpienie prezydenta USA Dwighta Eisenhowera.

W swoim przemówieniu do narodu zaniepokojony prezydent oświadczył, że amerykańskie siły wojskowe są zdolne przeciwstawić się ewentualnemu atakowi ZSRR. Następnie poinformował o centralizacji i przyśpieszeniu amerykańskiego programu badań nad przestrzenią kosmiczną.

1/ A.Jacewicz, J.Markowski. Kosmos a zbrojenia. Warszawa 1988 s.34

2/ Kronika XX wieku. Warszawa 1992, s.845

Kosmos stał się przestrzenią z której zaczęło grozić niebezpieczeństwo Ziemi, stał się obszarem odstraszenia militarnego. W następnych latach nastąpił dynamiczny rozwój badań kosmicznych. Na kosmiczną aktywność państw duży wpływ miały motywy militarne. W 1963 r. spośród 60 obiektów wystrzelonych przez USA w przestrzeń kosmiczną, aż 43 spełniało zadania Pentagonu, a w 1966 roku ze 100 obiektów USA w przestrzeni kosmicznej, 61 służyło celom wojskowym. Podobnie było w ZSRR.

Fantastyczny postęp jaki się dokonał w krótkim czasie w eksploracji kosmosu otworzył nowe szanse w zakresie odstraszenia militarnego. Stało się to możliwe dzięki stałemu doskonaleniu techniki satelitarnej oraz nowych rodzajów broni zwanych bronią ukierunkowanej energii, a wśród nich głównie broni laserowych i cząsteczkowych.

4 lipca 1982 roku prezydent Reagan wydał dyrektywę w sprawie polityki w przestrzeni kosmicznej, w której stwierdzono między innymi :

"Program Stanów Zjednoczonych w przestrzeni kosmicznej będzie przyczyniał się do odstraszenia przed atakiem na Stany Zjednoczone, lub o ile odstraszenie się nie uda, do prowadzenia wojny przez budowę, rozmieszczenie, działanie i wspomaganie systemów kosmicznych".^{1/} Głównym celem nowej polityki kosmicznej USA było tworzenie warunków do osiągnięcia niepodzielnego panowania dzięki skutecznemu wykorzystaniu sił i środków przeznaczonych do prowadzenia ataków z kosmosu na cele w dowolnym rejonie kuli ziemskiej i przestrzeni kosmicznej.

1/ International Herald Tribune z 20.10.1982 r.

Zastępca sekretarza obrony do spraw politycznych R.Stivers stwierdził: "Ten kto ma kontrolę nad kosmosem, może trzymać na celowniku całą kulę ziemską. Nigdy nie powinniśmy o tym zapominać".^{1/}

W dniu 23 marca 1983r. prezydent Reagan przedstawił program zwany Inicjatywą Obrony Strategicznej USA /SDI/ popularnie zwany programem "gwiazdnych wojen".

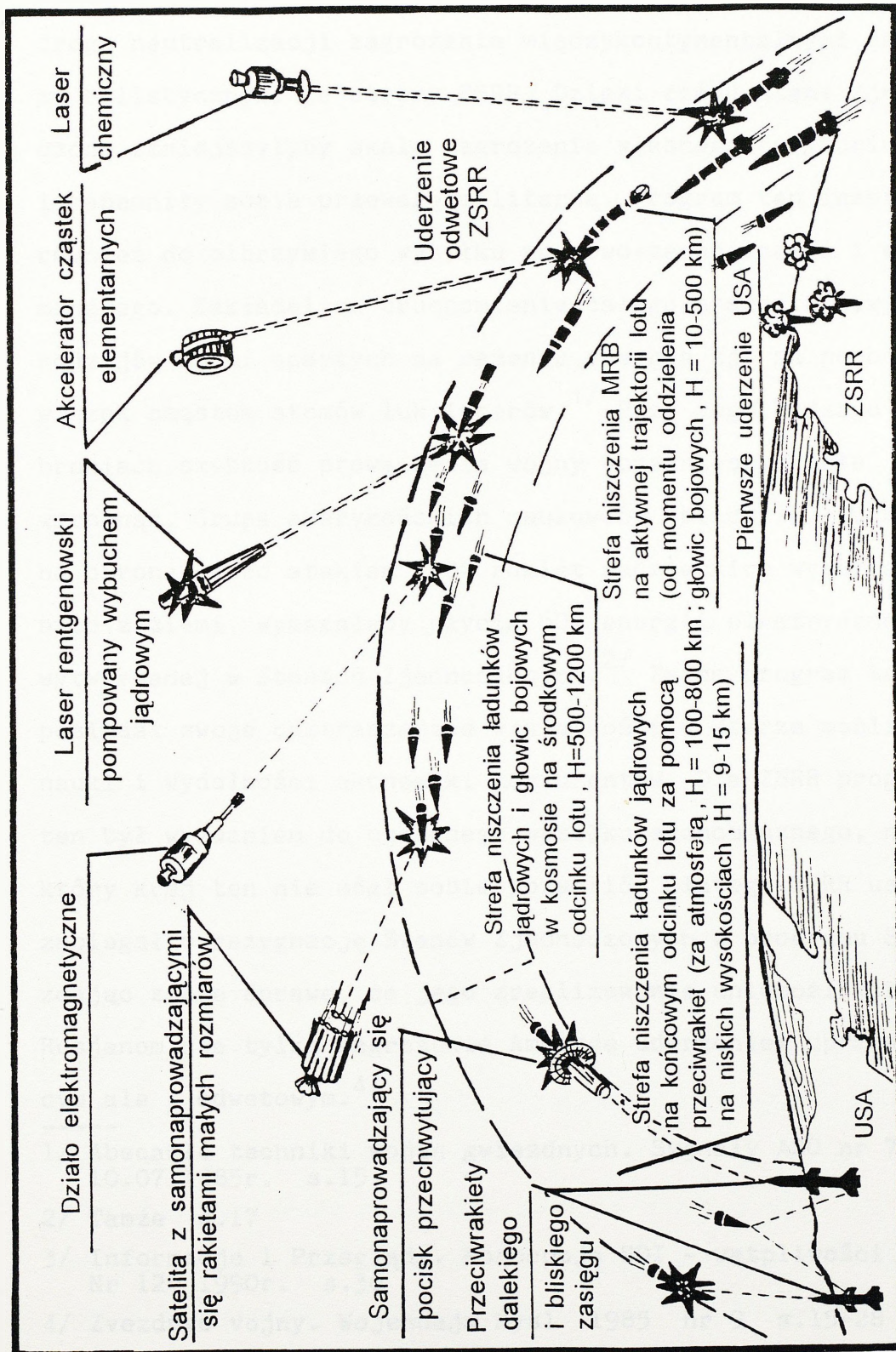
Program wielopoziomowej obrony antyrakietowej /SDI/ zakładał niszczenie pocisków balistycznych przeciwnika przy pomocy środków nienuklearnych i broni ukierunkowanej energii /lasery, broń cząsteczkowa, aktywne zwierciadła/ we wszystkich fazach lotu rakiety balistycznej. Poziomy wyznaczone zostały według faz lotu rakiety międzykontynentalnej.

/Rys.3.15/. Wyróżnia się 4 fazy lotu: pierwsza - wznoszenia lub aktywna trwająca 2-5 minut, druga powznoszeniowa trwająca 2-10 minut, trzecia - środkowa trwająca do 30 minut i przebiegająca w przestrzeni kosmicznej w kierunku celów, czwarta - końcowa obejmująca powrót pocisków do atmosfery i uderzenie w cel w czasie 0,5 - 1,5 minuty.

Koncepcja SDI zakładała, że największa liczba rakiet byłaby niszczone w pierwszej fazie lotu. Byłoby one atakowane tylko z kosmosu przez rozmieszczone tam lasery chemiczne i rentgenowskie, działa cząsteczkowe i elektromagnetyczne oraz za pomocą zwierciadeł aktywnych odbijających promieniowanie laserów zainstalowanych na ziemi. Koszt całego przedsięwzięcia szacowano na 500-1000 miliardów dolarów.^{2/}

1/ A.Jacewicz. Op.cit. s.114

2/ Tamże s.284

Rys. 3.15 Wariant globalnego systemu obrony przeciwrakietowej Stanów Zjednoczonych

Program SDI był realizacją koncepcji odstraszenia militarnego drogą neutralizacji zagrożenia międzykontynentalnymi rakieta-
mi balistycznymi ze strony ZSRR. Dzięki czemu Stany Zjedno-
czone zmniejszyłyby skalę zagrożenia własnego terytorium
i zapewniły sobie przewagę militarną. Program ten inspirował
również do olbrzymiego wysiłku naukowo-technicznego i ekono-
micznego. Zakładał on uruchomienie całego arsenału nowych
rodzajów broni opartych na rażeniu energią tj. za pomocą
wiązek cząstek atomów lub laserów.^{1/} Przy tego rodzaju
broniach szybkość prowadzenia wojny może niesłychanie
wzrosnąć. Grupa amerykańskich naukowców obliczyła, że skutecz-
na obrona przed atakiem 1400 rakiet radzieckich wystrzeliwa-
nych z ziemi, wymagałaby użycia 60% energii elektrycznej
wytwarzanej w Stanach Zjednoczonych.^{2/} Zatem program ten
posiadał swoje odstrasżające właściwości w sferze możliwości
nauki i wydolności ekonomiki konkurentów. Dla ZSRR program
ten był wyzwaniem do ogromnego wysiłku ekonomicznego, na
który kraj ten nie mógł sobie pozwolić. Dlatego ZSRR usilnie
zabiegał o rezygnację Stanów Zjednoczonych z programu SDI^{3/},
zdając sobie sprawę, że jego zrealizowanie uniemożliwiłaby
Rosjanom nie tylko zagrożenie Ameryce uderzeniem uprzedzają-
cym ale i odwetowym.^{4/}

1/ Abecadło techniki wojen gwiazdnych. Sygnały ASG nr 7
10.07.1985r. s.15

2/ Tamże s.17

3/ Informacje i Przeglądy. Koncepcja SDI - wątpliwości
Nr 12 1990r. s.36

4/ Zvezdnye wojny. Wojennaja Mysl 1985 nr 9 s.15-28

W rezultacie czego nastąpiłoby zachwianie równowagi potencjałów jądrowych. Jednocześnie zostałyby naruszone dotychczasowy system wzajemnego odstraszenia nuklearnego.

W 1985 r. na terenie bazy lotniczej Paterson w Colorado Springs powstało Zintegrowane Centrum Operacji Kosmicznych.

W jego gestii znalazła się codzienna kontrola satelitów zabezpieczających działania bojowe sił zbrojnych tj. rozpoznawczych, wczesnego wykrywania, nawigacji, łączności, meteorologicznych i geodezyjnych.

Równocześnie prowadzono prace badawcze w ramach programu SDI.

W 1991 r. prezydent USA G. Bush mając na uwadze skalę kształtującego się zagrożenia oświadczył iż ... "patrząc w przyszłość należy skoncentrować prace w ramach programu SDI na zapewnieniu obrony przed ograniczonymi atakami rakiet balistycznych dowolnego pochodzenia.^{1/} W efekcie tych zmian Kongres USA uchwalił w 1991 r. ustawę Wernera - Nunna.

Zgodnie z tą uchwałą pierwsza faza programu SDI została zamieniona na program GPALS. Celem tego programu jest znaczne zmniejszenie zagrożenia atakiem rakiet balistycznych ze strony przeciwnika, utrudnienie mu wykonania ataku i w rezultacie zniechęcenie go do jego podjęcia. Jest to więc program realizowany w ramach strategii odstraszenia militarnego jednak o mniejszym rozmachu.

Celem tego programu było odstraszenie ewentualnych agresorów przed chęcią uzyskania przewagi drogą rozbudowy systemu rakiet balistycznych. Program SDI niektórzy nazwali próbą budowy linii Maginota ery kosmicznej.

1/ St. Piuro. Wojny gwiazdne - 10 lat później - Zeszyty Naukowe AON nr 3 1993 s.29

Zwracali oni uwagę, że tak jak czołgi Hitlera obeszły je w 1940 r. również i puklesz "wojen gwiazdnych" będzie można obejść rojami nisko lecących, napędzanych silnikami turboodrzutowymi pocisków manewrujących albo konwencjonalnych bombowców. Jeśli kontrśrodki drugiej strony okażą się tańsze, to cały ten system nie spełni swej roli. Jak powiada jeden ze znawców tego problemu "niestety znacznie łatwiej jest zepsuć jakiś doskonały zegarek niż go zbudować".^{1/}

W latach 1985-88 Stany Zjednoczone umieściły na orbitach okołoziemskich 54 satelity wojskowe. W tym czasie ZSRR umieścił w kosmosie 251 obiektów różnego przeznaczenia. Nową jakością w podboju kosmosu wprowadziło umieszczenie przez ZSRR w 1986 r. stacji kosmicznej nowej generacji "Mir", która umożliwiła długotrwałe przebywanie w przestrzeni kosmicznej załóg wieloosobowych. W wyniku podpisania porozumień o pokojowym wykorzystaniu przestrzeni kosmicznej, jego militarzacja została częściowo przyhamowana. Podbój kosmosu rozwinął nowoczesną technikę raketową. Zdaniem byłego ministra obrony USA R.B.Cheneya do 2000 roku blisko 20 państw będzie miało możliwość dysponowania raketami balistycznymi z różnymi głowicami.^{2/}

1/ Zbrojenie: Kosmiczni wojownicy. Sygnały 1985 nr 11 s.33

2/ St.Piuro. Wojny gwiazdne - 10 lat później. Zeszyty Naukowe AON nr 3 1993, s.29

x

x

x

Podbój kosmosu inspirował i umożliwiał rozwój nowych technologii i systemów /rozpoznania, łączności, meteorologii, geodezji/ niezwykle ważnych z punktu widzenia potrzeb militarnych. Przewaga w badaniach kosmicznych zapewniała przewagę w sferze naukowo-technicznej i militarnej. Badania kosmosu były niezwykle kosztowne i zmuszały do olbrzymiego wysiłku ekonomicznego, z tego względu były dostępne krajom najbogatszym. Dominacja w kosmosie stwarza warunki do dominacji nad światem i realizacji strategii odstraszania militarnego .

3.7. Działania psychologiczne w odstraszeniu militarnym

We współczesnym odstraszeniu militarnym niezwykle istotną rolę odgrywa czynnik psychologiczny. Dokonanie negatywnych zmian w sferze motywacyjno-uczuciowej przeciwnika zawsze służyło łatwiejszej realizacji zadania bojowego. Działania psychologiczne pojawiły się wraz z konfliktami zbrojnymi. Jednakże do XX wieku miały one charakter spontaniczny i intuicyjny, wynikały z określonej sytuacji bojowej, zależały w znacznej mierze od inteligencji, doświadczenia bojowego i sprytu dowódców. Ówczesne metody działań psychologicznych opierały się najczęściej na wzbudzaniu strachu i instynktu samozachowawczego, dezinformacji i manipulacji oraz wprowadzeniu przeciwnika w błąd. Cechą charakterystyczną działań psychologicznych było wykorzystywanie emocji podczas przekazu propagandowego.

Dziś, szczególnie w strategii odstraszenia militarnego działania psychologiczne obok ukierunkowania na emocjonalne elementy psychiki odbiorców powinny uwzględniać również oddziaływanie na racjonalną płaszczyznę przekonań i postaw potencjalnego przeciwnika. Działania te powinny uświadomić skalę zagrożeń obiektów militarnych, przemysłowych i ekologicznych przeciwnika w przypadku podjęcia agresji zbrojnej. Powinny one również wytworzyć pełne przekonanie przeciwnika o skuteczności środków odwetu, gotowości i sprawności systemu uderzeń odwetowych oraz determinacji wykonania zaplanowanych zadań.

Celem działań psychologicznych prowadzonych w okresie pokoju w ramach strategii odstraszenia militarnego jest powstrzymanie potencjalnego przeciwnika przed podjęciem decyzji o użyciu siły dla realizacji celów politycznych, a więc zapobieganie konfliktom zbrojnym.

Dlatego, też działania psychologiczne należy prowadzić na dużą skalę z ukierunkowaniem nie tylko na przeciwnika, ale również w celu zaangażowania organizacji międzynarodowych i opinii publicznej innych państw. Rezultatem tych działań prowadzonych w okresie zagrożenia powinno być uruchomienie różnych międzynarodowych mechanizmów wpływu i nacisku na potencjalnego agresora, w celu doprowadzenia do rozwiązania sytuacji konfliktowej środkami pozamilitarnymi. W działaniach tych widoczne rezultaty mogą być osiągnięte dopiero po upływie określonego czasu, dlatego też należy je podejmować z określonym wyprzedzeniem. W stosunku do potencjalnego agresora, oddziaływaniem psychologicznym należy objąć nie tylko całość jego sił zbrojnych, ale także ludność cywilną.^{1/} Destrukcyjny charakter tego oddziaływania powinien wzbudzić u przeciwnika strach emocjonalny i wyobraźniowy, obawę utraty życia, utratę najbliższych, strach przed skutkami działań. Dlatego ważną rolę w tych działaniach odgrywa uświadomienie możliwości niszczących współczesnych środków rażenia, a także głębokości i precyzji uderzeń. Tworzenie poczucia zagrożenia na obszarze całego kraju i przekonania o braku miejsc bezpiecznych, przy jednoczesnym podkreślaniu

-----
1/ Por. Operacje psychologiczne. Regulamin polowy armii Stanów Zjednoczonych. Tłum. MON. Warszawa 1987.

wrażliwości infrastruktury militarnej i gospodarczej na oddziaływanie współczesnych środków walki. Przekonanie przeciwnika o tym, że rezultaty użycia współczesnych konwencjonalnych środków rażenia mogą być porównywalne z efektami użycia broni masowego rażenia. Prowadzenie szerokiego i skutecznego oddziaływania psychologicznego we współczesnych warunkach umożliwiają środki masowego przekazu oraz podatność opinii publicznej na tego typu działania. Obok stosownych form i metod oddziaływania istotne znaczenie ma również czas przekazu. Powinien on zapewniać oddziaływanie na najszersze kręgi publiczności.

W operacji "Pustynna Burza" działania bojowe prowadzone były w ścisłym związku z oddziaływaniem psychologicznym nie tylko na społeczeństwo irackie ale również amerykańskie i społeczność państw sojuszniczych. Dlatego też, w czasie tej operacji w 1991 r. działania bojowe były zawsze podejmowane w czasie nadawania amerykańskiego dziennika telewizyjnego w godzinach wieczornych. Takie działanie gwarantowało popularność i pozyskanie opinii światowej dla celów wojny.^{1/}

Działania psychologiczne w czasie operacji "Pustynna Burza" prowadzone przez sprzymierzonych przyczyniły się do osiągnięcia zwycięstwa przy minimalnych stratach własnych. Gen.N.Schwarzkopf wspomina:

"W przerwach pomiędzy nalotami zrzucaliśmy miliony ulotek, napisanych przy pomocy Saudyjczyków. Na jednej stronie widniał

1/ A.Targowski Op.cit. s.36

na przykład uśmiechnięty Saudyjczyk, który przy obozowym ognisku częstował gościa kawą. Na drugiej, Saddam zdradziecko atakował nożem innego Araba. Napis głosił po arabsku: "Spójrz co zrobił Saddam. Okupujecie kraj sąsiada. Jeżeli przejdziecie na naszą stronę zostanieie potraktowani jak arabscy bracia".^{1/}

Działania psychologiczne były prowadzone również przez stronę iracką, która powstrzymywała działania koalicji antyirackiej groźbą użycia "specjalnej broni".

"Zmorą senną była wizja naszych żołnierzy w pierwszych godzinach ataku natrafiających na przeszkody, których nie mogą przebyć i wtedy obrzucanych pociskami chemicznymi ... Od czasów I wojny światowej wojska Stanów Zjednoczonych nie zetknęły się z atakami gazowymi i to było główną przyczyną, dla której w strefie wojennej mieliśmy sześćdziesiąt trzy szpitale, dwa okręty ambulatoryjne i tysiące czekających na rannych łóżek".^{2/}

x

x

x

Przedstawione przykłady potwierdzają, że we współczesnych działaniach bojowych oddziaływanie psychologiczne zachowuje swoją wysoką rangę. W strategii odstraszenia militarne oddziaływanie psychologiczne jest podstawowym warunkiem jej skuteczności, determinującym możliwość osiągnięcia zakładanych celów odstraszenia militarne.

1/ N.Schwarzkopf. Op.cit.s.457

2/ Tamże s.467

3.8. Aspekt prawnomiędzynarodowy odstraszenia militarnego

Jest to próba oceny strategii odstraszenia militarnego z punktu widzenia prawa międzynarodowego.

Dokonując prezentacji wybranych umów międzynarodowych starano się znaleźć odpowiedzi na pytanie: czy istnieje i jak szeroki jest zasięg prawnego zakazu realizacji proponowanych rozwiązań praktycznych w sferze odstraszenia militarnego? Marszałek wojsk powietrznych sir Hugh Treuchard w aspekcie humanitarnych przesłanek bombardowań miast pisał:

"Co jest bezprawne jako sprzeczne z nakazami ludzkiego postępowania, to nieograniczone bombardowanie miasta jedynie w celu terroryzowania ludności cywilnej. Czymś zupełnie innym jest terroryzowanie strachem przed atakiem powietrznym na fabrykę, lub nadbrzeże, robotników produkujących broń, w celu spowodowania ich absencji w pracy albo robotników portowych w celu porzucenia przez nich pracy przy ładowaniu statku bronią. Niepodobne uniknąć moralnych skutków bombardowania w takich okolicznościach, lecz jest to nieunikniony rezultat legalnej operacji wojennej - bombardowania celu militarnego".^{1/}

Spór między zwolennikami doktryny wykonywania uderzeń na cele wojskowe, a zwolenników doktryny atakowania zasobów materialnych, wzbogaca się o jedną prawdę, która przyświeca obu tym doktrynom: w strategii nie należy brać za punkt wyjścia tego co jest możliwe, ale szukać tego co jest konieczne

1/ Cyt.za Ch.Webster, N.Frankland. The Strategic Air Offensive Against Germany 1961, t.IV s.73

i starać się to osiągnąć.^{1/}

Wraz z rozwojem cywilizacji i środków walki zmienił się obraz wojny i obiekty oddziaływania ogniowego.

Do pierwszej wojny światowej obiektem działań był człowiek, armia przeciwnika. Cały wysiłek operacji wojennych sprowadzał się do zniszczenia głównych sił wroga i załamania morale jego wojsk.

Pierwsza wojna światowa pomimo istnienia na wskroś współczesnych koncepcji strategicznych nie wniosła wiele nowego. Realizację tych koncepcji determinowały możliwości środków walki, które pozwalały niszczyć przeciwnika poza najbliższymi liniami frontu.

W drugiej wojnie światowej wysiłek strategiczny został skierowany przeciw armii i obiektom zaplecza. Niszczenie fabryk zbrojeniowych, węzłów komunikacyjnych, przepraw, lotnisk sprzęgło się z frontowymi operacjami w jednolity plan oddziaływania na potencjał militarny przeciwnika.

Dziś droga do zwycięstwa może prowadzić poprzez rujnowanie obiektów przeciwnika na dalekim zapleczu. Zniszczenie przemysłu oznacza bowiem likwidację sił zbrojnych w ich współczesnym znaczeniu. Powyższy wniosek ma istotne znaczenie dla wyboru obiektów ataku w strategii odstraszenia militarnego.

Mechanizm wojny i konieczność eskalacji stosowanych form wzajemnego oddziaływania walczących stron trafnie przedstawił klasyk strategii wojennej gen. Carl Clausewitz, pisząc:

"Dusze miłosierne mogłyby może łatwo mniemać, że możliwe jest sztuczne rozbrowienie lub powalenie przeciwnika bez zadawania zbyt wielu ran, i że do tego zmierzać powinna sztuka wojenna.

1/ A. Beaufre. Op.cit. s.156

Choć brzmi to bardzo pięknie, jednak błąd ten sprostować należy, w rzeczach bowiem tak niebezpiecznych jak wojna, najgorsze są właśnie błędy, wypływające z dobroduszości. Ponieważ użycie przemocy fizycznej w całej pełni nie wyklucza bynajmniej współdziałania rozumu, przeto ten, kto użyje tej przemocy bezwzględnie nie szczędząc krwi osiągnie przewagę nad nie postępującym podobnie przeciwnikiem. W ten sposób narzuca on przeciwnikowi metodę działania i tak obaj posuwają się aż do ostateczności bez ograniczeń, poza przeciwwagę wzajemną".^{1/}

Zasady etyczne dotyczące przestrzegania umów międzynarodowych podczas działań bojowych Jan Maria Bocheński przedstawił w 1938 r. w przewidywaniu nadchodzącej wojny następująco:

"Co do umów, upadają one oczywiście w wypadku, gdy nieprzyjaciel je łamie pierwszy. Tak na przykład nieprzyjaciel atakuje za pomocą niedozwolonych środków, użycie ich będzie dopuszczalne o ile jest konieczne ... Nieprzyjaciel atakujący gazami miałby zbyt wielką przewagę, gdyby napadnięty nie mógł użyć tego samego środka ; zatem ich użycie będzie dozwolone nawet, gdyby umowy międzynarodowe tego zabraniały".^{2/}

W odniesieniu do obiektów ataku wykładnię etyczną problemu J.M.Bocheński przedstawia następująco:

"... wolno i należy wykonać to wszystko, co jest potrzebne do zniszczenia żywej siły przeciwnika i nic ponadto.

Uprawnienia wojenne nie rozciągają się ponad cel wojny i wszędzie gdzie nie chodzi o środki do tego celu obowiązują

1/ C.Clausewitz. O wojnie. t.I Warszawa 1958 s.16

2/ J.M.Bocheński. De virtute militari. Kraków 1993 s.29

zwykłe zasady życia moralnego.

Co należy rozumieć przez "żywą siłą nieprzyjaciela"?

Chodzi tu o jego walczących żołnierzy i wszystkie środki jakich oni używają, względnie używać mogą. Zatem dopuszczalne jest ostrzeliwanie i bicie białą bronią każdego przeciwnika uzbrojonego, względnie pracującego w akcji bojowej /na przykład telefonistkę/ niszczenie budynków, środków komunikacji, fabryk które dostarczają materiałów, względnie surowców wojennych. Jeśli cel wojny tego wymaga, nic nie stoi na przeszkodzie na przykład niszczeniu fabryk nawet nie wojennych, ale których wyroby są potrzebne nieprzyjacielowi do prowadzenia wojny itp. Słowem wszystko to, co działa na wojnie na korzyść nieprzyjaciela może podlegać zniszczeniu.^{1/} Konieczność przestrzegania norm prawa wojennego podkreślano w "Regulaminie działań taktycznych wojsk lądowych", /pkt.23 31/.

"Podczas prowadzenia walki należy przestrzegać norm prawa wojennego, zawarowanych w umowach międzynarodowych, lub ustalonych zwyczajowo, zawierających nakazy i zakazy, które obowiązują walczące strony".^{2/}

W odniesieniu do środków walki podkreśla się, że :

"Zabrania się używania w czasie walki: trucizn, gazów trujących i duszących, broni chemicznej i bakteriologicznej, ... oraz stosowania przeciwko ludności cywilnej i środowisku naturalnemu broni charakteryzującej się nieprzewidzianymi skutkami działania".^{3/}

1/ Tamże

2/ Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych. Warszawa 1994 s.15

3/ Tamże s.16

W odniesieniu do obiektów ataku w punkcie 29 tegoż regulaminu podkreślono, że : "zabrania się atakowania miejscowości nie bronionych przez przeciwnika oraz obiektów niebezpiecznych dla ludności i środowiska, takich jak elektrownie jądrowe, zapory wodne i przeciwpowodziowe. Nie wolno również szkodliwie i niszcząco oddziaływać na procesy zachodzące w przyrodzie oraz rozszerzać aktywnej walki na strefy i obszary zdemilitaryzowane."^{1/}

Powyższe zapisy wynikają z międzynarodowych konwencji i są one próbą uczynienia wojny bardziej humanitarnej.

Czyniąc jednak wojnę bardziej humanitarną, czyni się ją bardziej dopuszczalną, a więc mniej nieprawdopodobną.

Pierwsze bomby atomowe spadły na duże miasta. W strategii nuklearnej aglomeracje miejskie były pierwszoplanowym obiektem ataku przez dziesiątki lat. W czasie wojny w Wietnamie Amerykanie realizowali odstraszenie militarne poprzez użycie nowych środków walki zbrojnej.

Zastosowali nowoczesne naddźwiękowe samoloty myśliwskie, nowe typy śmigłowców opancerzonych, a także nowe typy dział, granatników, rakiet powietrze - ziemia /Shrike/, przeciwpancerne rakiety kierowane "Shillelagh" i bomby kulkowe "Lazy Dogs" a także najnowszą aparaturę radioelektroniczną. Użyto również broni chemicznej i napalmu. Nową formą odstraszenia militarne było rozpętanie przez Amerykanów barbarzyńskiej "wojny geofizycznej".^{2/}

1/ Tamże s.17

2/ O zaskoczeniu w wojnach lokalnych. Sygnały 1979 nr 7
s.29

Wykonując raketowe i bombowe uderzenia na zapory i groble oraz wywołując sztucznie opady atmosferyczne powodowali liczne powodzie i rejony zatopień.

Inną formą odstraszenia było prowadzenie "wojny ekologicznej"^{1/}

Poprzez użycie defoliantów i chemikaliów trujących

Amerycanie powodowali zniszczenia roślinności i zwierząt.

Eliminując bazę żywnościową Wietnamczyków oczekiwali zmiany ich postaw i kapitulacji.

W wojnie w rejonie Zatoki Perskiej pierwsze uderzenia lotnicze i raketowe wykonano na Bagdad. Broń precyzyjnego rażenia pozwoliła na selektywne i efektywne niszczenie celów, bez konieczności niszczenia całej infrastruktury miasta.

Wojna w Jugosławii, Czeczenii i doświadczenia innych konfliktów zbrojnych potwierdzają totalny charakter działań wojennych i częste naruszanie przyjętych norm prawa międzynarodowego.

x

x

x

Wojna jest aktem przemocy. Jej celem jest zmuszenie przeciwnika do przyjęcia narzuconych siłą warunków. Doświadczenia konfliktów potwierdzają prawidłowość eskalacji działań bojowych w toku wojny oraz totalnego charakteru wojny. Naruszenie obowiązujących norm prawa międzynarodowego przez którąkolwiek ze stron zwalnia z konieczności przestrzegania tych norm stronę przeciwną. Wynika stąd potrzeba wszechstronnego przygotowania sił zbrojnych i sił odstraszenia militarnego do

-----
1/ Tamże s.32

funkcjonowania i prowadzenia walki w warunkach wojny totalnej, w której nie będzie ograniczeń w wyborze obiektów ataku.

4.1. Poglądy i doświadczenia z zakresu ostrzeżenia militarnego oraz użycia sił powietrznych.

Futurologiczną wizję wykorzystania technologii w celu
ostrzeżenia militarnego przedstawił angielski teoretyk
R.P. Hearne w pracy "Aerial Warfare".

1/ R.P. Hearne. Aerial Warfare. London 1969

4. ROLA SIŁ POWIETRZNYCH WE WSPÓŁCZESNYM ODSTRASZANIU MILITARNYM

Doświadczenia konfliktów zbrojnych pokazują, że uderzenia z powietrza już w pierwszych dniach wojny mogą przesądzić o przebiegu dalszych działań. Zagrożenie z powietrza położyło kres poczuciu bezpieczeństwa na ziemi. Tak duże znaczenie przypisywane siłom powietrznym wynika z ich siły rażenia, zasięgu działania, precyzyjności, szybkości reagowania, taktycznej wszechstronności i wielokrotności użycia, a także obecności inteligentnej broni na pokładzie niemal każdego nowoczesnego samolotu. Wymienione właściwości współczesnych sił powietrznych predysponują je do realizacji zadań w ramach strategii odstraszania militarnego. Możliwości takie potwierdzają nie tylko doświadczenia aktualnych konfliktów zbrojnych, ale dostrzegali je teoretycy i wojskowi wraz z pojawieniem się pierwszych konstrukcji lotniczych na początku bieżącego wieku.

4.1. Poglądy i doświadczenia z zakresu odstraszania militarnego przy użyciu sił powietrznych.

Futurologiczną wizję wykorzystania lotnictwa w celu odstraszania militarnego przedstawił angielski teoretyk R.P.Hearne w pracy "Aerial Warfare".^{1/}

1/ R.P.Hearne. Aerial Warfare. London 1909

Przewidywał on, że okręty powietrzne wroga, które dotrą nad stolicę wywrą odstraszący efekt. Wystarczy, że zniszczą budynki parlamentu, siedzibę premiera i jego doradców, kilka dworców i budynków wojskowych. Odstraszący skutek samego ukazania się flotylii powietrznej, w ciągu zaledwie kilku godzin po wypowiedzeniu wojny, nad stolicą jednej ze stron będzie piorunujący. Kiedy wieść o tym dojdzie na front zwycięstwo przypadnie stronie, która przeprowadziła dowód, iż stolica przeciwnika jest na jej łasce.

Nowoczesną koncepcję odstraszenia przy zastosowaniu miażdżącego ataku powietrznego w miliony cywilów przedstawił angielski matematyk F.W.Lanchester. Charakterystyczną cechą tej koncepcji jest szybkość zastosowania środków odwetowych. Błyskawiczna riposta na działanie przeciwnika. "Potęga odwetu i wiedza o tym, że istnieją odpowiednie środki odwetowe będzie znacznie lepszym czynnikiem odstraszenia niż jakikolwiek pseudo-prawny dokument".^{1/}

Zaprezentowane poglądy znacznie wyprzedziły, praktyczne wykorzystanie samolotu w walce. Wraz ze skonstruowaniem pierwszego samolotu /1904/ pojawiła się myśl o wykorzystaniu go do działań wojennych. Mit Dedala, który symbolizuje dążenie do wolności znalazł swoje zaprzeczenie w rzeczywistości politycznej i technologicznej XX wieku.

"To co symbolizowało wolność, może wyrazić się w zaprzeczeniu wolności. To co miało być wyrwaniem się ze skrępowań, upowszechnia się i banalizuje, ale po drugiej stronie może stać się środkiem narzucania innym niewoli, co najmniej przez

-----

1/ F.W.Lanchester. Aircraft in Warfare. London 1916 s.191

strach, terror, grozę totalnego zniszczenia, przez podniesienie do takiej potęgi vis armov, która nie mogła zmieścić się na wyznaczonej dwoma wymiarami przestrzeni lądów i mórz".^{1/}

Symboliczną zapowiedzią kierunku rozwoju nowej broni - lotnictwa były jej pierwsze ofiary: arabscy wieśniacy w Libii zbombardowani z prymitywnych aeroplanów w trakcie wojny włosko-tureckiej. Mimo skromnych początków skrzydlate wojsko od początku otaczała aura tajemniczości, mistycznego obcowania z naturą i nowej rycerskości. Już przed wybuchem I wojny światowej wyobrażono sobie, że przyszłe wojny toczyć się będą w powietrzu, co w miarę rozwoju technicznych możliwości samolotów uczyni obronę prawie, że nie możliwą. Odstraszające właściwości nowej broni upatrywano w łatwości przenikania w głąb obszaru przeciwnika i zdolności ataku dowolnych obiektów z powietrza. Stosunkowo skromna rola lotnictwa w okresie I wojny światowej nie zmniejszyła zapału entuzjastów. Zwolennicy lotnictwa bombowego znaleźli swą przystań w Anglii. Odstraszające właściwości ataku powietrznego właściwie dostrzegał marszałek wojsk powietrznych sir Hugh Trenchard, zwracając uwagę na możliwość zaatakowania przez wojska lotnicze serca terytorium wroga bezpośrednio, nie troszcząc się o jego siły zbrojne. Trenchard nie propagował ataku na bazy lotnictwa nieprzyjaciela, uważał że obiektami ataku powinny być słabe punkty przeciwnika. Wojsko ma się czym bronić, jest zdyscyplinowane i kryje się w okopach.

1/ F.Ryszka. Polityka i wojna. Warszawa 1975 s.200

Wielkich ośrodków przemysłowych, transportu i komunikacji nie można całkowicie osłonić. Skutki intensywne nalotów na miasta i robotników byłyby znacznie poważniejsze, niż naloty na samoloty w ich bazach, które mogą być oddalone od najważniejszych celów. Trenchard stawiał na równi znaczenie zniszczenia fizycznego i jego konsekwencje moralne.

Nowa broń była instrumentem wojny totalnej, ale budziła nadzieję na ograniczenie skali zniszczeń i długotrwałości cierpień.

Na początku zmagania w czasie I wojny światowej samoloty były rzadkością i korzystano z nich raczej do celów zwiadowczych, ale przed zakończeniem wojny wypróbowano wszystkie możliwe sposoby zastosowania sił powietrznych, które w całej pełni zostały rozwinięte w II wojnie światowej.

Możliwości, a zwłaszcza zakres samodzielnego działania sił powietrznych był przedmiotem ostrych polemik i sporów.

Prorokami ery wojny powietrznej byli: w Anglii wspomniany Hugh Trenchard, w Ameryce Wiliam A. Mitchell, a we Włoszech Giulio Douhet.

Trenchard i Mitchell podzielali opinię, że samolot jest narzędziem ofensywy a nie defensywy, i że jego misja polega na zadawaniu ciosów w centrum oporu nieprzyjaciela. Lotnictwo sprawiło, że w wojnie zamazały się granice między żołnierzami a ludnością cywilną. W bojowym użyciu lotnictwa przestano zważać na linie frontów, a zaczęto penetrować głębokie zaplecze. Rezultaty użycia lotnictwa w I wojnie światowej spowodowały, że wzrosły szeregi zwolenników tej broni. Często mniejsze znaczenie miała oryginalność ich poglądów, niż propagowana atrakcyjność ich argumentów.

Jednym z proroków nowej ery był Giulio Douhet, który opracował zwartą teorię całkowitej dominacji sił powietrznych w przyszłych działaniach wojennych.^{1/} Rezultaty przyszłej wojny uzależniał on od zdobycia panowania w powietrzu. Nowa forma wojny według G.Douheta miała polegać na zadawaniu zmasowanych ciosów w ofensywie bombowej z powietrza. Dobór celów bombardowania uważał on za najbardziej skomplikowany element powietrznej strategii. Za najlepsze cele do bombardowania uważał "najbardziej wrażliwe pod względem materialnym i moralnym". Do nich zaliczał bazy lotnicze, węzły komunikacyjne, bazy morskie, składy paliwa oraz miasta. Uderzenie w miasta miało wywołać skutki nie tyle materialne co psychologiczne, ponieważ "popłoch i przerażenie w kraju nieprzyjaciela" mogłyby być bardziej odstrasżające w skutkach od strat materialnych.

Douhet dostrzegł i szczegółowo argumentował odstrasżające możliwości sił powietrznych. Uważał, że strach przed atakiem powietrznym sparaliżuje funkcjonowanie państwa. Władze nie zdołają utrzymać porządku i zmusić ludzi do pracy. Nawet gdyby im się to częściowo udało, pojawienie się na horyzoncie jednego samolotu nieprzyjaciela wywołałoby przerażającą panikę. W tej sytuacji rządowi nie pozostaje nic innego jak szybka kapitulacja pod naciskiem ludności desperacko pragnącej uwolnić się od śmiertelnego strachu. Douhet uważał, że instrumenty wojny będą oceniane wyłącznie z punktu widzenia ich skuteczności, a nie ich podziału na cywilizowane i barbarzyńskie. Sama wojna będzie kwintesencją barbarzyństwa.

1/ G.Douhet. Panowanie w powietrzu - wyd.1921, uzupełnione w 1926r.

Ciosy będą spadały na ludność cywilną, a najbezpieczniejszym miejscem staną się okopy. Totalność zagrożenia wszystkich obywateli może stać się czynnikiem odstrasającym od wszczywania wojen i może zmniejszyć ich częstotliwość

W Stanach Zjednoczonych Billy Mitchell początkowo kładł nacisk na bombardowanie celów militarnych, ^{by} później przekonać się do koncepcji totalnej wojny powietrznej. Jako główne cele powietrznych ataków upatrywał miasta.

W Anglii J.F.C.Fuller wierzył, że najbardziej skuteczne jest terrorystyczne zastosowanie bombardowań, ponieważ prowadzi ono do rozstrzygnięcia wojny mniejszym kosztem i szybciej. Angielski generał Friderick Maurice twierdził, że lęk przed dotkliwym odwetem odstraszy siły powietrzne przeciwnika od atakowania ludności cywilnej i wobec tego nie należy spodziewać się ataków bombowych na miasta. Zaprezentowane poglądy na masowe ofensywne użycie lotnictwa w przyszłej wojnie zakładały osiągnięcie zwycięstwa w wojnie drogą odstraszania militarnego.

Niemiecki atak bombowy na Guernikę w kwietniu 1937 r. i włoski na Barcelonę w marcu 1938 r. zademonstrowały skłonności nazistów i faszystów do terroryzowania ludności cywilnej. Koncepcja strategicznego bombardowania doczekała się sprawdzenia w pełnej skali podczas II wojny światowej. Wypróbowali ją Niemcy w 1939 r. wykonując naloty na wiele miast polskich, a następnie angielskich w 1940 r. Na szeroką skalę zastosowali ją Anglicy i Amerykanie. Uderzenie w miasta miało nie tylko spowodować perturbacje w produkcji wojennej, ale rozjątrzyć masy i doprowadzić je do wysunięcia żądania przerwania działań wojennych.

Jak wykazały powojenne badania oba te cele nie zostały osiągnięte. Zmasowane zastosowanie lotnictwa bombardującego nazywane było w czasie II wojny światowej "bombardowaniem strategicznym". Przeszło ono do historii jako jeden z największych błędów militarnych popełnionych w okresie II wojny światowej.^{1/}

Technologia lotnictwa bombowego otworzyła drogę doktrynie terrorystycznego bombardowania ludności miast. Mimo negatywnego przykładu w Niemczech, bombardowanie strategiczne zostało zastosowane na wielką skalę w Japonii. Skutki zniszczenia Tokio przez 334 bombowce B-29 są porównywalne do zniszczenia Hiroszimy przez jeden B-29^{2/}. Jednak były to wydarzenia nieporównywalne. Broń jądrowa obok właściwości niszczących okazała się potężnym narzędziem w odstraszeniu militarnym. W okresie powojennym lotnictwo odgrywało coraz większą rolę w kolejnych konfliktach zbrojnych. Wynikało to zarówno z rozwoju konstrukcji lotniczych i zastosowaniu coraz bardziej nowoczesnych technologii, jak również z rozwoju środków rażenia. Zmianie ulegały również poglądy na użycie lotnictwa i jego rolę w działaniach bojowych.

Odstraszanie militarne przy użyciu sił powietrznych w konfliktach lokalnych było realizowane zarówno w skali strategicznej, jak i taktycznej. W wojnie w Korei /1950-53/ lotnictwo odegrało decydującą rolę w walce o panowanie w powietrzu. W prowadzonych starciach powietrznych uczestniczyło aż 200-300 myśliwskich samolotów odrzutowych obu stron.^{3/}

1/ P.Grudziński Op.cit. s.143

2/ Op.cit. s.147

3/ N.Ostroumow. Z zagadnień użycia lotnictwa w wojnach lokalnych. Wojennaja Mysl. 1986 nr 12 s.134

W wojnie w Wietnamie Amerykanie realizowali strategię odstraszenia poprzez naloty dywanowe lotnictwa strategicznego /B-52/ w celu bombardowania miast, obiektów przemysłowych i infrastruktury ekologicznej. Lotnictwo Izraela rozstrzygnęło o rezultatach wojny arabsko-izraelskiej w 1967 r. w pierwszych dniach wojny uzyskując zaskoczenie i wykonując skuteczny atak na system obrony powietrznej Izraela. W 1982 r. w konflikcie Izraela z Libanem sukces lotnictwa izraelskiego wynikał z użycia na dużą skalę amerykańskiej broni precyzyjnej, powietrznych radiolokacyjnych systemów dalekiego wykrywania oraz szerokiego zastosowania środków walki radioelektronicznej. Nowe środki walki pozwoliły realizować odstraszanie obsług środków OPL, które w obawie przed skutecznością izraelskich samolotowych środków rażenia wyłączały źródła promieniowania elektromagnetycznego. Konflikt na Falklandach w 1982 r. wykazał znaczącą rolę lotnictwa pokładowego wyposażonego w samoloty pionowego startu i lądowania. Jednak pełne możliwości współczesnego lotnictwa zostały zaprezentowane w operacji "Pustynna Burza". O powodzeniu operacji zdecydowało kilka pierwszych godzin walki, w której użyto najnowszych samolotów /F-117A/ i śmigłowców /AH-64/ oraz pocisków manewrujących "Tomahawk". W rezultacie 38-dniowej ofensywy lotniczej siły zbrojne Iraku nie były zdolne przeciwstawić się ofensywie lądowej aliantów. Był to pierwszy przypadek w historii wojen, kiedy siły powietrzne pokonały armię lądową.^{1/}

1/ Aktualności lotnicze. Grudzień 91 nr 2 s.5

Doświadczenia tego konfliktu potwierdziły prezentowane wcześniej wizje możliwości uzyskania zwycięstwa dzięki realizacji odstraszania militarnego za pomocą sił powietrznych.

x

x

x

Możliwość wykorzystania sił powietrznych w celu realizacji odstraszania militarnego była dostrzegana wraz z pojawieniem się pierwszych konstrukcji lotniczych. Kreowane wizje i koncepcje wykorzystania sił powietrznych w działaniach bojowych daleko wyprzedzały możliwości techniczne sprzętu lotniczego i były czynnikiem inspirującym jego rozwój. Możliwości współczesnych sił powietrznych pozwalają realizować koncepcję odstraszania militarnego przy użyciu konwencjonalnych środków rażenia.

4.2. Udział sił powietrznych we współczesnym odstraszeniu militarnym.

Z przeprowadzonych badań wynika, że siły powietrzne stanowią powinny główny komponent sił odstraszenia militarnego. Doświadczenia lokalnych konfliktów zbrojnych potwierdzają, że potężne możliwości współczesnego lotnictwa pozwalają realizować z powodzeniem strategię odstraszenia militarnego i osiągnąć zakładane cele unikając walk i strat na lądzie.

Wojna w Zatoce Perskiej wykazała niepomierny wzrost skuteczności systemów ogniowych najnowszej generacji w wyniku czego pojedynczy nosiciel wyposażony w amunicję precyzyjną był zdolny wykonywać misję strategiczną. Spowodowane zniszczenia miały skutki strategiczne. Dlatego tak duża była ingerencja szczebla nadrzędnego w dobór środków rażenia. Grupy ekspertów prowadziły drobiazgową analizę celów aby dobrać najbardziej odpowiednie środki rażenia. Były to cele o wielkim znaczeniu strategicznym i politycznym. W wyniku analiz często stosowano unikatowe środki rażenia, które specjalnie transportowano w tym celu z terytorium Stanów Zjednoczonych.^{1/} Obowiązywała zasada scentralizowane planowanie, zdecentralizowane wykonanie. Powyższe uwarunkowania w pełni odnoszą się do planowania i użycia bojowego powietrznych sił odstraszenia militarnego.

1/ N.Schwarzkopf. It doesn't take a hero. New York 1993
s.407

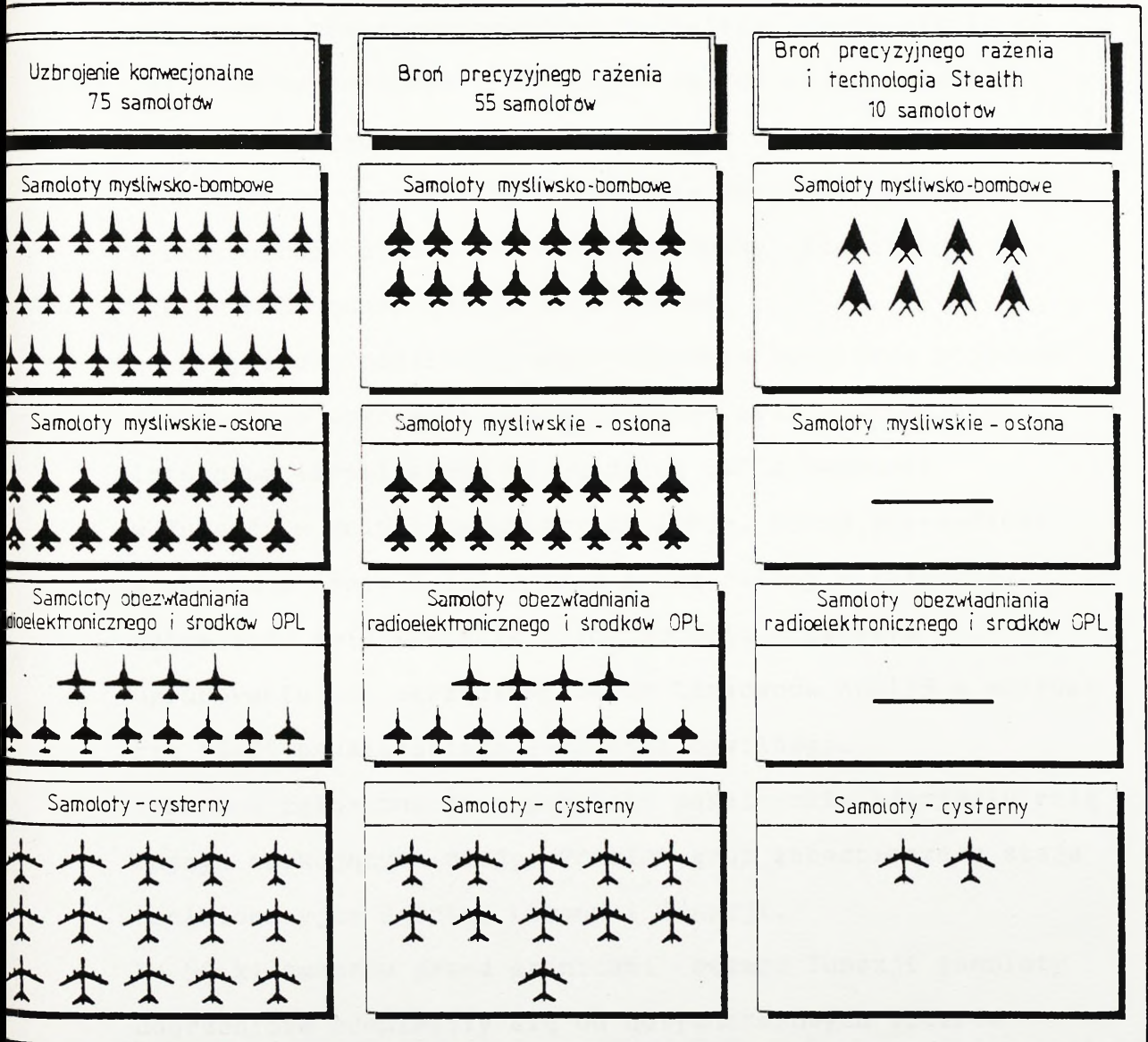
Przebieg operacji "Pustynna Burza" w praktyce i na dużą skalę potwierdził nieuświadomiony wzrost efektywności bojowej współczesnego lotnictwa.

Zastosowanie nowych technologii w konstrukcji samolotów, nowych generacji środków rażenia o cechach inteligentnych, a także nowoczesnych systemów nawigacji i kierowania ogniem, stworzyło nową jakość współczesnego lotnictwa. Zastosowanie broni precyzyjnego rażenia pozwoliło zmniejszyć o 30% liczbę samolotów niezbędnych do wykonania określonego zadania.

Wprowadzenie technologii Stealth i zastosowanie broni precyzyjnej kilkakrotnie zmniejszyło liczbę samolotów niezbędną do wykonania tego samego zadania. Porównanie ilości sił i środków do osiągnięcia podobnego celu w misji tradycyjnej i Stealth przedstawiono na rys.4.1.

Przedstawiona analiza wykazuje, że niewielkimi siłami współczesnego lotnictwa wykorzystując środki precyzyjnego rażenia można osiągnąć rezultaty o dużym znaczeniu politycznym, ekonomicznym i militarnym. Możliwości bojowe współczesnego lotnictwa pozwalają realizować odstraszenie militarne w czasie pokoju. Przykładem może być operacja "Babilon" przeprowadzona małą grupą lotnictwa izraelskiego w celu zniszczenia irackiej elektrowni atomowej w rejonie Bagdadu. Przebieg akcji był następujący:

W dniu 7 czerwca 1981r. grupy uderzeniowa w osłonie myśliwców wystartowała do ataku celu odległego o 1800 km. Lot odbył się pod osłoną dwóch tankowców KC-135 A, z których jeden wystartował z Tel-Awiwu jako pasażerski Boeing 707. Lot odbywał się skrycie w warunkach ciszy radiowej.

Rys. 4.1 Porównanie ilości sił i środków do osiągnięcia podobnego celu w misji tradycyjnej i stealth

W połowie trasy tankowiec uzupełnił paliwo, oderwał się od formacji i wyznaczoną trasą powrócił do Izraela. Grupa uderzeniowa kontynuowała lot do wyznaczonego celu. Atak celu ułatwiło włączenie nadajnika radiosygnalowego ~~włączonego~~ przez zwerbowanego człowieka. Grupa wyszła na cel w locie koszącym i uzyskując całkowite zaskoczenie artylerii przeciwlotniczej zniszczyła elektrownie atomową.^{1/} Podstawowymi cechami tej akcji była skrytość, zaskoczenie i skuteczność działania. Powyższe cechy determinują skuteczność odstraszania militarnego.

Przykładem możliwości wykorzystania lotnictwa bojowego do skrytego wykonania zadań bojowych była również akcja lotnictwa izraelskiego na siedzibę OWP w Hammamet w Tunezji w dniu 1 października 1985r. Grupa uderzeniowa w składzie ośmiu F-16C wraz z grupą osłony w składzie dziesięciu F-15 wykonała do lot do celu w zwartym ugrupowaniu pod skrzydłami dwóch tankowców KC-135 w korytarzu "G-2" pasażerskiego lotnictwa cywilnego.

Tankowce zgłoszone jako samoloty pasażerskie odgrywały rolę maszyn maskujących misję. Przelot grup zabezpieczały stacje radiolokacyjne Egiptu, Libanu i Tunezji.

Na 50 kilometrów przed granicami obszaru Tunezji samoloty uderzeniowe oddzieliły się od dotychczasowych liderów i obniżyły lot do 300-500 m nad wodą. W odległości 5 km od wyznaczonych obiektów ataku wykonały manewry i odpaliły pociski Maverich i bomby kierowane Paveway.

1/J.Gotowała. Kamieniem z nieba. Warszawa 1994 s.261

Atak trwał niespełna 10 minut. Cztery budynki kwatery głównej OWP zostały zniszczone w 90%. Żaden sąsiedni budynek nie ucierpiał.^{1/}

Ilustracją możliwości współczesnego lotnictwa w zakresie realizacji odstraszania militarnego może być również operacja Amerykanów przeprowadzona przeciwko przywódcy Libii M.Kadafiemu z 14 na 15 kwietnia 1986 r. W celu pokrośmienia przywódcy Libii za samowolę w zakresie zmiany granicy wód terytorialnych oraz zahamowania aktów terroru libijskiego w świecie Amerykanie wykonali uderzenie lotnicze na wybrane obiekty w rejonie Tripolisu. Zasadnicza grupa uderzeniowa w składzie 24 F-111F startując z terytorium Wielkiej Brytanii wykonała rajd nad Oceanem Atlantyckim i Morzem Śródziemnym i po dwukrotnym tankowaniu w powietrzu /Zatoka Biskajska, Korsyka/ wykonała uderzenie na wskazane cele na terytorium Libii. Działania tej grupy zabezpieczały dwa lotniskowe „Coral Sea” i „America” na Morzu Śródziemnym. Obydwa lotniskowce wysłały dwie grupy uderzeniowe złożone z 16 „Intruderów” oraz samoloty zabezpieczające atak, które we współdziałaniu z główną grupą uderzeniową pod przykryciem środków walki radioelektronicznej zaatakowały wyznaczone cele. Operację przygotowano i przeprowadzono pod pozorem ćwiczeń przy umiejętnym wykorzystaniu zakłóceń radioelektronicznych, przy pełnym zaskoczeniu Libijczyków.^{2/}

Ideowy schemat rajdu lotniczego lotnictwa amerykańskiego na Libię przedstawiono na rys.4.2.

1/ J.Gotowała. Kamieniem z nieba. Warszawa 1994 s.273

2/ J.Gotowała "Canion Eldorado" PWL i WOPK nr 11 1987 s.7

Rys. 4.2 Ogólny plan powietrzno-morskiego ataku na Libię

Przedstawione wyżej przykłady potwierdzają przydatność i skuteczność sił powietrznych w realizacji zadań o dużym znaczeniu politycznym i militarnym. Wnioski wynikające z planowania i realizacji tych misji mogą być w pełni użyteczne przy użyciu sił powietrznych do wykonania zadań odstraszania militarnego w czasie wojny.

Doświadczenia z konfliktu zbrojnego w rejonie Zatoki Perskiej potwierdziły olbrzymie możliwości rażenia obiektów przez współczesne siły powietrzne. Ilustracją skuteczności i precyzji rażenia są doświadczenia z działań bojowych samolotów F-117 A. Odpalona z jego pokładu bomba sterowana trafiła w kanał wentylacyjny bunkru z rakieta Scud, w innych przypadkach budynki były niszczone przez bomby, które trafiały w kanały wind lub otwarte drzwi.^{1/} Przykładem zdolności niszczących współczesnych sił powietrznych może być pierwsze uderzenie na Bagdad. Siły sprzymierzonych rzuciły jednorazowo na wyselekcjonowane obiekty tego miasta ponad 1800 ton bomb o łącznej mocy 1,5 raza większej niż moc bomby jądrowej zrzuconej na Hiroszimę.^{2/} Iracki ośrodek jądrowy w rejonie Bagdadu w składzie czterech reaktorów jądrowych został zniszczony przez 8 samolotów F-117 A.^{3/} Według ocen specjalistów Sił Powietrznych USA do zniszczenia wspomnianego ośrodka jądrowego wystarczyłby jeden wylot dwóch bombowców B-2.^{4/}

1/ J.Biziewski. Pustynna Burza. Warszawa 1994 s.22

2/ Tamże

3/ Wg oświadczenia gen.C.Hornera przed komisją Senatu USA

4/ Aktualności Lotnicze. Grudzień 1991 Nr 2 s.35

Użycie w toku wojny z Irakiem broni precyzyjnych pozwoliło osiągnąć znaczące efekty niszczycielskie, przy ograniczeniu do minimum niezbędnych do tego środków oraz strat towarzyszących działaniu emunicji w trakcie niszczenia celu, także wśród ludności cywilnej.

Możliwości bojowych współczesnych śmigłowców ilustrują przykłady ich użycia do obezwładnienia posterunków wykrywania i niszczenia czołgów.

Dwa zespoły śmigłowców AH-64 po 4 szt., wykonały w dniu 17.01.1991r. uderzenie na dwa kluczowe irackie posterunki wykrywania i powiadamiania. Towarzyszył im jedynie śmigłowiec CH-47D z zapasem paliwa na czas przelotu. Śmigłowce uzbrojone w pociski Hellfire, niekierowane pociski raketowe i działka, pokonały trasę 1750 km w ciągu 15 godzin. W ataku który trwał 3 minuty odpaliły 27 pocisków Hellfire, 100 NPR i wystrzelono 4000 sztuk amunicji.^{1/} Innym razem zespół złożony z dwóch śmigłowców AH-64 i dwóch OH-58D potrafił zniszczyć 10 do 20 czołgów w jednym wylocie bojowym.^{2/}

1/ Aktualności Lotnicze Op.cit. s.10
2/ Tamże

x

x

x

Możliwości bojowe współczesnych sił powietrznych pozwalają małymi siłami dokonać poważnych zniszczeń na zapleczu przeciwnika, które mogą mieć duże znaczenie polityczne, ekonomiczne i militarne. W planowaniu użycia sił powietrznych niezwykle istotną rolę odgrywa precyzyjny dobór środków rażenia odpowiadający właściwościom obiektu ataku. Możliwości współczesnego lotnictwa i stosowane środki rażenia przy właściwym doborze obiektów ataku umożliwiają realizację odstraszania militarnego konwencjonalnymi środkami rażenia.

4.3. Wymagania stawiane powietrznym siłom odstraszenia militarnego.

Z przeprowadzonych badań i analiz wynika, że powietrzne siły odstraszenia militarnego jako główny komponent sił odstraszenia powinny zapewnić hierarchiczną realizację następujących celów:

- utrzymani~~e~~ pokoju;
- odstraszeni~~e~~;
- zakończenia ewentualnej wojny i przywrócenie pokoju przy minimalnych stratach ludzkich i materialnych.

Jest to koncepcja defensywy strategicznej wynikająca z charakteru doktryn wojennych przyjętych przez większość państw europejskich. Realizacja tej koncepcji wymaga ciągłego dostosowywania gotowości obronnej /w tym również gotowości sił odstraszenia/ do aktualnej sytuacji /zagrożenia/militarnej. Siły odstraszenia militarnego nie muszą być liczne, jednak muszą stanowić wystarczającą groźbę przeciwnikowi, która uczyni agresję nieopłacalną. Groźba ta powinna być przeciwnikowi uświadomiona wraz z determinacją jej spełnienia w ramach prowadzonych działań psychologicznych. Wiarygodność groźby należy oprzeć na dwóch głównych komponentach. Z jednej strony na skuteczności użycia sił odstraszenia militarnego, a z drugiej na wrażliwości obiektów ataku mających dla przeciwnika strategiczne znaczenie. Skuteczność sił odstraszenia militarnego jest

zdeterminowana zdolnością do wykonania skutecznego uderzenia odwetowego niezależnie od warunków zewnętrznych i okoliczności. Z tego względu siły odstraszania militarne powinny dysponować nowoczesnymi środkami rażenia, opartymi o wykorzystanie najnowszych osiągnięć nauki i technologii. Siły odstraszania militarne /w tym powietrzne/ powinny przewyższać przeciwnika w nowościach natury technicznego wyposażenia i uzbrojenia.

Do nich należy zaliczyć:

a/ precyzyjne systemy nawigacji i celowania;

b/ technologię antyradarową i środki walki radioelektronicznej pozwalające uzyskać zaskoczenie;

c/ systemy rozpoznania i dowodzenia zapewniające dane o obiektach uderzeń oraz scentralizowane dowodzenie.

Powietrzne siły odstraszania militarne jako komponent sił odstraszania militarne powinny być wszechstronnie przygotowane do wykonania skutecznych uderzeń odwetowych na obiekty infrastruktury obronnej, przemysłowej i ekologicznej przeciwnika. Powinny one posiadać zdolność do wykonywania głębokich i silnych uderzeń na wybrane obiekty przeciwnika z dużą skutecznością rażenia, przy jednoczesnym wysokim prawdopodobieństwie wykonania zadań. Dlatego w ich dyspozycji powinny znajdować się kompleksowe i bardzo skuteczne systemy broni, budowane i rozwijane na bazie najnowszych technologii i rozwiązań technicznych. Ich uzupełnieniem mogą być prostsze systemy broni, konstruowane i rozwijane na bazie oszczędnościowych /ze względu na koszty/ rozwiązań i technologii. Mogą one wzmacniać działania supernowoczesnych systemów broni w toku realizacji zaplanowanych zadań.

Podstawowymi środkami rażenia powietrznych sił odstraszenia militarnego powinny być bomby lotnicze i pociski raketowe powietrze - ziemia, wyposażone w odpowiednie układy kierowania i naprowadzania /laserowe i telewizyjne oraz działające w podczerwieni i w zakresie fal milimetrowych, innych niż podczerwień/, zapewniające wysoką celność. Dokładność trafienia w cel, w tym również punktowy, bomb i raket tego typu jest stosunkowo duża. Zastosowanie takich środków rażenia zmniejsza ilość amunicji, potrzebnej do porażenia celu i środków jej przenoszenia. Zwiększa się bezpieczeństwo samolotów. Cele mogą być rażone bez konieczności przelotu nad nimi, a czasami również bez wchodzenia w zasięg bezpośredniej obrony przeciwlotniczej obiektu. Wykonanie planowanych zadań przez siły odstraszenia militarnego należy planować w ścisłej koordynacji z zadaniami sił powietrznych oraz innych rodzajów wojsk. Zwiększy to prawdopodobieństwo dotarcia do obiektów uderzeń, ograniczy straty i podniesie efektywność ich działań bojowych. Zgodnie z aktualnymi poglądami dotyczącymi użycia sił powietrznych, ich priorytetowym zadaniem będzie walka o przewagę w powietrzu, poprzez zwalczanie lotnictwa przeciwnika. Zadanie to jest realizowane drogą zwalczania lotnictwa i środków napadu powietrznego w powietrzu w ramach obrony powietrznej, a także na ziemi w ramach lotniczo-raketowych uderzeń odwetowych. W walce o przewagę w powietrzu biorą udział siły powietrzne realizujące zadania o charakterze defensywnym, a także powietrzne środki walki o ofensywnym charakterze, które atakują i niszczą lotnictwo przeciwnika na ziemi, jego system dowodzenia i infrastrukturę.

Do równie ważnych zadań powietrznych sił uderzeniowych zalicza się:

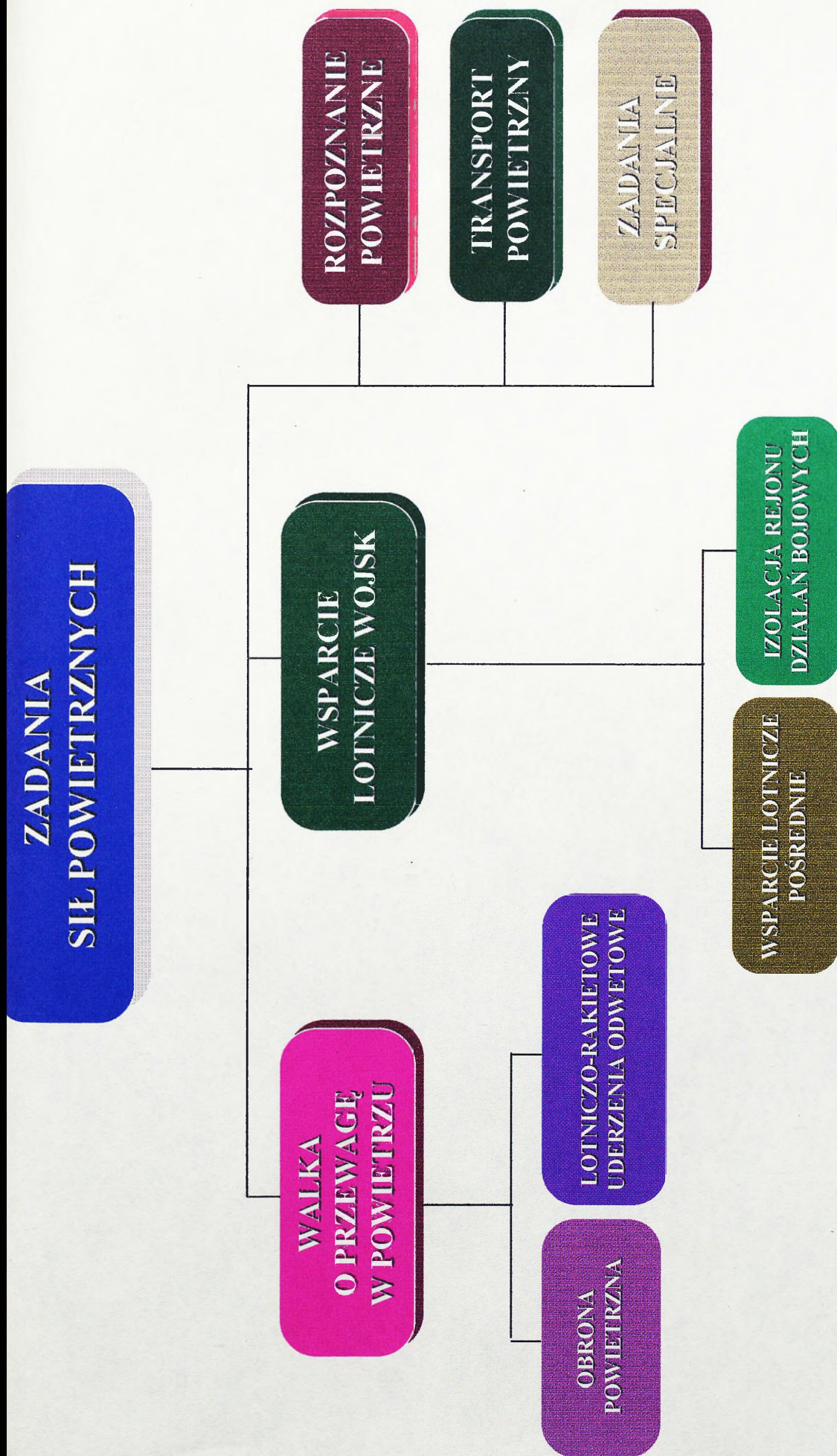
- wsparcie lotnicze wojsk realizowane drogą pośrednią poprzez izolowanie z powietrza rejonu działań bojowych oraz zwalczanie /blokowanie ruchu/ kolejnych rzutów i odwodów przeciwnika na stosunkowo dużych głębokościach;

- bezpośrednie ogniowe wsparcie wojsk lądowych na polu walki, jest to zadanie o zmniejszającym się priorytecie.

Ponadto siły powietrzne przeznaczone są do prowadzenia rozpoznania powietrznego, transportu i zadań specjalnych. Główne zadania sił powietrznych we współczesnych działaniach bojowych przedstawiono na rys.4.3.

Siły powietrzne odstraszania militarnego wykorzystując działania sił powietrznych oraz innych rodzajów wojsk mogą łatwiej pokonać obronę przeciwlotniczą przeciwnika.

Zwiększyć prawdopodobieństwo dotarcia do obiektów uderzeń, a przez to zwiększyć skuteczność swoich działań bojowych. System obrony powietrznej funkcjonujący na obszarze kraju powinien zapewnić żywotność sił odstraszania militarnego. Funkcjonujące systemy rozpoznania, dowodzenia i logistyki oraz podejmowane przedsięwzięcia organizacyjno-techniczne z zakresu walki radioelektronicznej, maskowania i dezinformacji zabezpieczą również działania powietrznych sił odstraszania militarnego. Dowodzenie tymi siłami powinno charakteryzować się wysoką centralizacją, a obiekty uderzeń ze względu na ich znaczenie polityczno-militarne będą obiektami pierwszej kolejności rażenia.

Rys. 4.3 Zadania sił powietrznych w działaniach bojowych

x

x x

Powietrzne siły odstraszania militarnego są głównym komponentem sił odstraszania militarnego. Powinny one charakteryzować się wysokim poziomem nowoczesności, autonomiczności działań oraz skuteczności bojowej. Wykonanie planowanych zadań bojowych należy skoordynować z działaniami sił powietrznych i innych rodzajów wojsk. Ranga realizowanych zadań wymaga wszechstronnego ich zabezpieczenia i scentralizowanego dowodzenia.

Z A K O Ń C Z E N I E

Odstraszanie militarne ma dziś trwałą pozycję w stosunkach międzynarodowych. Jego znaczenie podkreśla się w doktrynach wojennych wielu państw, a także w planach operacji bojowych. Formuowane są cele jakim ma ono służyć oraz konkretyzowane są wymogi w zakresie skuteczności jego funkcjonowania. Jednak strona teoretyczna problemu nie jest w pełni zbadana. Literatura problemu w aspekcie wymogów naukowych jest bardzo skromna. Odstraszanie militarne jako problem naukowy jest bardzo złożony. Przydatność doświadczeń historycznych w tym zakresie jest ograniczone, ze względu na istotną i ciągłą zmianę uwarunkowań. Jednakże doświadczenia te pozwalają dostrzec jak wielki wpływ na funkcjonowanie odstraszania militarne miał rozwój środków walki, wynikający z postępu technologicznego i naukowego oraz innych uwarunkowań. Szczególnego przełomu w strategii odstraszania dokonała broń jądrowa. Ale dziś osiągnięcia w podboju kosmosu, tworzeniu nowych systemów broni, jakościowy rozwój sił powietrznych stworzył nowe możliwości w tym zakresie. Dzięki rozwojowi konwencjonalnych środków walki, zwiększeniu wrażliwości infrastruktury przemysłowej, technicznej i ekologicznej współczesnych państw odstraszanie militarne stało się udziałem państw nienuklearnych. Zmiany zachodzące we współczesnym świecie w stosunkach międzynarodowych nadają odstraszaniu militarne nową jakość. W warunkach wzrostu bezpieczeństwa globalnego, redukcji

zbrojeń, przesunięcia rywalizacji między mocarstwami z płaszczyzny militarnej na ekonomiczną, strategia odstraszenia zyskuje coraz więcej zwolenników. Siły odstraszenia militarne dysponujące nowoczesnym sprzętem bojowym, zdolne do błyskawicznego uderzenia odwetowego, niszczącej riposty na agresję przeciwnika, w pełni odpowiadają kreowanemu obronnym doktrynom wojennym. Umożliwiają dostęp do nowoczesnej technologii, redukcję ilości sił i środków walki, zapewniają realizację celów obronnych państwa i w założeniu przenoszą działania bojowe na teren przeciwnika. Dziś wiele państw średniej i małej wielkości stoi w obliczu alternatywy wyboru koncepcji systemu obronnego. Doświadczenia ostatnich wojen, konfliktów zbrojnych oraz podejmowanych działań specjalnych w ramach strategii odstraszenia potwierdzają aktualność i przydatność tego typu działań. Odstraszanie militarne jest korzystną alternatywą dla państw średniej i małej wielkości, których nie stać na rozbudowane i liczne siły zbrojne. Kraj nasz również nie stać dziś i nie będzie stać w najbliższych latach na stworzenie sił zbrojnych zdolnych skutecznie przeciwstawić się ewentualnym zagrożeniom. Jednak stać nas na utworzenie i utrzymanie sił odstraszenia militarne. Dlatego dalszych badań naukowych wymaga problem funkcjonowania odstraszenia militarne w strategii obronnej RP.

B I B L I O G R A F I A

Beaufre Andre, Wstęp do strategii. Odstraszenie i strategia,
Warszawa 1968.

Bielecki Robert, Pustynna Burza, Warszawa 1991

Biziewski Jerzy, Pustynna Burza, Warszawa 1994.

Bocheński Jan, De virtute militari, Kraków 1993

Clausewitz Carl, O wojnie, Warszawa 1958.

Douhet Giulio, Panowanie w powietrzu, Warszawa 1965.

Działania żołnierzy w sytuacjach trudnych, Warszawa 1982.

Flemming Marian, Umowy międzynarodowe o ochronie ofiar
wojny, Warszawa 1987.

Gotowała Jerzy, Kamieniem z nieba, Warszawa 1994.

Grudziński Przemysław, Teologia bomby, Warszawa 1988

Guderian Meinz, Wspomnienie żołnierza, Warszawa 1991

Howard Michael, Wojna w dziejach Europy, Wrocław 1990.

Jabłonowski Marek, Studium planu operacyjnego Polski przeciw
Niemcom, Warszawa 1987.

Kamiński Józef, Koalicje wojskowe, Warszawa 1982

Kripping Franz, Wojny gwiazdne, Leipzig 1985.

Kołodziejczak Bogusław, Co będzie jutro, Warszawa 1980

Konieczny Stanisław, Strach i odwaga w działaniach
bojowych, Warszawa 1964.

Koziej Stanisław, Teoria sztuki wojennej, Warszawa 1993

Kubiak Krzysztof, Falklandy, Warszawa 1993

Kubiak Krzysztof, Wojna sześciodniowa, Warszawa 1992

Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa 1979.

Łukasiuk Lucjan, Zbiór umów międzynarodowych Polski
w dziedzinie ochrony środowiska, Warszawa 1990

Marcinkowski Adam, NATO kronika, fakty, dokumenty, Warszawa
1984

Michalik Marian, Kronika XX wieku, Warszawa 1991

Mossor Stefan, Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej
wojny, Warszawa 1938.

Nożko Kazimierz, Sztuka tworzenia przewagi. Warszawa 1994.

Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, Warszawa 1994.

Rogalski Marian, Fortyfikacje wczoraj i dziś, Warszawa 1978.

Rotfeld Adam, Od zaufania do rozbrojenia. Warszawa 1986.

Schwarzkopf Norman, Nie trzeba bohatera, Warszawa 1992.

Sikorski Władysław, Przyszła wojna, Warszawa 1934.

Stach Ryszard, Zachowania agresywne, Wrocław 1989.

Stech Bogdan, Wietnam 68, Warszawa 1993.

Szałek Jerzy, Psychologia obrony cywilnej, Warszawa 1988.

Ścibiorek Zbigniew, Rozważania o obronie, Warszawa 1993.

Świątnicki Wacław, Wojna w kosmosie ?, Warszawa 1990.

Świątnicki Wacław, Broń inteligentna, Warszawa 1992.

Świątnicki Wacław, Uwarunkowania systemowe działań bojowych
lotnictwa w krótkotrwałej wojnie,
Warszawa 1993.

Targowski Andrzej, Obrona Polski dziś i jutro, Warszawa 1993.

Tłokiński Waldemar, Lęk, w poszukiwaniu specyficzności,
Warszawa 1991.

Wolin Marian, Agresja amerykańska w Wietnamie, Warszawa 1967.

Zieliński Jerzy, Siły zbrojne sąsiadów, Warszawa 1993.

Załącznik nr 1

Wykaz rysunków i tabel zamieszczonych
w niniejszym opracowaniu

1. Czynniki warunkujące skuteczność systemu odstraszenia militarnego.
2. Rodzaje odstraszenia militarnego.
3. Istota odstraszenia militarnego.
4. Cele odstraszenia militarnego.
5. Przebieg rzymskich limesów.
6. Rozmieszczenie umocnień fortyfikacyjnych na Linii Maginota.
7. Rozmieszczenie umocnień fortyfikacyjnych na Linii Zygfryda.
8. Rozwój środków walki w XIX i XX wieku.
9. Ewolucja poglądów USA i Wielkiej Brytanii na hierarchię obiektów bombardowań w czasie II wojny światowej.
10. Porównanie inicjatywy USA i ZSRR w tworzeniu nowych systemów broni.
11. Koncepcja realizacji odstraszenia militarnego przy użyciu strategicznej broni jądrowej.

12. System baz wojskowych USA zapewniających realizację strategii odstraszania militarnego.
13. Koncepcja wzmocnienia wysuniętych zgrupowań SZ USA wokół ZSRR.
14. Sojusze polityczno-wojskowe w czasie I wojny światowej.
15. Porównanie możliwości prowadzenia działań bojowych przez Polskę i jej sojuszników z Niemcami w 1939 r.
16. Wzajemna dyslokacja państw członków NATO i Układu Warszawskiego w Europie.
17. Uwarunkowania historyczne odstraszania militarnego.
18. Sfery odstraszania w stosunkach międzynarodowych
19. Przynależność wybranych państw do organizacji międzynarodowych.
20. Możliwe obszary powstawania sytuacji konfliktowych.
21. Zależność skali użycia siły od charakteru i skali zagrożenia.
22. Typologia konfliktu niskiej intensywności.
23. Formy użycia sił zbrojnych w konfliktach.
24. Siły odstraszania militarnego w systemie obronnym państwa.

25. Wzrost potencjału odstraszania strategicznych sił jądrowych Stanów Zjednoczonych w latach 1960-90.
26. Koncepcja odstraszania nuklearnego Stanów Zjednoczonych z wykorzystaniem baz wojskowych.
27. Wzrost wydatków budżetowych Stanów Zjednoczonych na potrzeby zbrojeń w latach 1960-85.
28. Wzrost dochodów Stanów Zjednoczonych z eksportu uzbrojenia w latach 1970-80.
29. Dyslokacja elektrowni atomowych w Europie.
30. Wykaz większych awarii i katastrof w obiektach technicznych na świecie.
31. Typowy schemat pozycji obronnych armii irackiej.
32. Wariant globalnego systemu obrony przeciwrakietowej Stanów Zjednoczonych.
33. Porównanie ilości sił i środków do osiągnięcia podobnego celu w misji tradycyjnej i stealth.
34. Ogólny plan powietrzno-morskiego ataku na Libię
35. Zadania sił powietrznych w działaniach bojowych.

